I1IIU **IOTECADE LITERATURĂ CIPRIOTĂ**

Coordonator: **Elena LAZĂR**

KATIA HADJIDEMETRIOU

Volum apărut cu sprijinul SERVICIILOR CULTURALE MINISTERUL EDUCAŢIEI ŞI CULTURII
"(Nicosia, CIPRU)

H £ic6oar| eyive |ie xr|v evyeviicrj \mooTr| Qi^r| tcov
nOAITEETIKflN YTIHPEEIiîN
YnOYPTEIO ITAIAEIAE KAI
nOAITIEMOY
(AeuKcoata, KYIIPOZ)

Istoria Ciprului

Traducere de **Christina CHRISTODOULOU-TODEA**

Cuvânt înainte
de **Yannis
KATSOURIS**

Traducerea s-a făcut după odiţia **Katla Hadjidemetrlou,** *History of Cyprun,* **Nlcoila, 2002**

Editura **MERONIA** y Bucureşti, 2004

fm it\ m /
(ACU)

Redactor: **Elena LAZĂR** Coperta:

Corneliu COTERBIC Macheta: **Dumitru**

F. **DUMITRU**

Tehnoredactare computerizată: **Cristian**

DRAGOMIR

Editura exprimă mulţumiri către Bank of Cyprus (Nicosia) pentru dreptul de reproducere a hărţilor pe copertă

CUVÂNT ÎNAINTE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României HADJIDEMETRIOU, KATIA
Istoria Ciprului / Katia Hadjidemetriou ; trad. ;

Christina Christodoulou-Todea - Bucureşti ;
Meronia, 2004 Index.

ISBN 973-8200-60-1 I. Christodoulou-**Todea,**

Christina (trad.) 94(564.3)

«

ISBN 973-8200-60-1

Prima istorie a Ciprului, intitulată *Istoria cronologică a insulei Cipru,* a fost scrisă şi publicată la Veneţia în 1788 de un cleric cipriot, Arhimandritul Kyprianos (1735/1745-1813/1818), care se stabilise din 1777 în cetatea dogilor. Data apariţiei acestei lucrări, anul 1788, are o însemnătate deosebită: cu numai un an înainte de Revoluţia Franceză. Este evident că autorul, care lucra şi în tipografiile greceşti din Veneţia, era influenţat de iluminismul francez, fapt care reiese din ideile formulate în prologul lucrării.

De atunci numeroşi specialişti, greci sau străini, au dedicat lucrări istoriei integrale a Ciprului sau "unor epoci separate. Amintim aici *Istoria insulei Cipru,* semnată de F. Zannetos (1910), lucrarea, în cinci volume, *A History of Cyprus* (1940- 1952), a lui G. Hill şi, mai recent, *A Brief History of Cyprus*

(1963), a lui Konstantinos Spyridakis, cu o ediţie, revizuită, în limba greacă în 1972, istoria lui Kleanthis Gheorghiadis, apărută în nenumărate ediţii în perioada administraţiei britanice, sinteza în engleză a lui Costas Kyrris şi altele.

între lucrările care tratează numai anumite perioade, sunt de menţionat *Cronicile* lui Leontios Mahairas şi Gheorghios Voustronios din secolul al XV-lea, *Istoria bisericii ortodoxe a Ciprului* (1923-1932), a lui J. Hackett şi H. Papaioannou, *Istoria bisericii sub dominaţia turcă* a lui Loizos Filippou, *Ciprul antic în izvoarele greceşti* a lui Kyriakos Hadjioannou (volumele 1-6,

1971-1972), precum şi lucrarea lui Nicolae Iorga, *France de Chypre* (1931), tradusă şi în greacă.

Toate lucrările citate mai sus, şi lista ar putea să fie şi mai bogată, confirmă faptul că în domeniul istoriei Ciprului s-au făcut de-a lungul anilor cercetări serioase, cu toate că Universitatea din Cipru a fost înfiinţată cu doar 15 ani în urmă şi, evident, până în acel moment nu s-au putut întreprinde cercetări locale la nivel universitar. Pe de altă parte, este remarcabil faptul că interesul cercetătorilor de istorie a existat chiar şi în perioadele cele mai întunecate, pentru care sursele istorice oferă puţină lumină, cum au fost anii invaziilor arabe sau ai dominaţiei otomane.

Istoria Ciprului a Katiei Hadjidemetriou este rezultatul unei îndelungi şi laborioase cercetări. De la prima apariţie, în 1978, până în 1999, lucrarea a fost reeditată în mai multe rânduri.

Obiectivul principal al acestei lucrări este de a oferi cititorului cipriot şi străin o sinteză bazată pe izvoare autentice, dar, în acelaşi timp, o lectură agreabilă, o călăuză inteligentă, uneori chiar fascinantă. Autoarea prezintă materialul istoric, atât de bogat şi adesea atât de complicat, cu claritate şi consecvenţă, optând pentru explicaţia concisă, cursivitatea stilului şi evitând din pornire erudiţia greoaie.

Aceste atuuri ale lucrării au fost cu succes verificate şi confirmate de-a lungul celor două decenii, cât a fost folosită în şcolile secundare din Cipru. Versiunea în limba engleză, publicată în 2002, a avut un mare răsunet atât în Cipru cât şi în Marea Britanie, fapt ce atestă, o dată în plus, valoarea şi calităţile amintite mai sus. Tradusă acum în premieră în limba română, lucrarea va dezvălui publicului de specialitate dar şi cititorului obişnuit din România istoria atât de zbuciumată a poporului cipriot, care, în pofida furtunilor violente abătute

asupra insulei, a reuşit să-şi păstreze identitatea şi cultura intacte. Apariţia în limba română are, de altfel, o semnificaţie aparte, date fiind vechimea şi trăinicia relaţiilor româno-cipriote. Ţările Române au oferit de-a lungul veacurilor un adăpost generos cărturarilor veniţi din Cipru, dacă ar fi să amintim doar numele lui Luca
Cipriotul, întemeietor al unei vestite şcoli de caligrafie în Ţara Românească, episcop de Buzău şi apoi mitropolit al Ungro- vlahiei (1605-1629), cel al lui Matei Kigalas (1586-1654), al cărui cronograf, *Compendiu de diferite istorii,* a devenit una dintre cele mai îndrăgite lecturi în Principatele Române, sau numele lui Markos Porfyropoulos, profesor şi director al Academiei Domneşti din Bucureşti. Autorul primului roman cipriot, Epaminondas Frangoudis (1825-1897), a fost profesor la Universitatea din Bucureşti şi interpret la Ministerul român de Externe. *O Geografie politică a insulei Cipru* a apărut în 1887
într-o tipografie greacă din Tulcea.

Sper ca succesul de care sinteza Katiei Hadjidemetriou s-a bucurat la publicul cipriot şi englez, să se continue şi în România. Lucrarea va contribui la înţelegerea mai deplină a Ciprului şi a poporului cipriot care, în prezent, în acest tulburat colţ al Orientului Mijlociu, îşi duce cu îndârjire lupta pentru a supravieţui în timp, fără să-şi trădeze elementele de civilizaţie, multe dintre ele similare cu cele ale poporului român. Sper ca lectura biografiei acestui popor să se dovedească o aventură intelectuală fascinantă.

YANNIS KATSOURIS

EPOCA NEOLITICĂ (sfârşitul mileniului 9 - 3900 î. Hr.)

In Cipru nu există semne de viaţă din paleolitic, sau cel puţin nu au fost descoperite până în prezent.

Ciprul a fost locuit pentru prima dată la sfârşitul mileniului 9 î. Hr. Săpături recente făcute în localitatea Shillourokambos- Parekklisia, în partea de sud a insulei, au dus la descoperirea unei aşezări neolitice. Locuitorii cultivau cereale, printre care şi orzul sălbatic, şi creşteau animale domestice. Descoperirea unor obiecte din obsidian indică faptul că această populaţie avea relaţii comerciale cu Asia Mică.

Puţuri excavate în localitatea Kissonerga-Milouthkia conţin obiecte de utilizare zilnică şi aparţin perioadei aşezării neolitice de la Shillourokambos.

Este foarte posibil ca primii locuitori să fi venit de pe coastele de est ale Mediteranei, stabilindu-se în aşezări construite pe dealuri în apropierea vreunui izvor. Aşezările se află în nordul şi sud-vestul insulei şi rareori în zona centrală, care era foarte împădurită şi, aşadar, mai greu accesibilă. Aceste aşezări constituie prima formă de viaţă socială organizată în Cipru.

Descoperirea aşezării de la Petra tou Limniti, o insuliţă lângă coasta de vest a insulei, făcută de misiunea suedezo-cipriotă, a scos la iveală locuinţe construite în plan circular sau dreptunghiular, vase de piatră, precum şi dovezi că locuitorii creşteau oi şi porci.

Cea mai însemnată aşezare neolitică din Cipru şi una dintre cele mai interesante din Orientul Mijlociu este Hoirokoitia, aflată la jumătatea distanţei pe drumul care leagă Nicosia de Limasol. Arheologul Porfyrios Dikaios, care a săpat aici, a stabilit, folosind metoda carbonului radioactiv (cu greutatea atomică 14 - C 14), că urmele de viaţă cele mai vechi apar la Hoirokoitia în mileniul 6 î.Hr. Studii mai recente fixează data în mileniul 7 î.Hr. Cu toată aproximaţia lor, cifrele acestea indică faptul că insula a fost locuită în aceeaşi perioadă cu alte zone din Orientul Mijlociu, Mesopotamia şi Grecia.

Hoirokoitia este construită pe o colină, în apropierea unui râu. Oamenii îşi asigurau hrana cultivând pământul şi practicând vânătoarea (Este necesar să menţionăm că în acea epocă insula era acoperită de păduri).

Locuitorii Hoirokoitiei cresc animale domestice: oaia, capra şi porcul. Vasele pe care le folosesc, lucrate cu răbdare prin şlefuirea pietrelor de râu, indică o îndemânare tehnică deosebită şi un simţ estetic dezvoltat. Vasele de ceramică cu decoraţii lineare („pieptănături") apar mult mai târziu, în ultimul stadiu de existenţă al aşezării. între primul stadiu şi ultimul stadiu de existenţă al acestei aşezări există o lungă perioadă în care Hoirokoitia a fost abandonată.

Un zid înalt şi gros porneşte de la poalele dealului şi continuă până în vârf. Conform teoriei arheologului P. Dikaios, această construcţie impresionantă ar fi drumul care înlesnea deplasarea din punctul cel mai înalt al dealului până jos la râu, casele fiind construite de o parte şi de alta a drumului. Mai recent, potrivit misiunii franceze care a făcut săpături în regiune, această construcţie ar fi un zid de apărare şi nu un drum.

Casele sunt construite din materiale uşoare, fixate pe o temelie solidă de piatră. Treptat, o dată cu dezvoltarea aşezării, casele cresc în dimensiuni, piatra devenind materialul folosit cu predilecţie în construcţii. Există un plan arhitectonic de casă compus din trei segmente: o casă mare la care sunt ataşate două mai mici. In unele case există o coloană interioară care susţinea probabil un plafon de lemn suspendat într-o anumită parte a camerei. Casele mai spaţioase dispun de două coloane care servesc aceluiaşi scop.

în interiorul casei se află elementele caracteristice vieţii casnice din Neolitic: căminul, mici gropi (adâncituri) ce foloseau pentru ceremonii rituale sau obiecte folosite drept scaune, paturi, mese, precum şi obiecte de uz casnic.

Morţii erau îngropaţi în interiorul locuinţei, femeile beneficiind de mai multe obiecte votive, podoabe şi unelte decât bărbaţii. Modul în care erau înmormântate femeile, poziţia funerară, spargerea vaselor de piatră peste mormânt indică faptul că ele se bucurau de un statut superior, ginta matriarhală caracterizând epoca respectivă. în organizarea socială a epocii neolitice munca femeii reprezenta factorul principal al economiei: femeia nu numai că năştea şi îngrijea copiii, dar şi cultiva pământul, creştea animale domestice, făcea vase şi unelte de uz casnic, astfel încât subzistenţa comunităţii depindea de ea.

Cultul religios este evidenţiat de numeroasele figurine antropomorfe găsite cu ocazia săpăturilor arheologice. Remarcabilă este o statuetă de lut, idol feminin, cu trăsăturile feţei bine conturate, spatele capului fiind ornamentat cu un model cu şerpi.

între perioada pre-ceramică de la Hoirokoitia şi perioada cu ceramică „pieptănată" de la Hoirokoitia

şi Sotira au fost datate şi alte aşezări neolitice. La Apostolul Andreas-Kastros colibele sunt construite pe o colină, în formă circulară, dar, în comparaţie cu cele de la Hoirokoitia, sunt mai mici, cu ziduri mai subţiri. Aşezarea de la Tenta, lângă satul Mari, prezintă tot colibe circulare. Aici s-a găsit prima frescă din epoca neolitică din Cipru, reprezentând o figură omenească cu braţele ridicate. La Filia-Drakos, aşezare care aparţine epocii neolitice târzii (4600-3900 î.Hr.), există un zid de apărare. La Aghios Epiktitos-Vrysi, aşezare construită pe o coastă abruptă de mare, casele au forme neregulate din cauza terenului foarte accidentat.

La Troulli, la est de Kyrenia, locuinţele diferă, fiind dreptunghiulare cu colţuri rotunjite. Un alt tip de locuinţă s-a descoperit la Kalavasos. Temelia circulară a casei este săpată în stâncă, acoperişul fiind din material mai uşor. în unele case există un stâlp central de sprijin, pe care sunt fixaţi alţi stâlpi înclinaţi dinspre perimetru spre interior.

Săpături executate la Sotira, lângă Episkopi, aşezare care aparţine epocii neolitice târzii (4600-3900 î.Hr.), au adus la lumină tipuri de case circulare, dreptunghiulare şi pătrate cu colţurile rotunjite. La casele dreptunghiulare acoperişul era sprijinit pe bârne. Spre deosebire de Hoirokoitia, aici morţii erau îngropaţi în exteriorul casei.

Există anumite caracteristici arhitectonice ale caselor de la Sotira care se întâlnesc şi în arhitectura populară de astăzi. Podul, care exista în casele neolitice de la Sotira şi Hoirokoitia, folosit ca magazie, şi orientarea faţadei spre sud pentru a capta soarele în timpul iernii şi a avea spatele casei protejat de vântul din nord. Unele case au chiar un portic pe latura de sud, aşa cum se obişnuieşte şi astăzi.

O altă caracteristică interesantă este stâlpul de lângă cămin, care indică existenţa unui orificiu în acoperiş prin care să iasă fumul. în casele miceniene de mai târziu se folosea acelaşi sistem de aerisire.

în aşezarea de la Erimi diferenţele culturale care marchează diversele aşezări, fie în privinţa arhitecturii, fie a ceramicii, se contopesc.

Mai recent s-au făcut săpături la Kandon-Koufovouno şi Paralimni-Nisia. Aşezarea de la Paralimni, din regiunea Famagusta, este singura care se află în partea de est a insulei.

EPOCA CHALCOLrnCĂ **(3900 - 2500 î. Hr.)**

Aşezarea de la Erimi este compusă din 13 nivele deosebite, prezenţa cuprului în straturile superioare marcând începutul epocii cuprului.

La Erimi colibele sunt rotunde, cu stâlpi de lemn, aşezaţi în cerc, care se uneau în vârf cu un stâlp principal pe care se sprijinea acoperişul din trestie şi argilă. Podeaua este din argilă roşie, iar mai târziu din piatră, ca la Hoirokoitia. Vatra este fie în interiorul fie în exteriorul locuinţei. S-au găsit obiecte de uz casnic, precum mojare pentru măcinatul grâului, fuse pentru torsul lânei, ace de cusut din os. Morţii erau îngropaţi sub podea în poziţie chircită, ca la Hoirokoitia.

Prezenţa cuprului şi bogăţia ceramicii, cu o mare varietate de forme şi decoraţii, indică faptul că locuitorii de la Erimi aveau condiţii de viaţă destul de bune. Ceramica este decorată cu modele asemănătoare cu cele găsite pe vasele din Asia Mică, nordul Siriei şi Mesopotamia, ceea ce dovedeşte că insula nu era izolată de popoarele care trăiau în această regiune, şi contactele comerciale şi culturale se întindeau până în Mesopotamia.

O altă aşezare importantă din epoca chalcolitică, datând din 3000 î.Hr., a fost descoperită în satul Lemba, lângă Pafos. într-una dintre casele circulare de aici s-a găsit o statuetă în formă de cruce reprezentând zeiţa fertilităţii, cultul religios dominant din acea epocă. Idolul, de 36 cm înălţime, se află la Muzeul Ciprului.

La Kissonerga s-a descoperit un model interesant de casă din patru părţi, fiecare parte servind un alt scop. în partea centrală se afla vatra, spaţiul din jur fiind folosit pentru încălzit şi pentru gătitul hranei. De jur împrejur se afla spaţiul de dormit, apoi spaţiul pentru muncă şi, în cele din urmă, spaţiul care servea pentru depozitare.

La Souskion, lângă satul Kouklia (Pafos), printre ofrandele votive descoperite în morminte, s-au găsit statuete din steatită în formă de cruce, reprezentând figuri omeneşti cu braţele ridicate, şi o mare varietate de vase în forme simple sau complexe cu decoraţii geometrice sau modele cu plante pe suprafaţa lor albă.

în sfârşit, trebuie menţionat Ambelikon - aşezare de lângă vechea cetate Soloi. Aici se păstrează tradiţia caselor rotunde.

EPOCA BRONZULUI **(2300 - 1050 î. Hr.)**

Epoca bronzului se împarte în trei subperioade: timpurie (2300-1850 î.Hr.), mijlocie (1850-1600 î.Hr.), târzie (1600- 1050 î.Hr.).

După anumiţi istorici, anii 2500-2300 î.Hr. constituie o perioadă de tranziţie între epoca chalcolitică şi epoca bronzului, cunoscută în Cipru şi ca perioada culturii Filia. Săpăturile făcute în mormintele de la Filia au scos la lumină o mare varietate de obiecte, în special vase, cel mai caracteristic fiind un ulcior roşu, lustruit, cu gâtul în formă de cioc.

O dată cu descoperirea şi folosirea bronzului, Ciprul capătă o importanţă specială ca loc de producţie şi negoţ cu metale.

Nu se ştie dacă Ciprul a dat numele sau şi-a luat numele de la acest metalul - cuprul. Prima menţiune a numelui Cipru o găsim în Homer, atunci când aminteşte de regele Kinyras din Pafos. De altfel, şi zeiţa Afrodita purta şi numele de Kypris.

în epoca romană Ciprul era renumit pentru minele sale, cele mai importante fiind pe versantele de nord, est şi nord-est ale munţilor Troodos. Cantitatea enormă de cupru produsă de Cipru în epoca arhaică poate fi calculată după reziduurile

sub formă de zgură, care depăşesc patru milioane de tone, ceea ce denotă că au fost produse cel puţin 200 000 de tone de cupru. Ciprul a fost, fară îndoială, cel mai mare centru de exploatare a cuprului din Antichitate.

începând din secolul 16 î.Hr. cuprul ce urma să fie vândut era modelat ca lingouri în forme din piele de bou. în Muzeul Ciprului există un lingou din epoca târzie a bronzului, cu o greutate de 37,02 kg, 31 cm lăţime şi 53,5 cm lungime, cu un simbol imprimat pe el.

Pădurile abundente, care acopereau insula în acea perioadă, au fost în parte defrişate, din cauza folosirii lor în exploatarea cuprului, care era extras din minereu prin topire.

Importanţa cuprului, faptul că obţinerea şi prelucrarea sa erau strâns legate de viaţa şi de religia locuitorilor insulei reiese din faptul că statueta unui zeu, protector al acestui metal, are ca bază un lingou de cupru. Acelaşi lucru este certificat şi de templele din cetatea de tip micenian Kition, care comunicau direct cu atelierele de prelucrare a acestui metal.

Iniţial, cuprul a fost folosit în stare pură, după cum atestă obiectele găsite în necropola Vouni la 2200 î.Hr. După anul 2000 î.Hr. cuprul a fost amestecat cu zincul care era importat din Asia Mică, creându-se astfel bronzul, un aliaj mai dur.

EPOCA TIMPURIE A BRONZULUI (2300 - 1850 î. Hr.)

Interesul manifestat de popoarele din vecinătatea Ciprului faţă de noul aliaj a fost motivul unui aflux de noi locuitori veniţi din sud-vestul Anatoliei, care aduc cu ei şi elemente culturale de o graţie orientală deosebită, ce vor fi asimilate treptat de artizanii ciprioţi.

Darurile preţioase, de o mare măiestrie artistică, oferite ca jertfe în morminte, sunt o dovadă a civilizaţiei şi a nivelului ridicat de viaţă de care se bucură locuitorii insulei. Această prosperitate se datora, fără îndoială, negoţului cu cupru.

Bogăţia ofrandelor şi frumuseţea ceramicii sunt remarcabile în marile necropole de la Vounous, lângă Bellapais. Aici, în mormintele săpate în stâncă s-au găsit arme din cupru, unelte, bijuterii şi ceramică variată cu decoraţii incizate pe suprafaţa lucioasă, roşie, sau cu mici sculpturi din lut reprezentând animale, păsări şi figurine omeneşti plasate pe diverse părţi ale vasului. Acest gen de decoraţii cu sculpturi mici de lut este inspirat de viaţa cotidiană, subiectele ilustrând modul de viaţă din acea epocă.

în aceeaşi necropolă s-au găsit şi modele de lut reprezentând scene rituale dedicate persoanei înmormântate. Apar astfel figurine cu cap de taur, simbolizând zeul fertilităţii şi şerpi, simbolizând legătura cu pământul (aceleaşi divinităţi le regăsim şi în civilizaţia minoică din Creta). Grupurile de persoane cu braţele încrucişate pe piept sunt, probabil, ierarhi şi o figură pe un tron purtând o coroană pe cap este arhiereul. Tauri sunt aduşi pentru sacrificiu, precum şi un copil ţinut de o figurină. Pe partea exterioară a modelului există o figură care încearcă să treacă peste el sau să vadă ce se întâmplă în interior, ceea ce denotă că aceste ceremonii aveau caracter de mister, de genul celor ce vor fi întâlnite mai târziu şi în Grecia antică. Un alt model reprezintă o scenă cu doi plugari la arat, plugul importat din Siria semănând cu cel folosit până astăzi la lucrările agricole din insulă.

Un model expus la Muzeul Louvre înfăţişează scena unei îmbăieri, în care un bărbat, în cadă, este ajutat de o femeie; un alt model prezintă o albie în jurul căreia cinci femei spală rufe, a şasea ţine un prunc şi a şaptea un vas.

în această epocă nivelul de trai este ridicat, arhitectura progresează şi casele sunt în formă pătrată cu camere separate.

Informaţiile referitoare la această epocă se îmbogăţesc permanent o dată cu noile săpături. Recent, s-a descoperit la Marki-Alonia, situat la 16 kilometri de Nicosia, o aşezare din epoca timpurie şi mijlocie a bronzului, înconjurată de cinci spaţii funerare. Elemente din materialul cultural găsit aici indică existenţa unor relaţii cu Asia Mică.

Primele indicii de extracţie a cuprului au fost descoperite într-o aşezare de lângă satul Ambelikou. Meseriaşii cipriotţi făceau arme şi unelte din cupru, dar s-au găsit şi bijuterii din metale preţioase, aur şi argint.

în această perioadă, Ciprul avea legături cu Siria, Palestina, Egiptul şi Creta epocii minoice. în jurul anului 2000 î.Hr. calul a fost introdus în Cipru din Asia şi începe să apară în reprezentări sau în sacrificii funerare.

EPOCA MIJLOCIE A BRONZULUI (1850 - 1600 î. Hr.)

In această epocă în Cipru se produce cupru suficient atât pentru nevoile locuitorilor insulei, cât şi pentru export în ţările vecine, în Siria, Egipt şi Palestina. Relaţiile de negoţ cu aceste ţări sunt foarte strânse, cuprul fiind schimbat mai ales pe ceramică.

Tabletele descoperite în palatul din oraşul sirian Mari, pe Eufrat, menţionează cuprul venit din Cipru în secolul 16 î.Hr. Transportul era efectuat de vase cretane care treceau prin Cipru. Dar, judecând după modelul unei corăbii cipriote care se află în Muzeul Louvre, se poate considera că şi corăbii cipriote erau folosite pentru transport.

Relaţiile cu vecinii nu erau întotdeauna paşnice. în secolul 17 î.Hr., Egiptul era condus de hicsoşi, un popor de războinici. Săpăturile de la Nitovikla şi Palaeoskoutela din Peninsula Karpasia atestă

existenţa unor incursiuni ale acestora împotriva Ciprului.

în producţia de ceramică apar forme noi, rafinate, cu o mare bogăţie de decoraţii în care se disting elemente din tradiţiile epocilor anterioare, nelipsind nici elementele nou introduse, în special pe vasele pictate în roşu pe fond alb.

Săpături făcute la Episkopi-Faneromeni, la Alambra şi Kalopsida aduc la lumină noi modele arhitecturale interesante. Alambra, în mod special, dă o imagine a vieţii sociale din acea epocă. în afara caselor, care au camere cu patru laturi, s-a

descoperit şi o clădire folosită pentru adunări ale comunităţii unde, probabil, oamenii se întâlneau şi beau vin. Lipsa lucrărilor de fortificaţii este un indiciu că viaţa în această aşezare era paşnică, ocupaţia locuitorilor fiind lucratul pământului şi creşterea vitelor.

Aşezarea a fost părăsită în mod paşnic, motivul fiind necunoscut. Frecvenţa acestor abandonări fără explicaţie din epoca timpurie şi mijlocie a bronzului ar putea fi un indiciu al absenţei unui sistem de proprietate privată a pământului şi a resurselor.

EPOCA TÂRZIE A BRONZULUI (1600 - 1050 î. Hr.)

Pe măsură ce producţia şi negoţul cu cupru cresc, insula devine tot mai prosperă, nivelul de viaţă al locuitorilor sporeşte, în special în perioada dintre 1400 şi 1200 î.Hr., care marchează apogeul epocii bronzului.

Cuprul era exportat în Egipt, Siria (s-a descoperit cupru din Cipru la Ugarit), în interiorul Asiei Mici, precum şi în Grecia şi insulele greceşti. în Creta, s-au găsit lingouri de cupru, foarte probabil de provenienţă cipriotă.

Ciprul exporta de asemenea ceramică. Relaţiile strânse pe care le avea cu ţările vecine sunt indicate de numeroasele produse importate, precum şi de influenţa exercitată de aceste ţări. Nivelul ridicat de viaţă este evidenţiat de varietatea bunurilor de consum aduse la iveală de săpăturile arheologice, aur şi obiecte preţioase.

Din secolul 15 î.Hr. Ciprul cade sub dominaţia egipteană. în acelaşi timp, Ciprul este menţionat în sursele hitite sub numele de Alasia, dacă într-adevăr acesta este numele dat Ciprului, ca fiind sub influenţa hitită. Probabil hitiţii exercitau un oarecare control în partea de nord a insulei, egiptenii fiind prezenţi în sud. Dar dacă hitiţii ar fi dominat, pe insulă s-ar fi găsit obiecte hitite, ceea ce nu este cazul, mărturiile prezenţei lor fiind foarte reduse până în prezent. Dominaţia egipteană nu era prea apăsătoare. Dimpotrivă, se pare că a ajutat insula să atingă prosperitatea, mai ales după pacea care a urmat bătăliei de la Kadeş dintre egipteni

şi hitiţi din anul 1288 î.Hr. Ceramică cipriotă s-a găsit în Egipt şi obiecte preţioase egiptene au fost descoperite în Cipru.

în izvoarele egiptene, Ciprul este menţionat sub numele de Asy sau Alasia, şi tributul era plătit în cupru, după cum aflăm din tăbliţele de la Tell-el-Amarna, capitala faraonului Akhenaton şi a reginei Nefertiti. Aici s-a găsit corespondenţa dintre regele cipriot şi faraon. Scrisorile care datează din secolul 14 î.Hr. erau redactate în scrierea cuneiformă şi în limba babiloniană, limbă larg răspândită în acea epocă. Deşi regele Alasiei era vasal Egiptului, faraonul i se adresează cu „frate". Scrisorile se referă la schimburi de soli, cadouri preţioase, comerţ, relaţii cu alte ţări, probleme de familie etc. Deosebit de importante sunt referinţele făcute la corăbii, ilustrând progresul înregistrat de Cipru în navigaţie. în general, conţinutul scrisorilor relevă o frescă a societăţii timpului care, în nici un caz, nu poate fi numită primitivă.

Relaţia cu Egiptul, sau mai exact dominaţia egipteană, nu a împiedicat sosirea micenienilor în Cipru. La început au venit ca negustori, atraşi de cuprul din insulă. Mai târziu s-au stabilit în calitate de colonişti.

Primele aşezări miceniene din Cipru apar în 1400 î.Hr. Civilizaţia miceniană, creată de micenieni şi ahei în oraşele Mycene, Pylos şi Tirint din Grecia, s-a răspândit prin navigaţie şi comerţ la popoarele din estul Mediteranei. Descifrarea linearului B şi a tăbliţelor lor în limba greacă au dovedit că micenienii erau greci. Ciprul le era folositor ca punct de tranzit în expansiunea lor comercială. Colonişti micenieni şi ciprioţi se stabilesc în oraşul Ugarit din Siria (azi Ras Shamra), apoi se

răspândesc pe coastele Siriei şi Palestinei, făcând cunoscută civilizaţia lor. Desfăşurarea acestui proces poate fi numită prima colonizare greacă.

Legătura strânsă dintre dialectele arcadian, pamfilian şi cipriot indică faptul că aheii au vizitat, probabil, Asia Mică în drum spre Cipru.

Conform tradiţiei, aheii ar fi sosit mai întâi în Peninsula Karpasia, în aşa-numitul „Golf al Aheilor", de unde, ulterior, s-ar fi îndreptat spre câmpia Mesaoria. în prezent, există date arheologice care atestă o colonizare pornită din diverse puncte ale insulei.

în afara bunurilor pe care le-au adus, aheii au introdus şi toponime, instituţii şi elemente de cult. Relaţiile cu Grecia au devenit foarte strânse; se importa multă ceramică miceniană, dar, spre sfârşitul secolului 14 î.Hr., începe producţia locală de ceramică a olarilor micenieni stabiliţi în insulă. Ciprul devine un centru comercial important între est şi vest. Săpăturile de la Engomi şi Kition evidenţiază bogăţia şi prosperitatea acestor aşezări.

Către sfârşitul secolului 13 î.Hr., un nou val al aheilor soseşte în Cipru. Dacă acceptăm data Războiului Troian fixată de Herodot la 1250 î.Hr., care este admisă şi de Cari Blegen, unul dintre arheologii care au făcut săpături la Troia, sosirea aheilor ar trebui legată de tradiţiile care se referă la stabilirea în Cipru a unor eroi ai Războiului Troian. Astfel, Teucer, fiul regelui Telamonas şi fratele lui Ajax, întemeiază Salamina, Agapenor din Arcadia întemeiază Noul Pafos, Halkanor pune temelia la Idalion, Praxandros din Laconia la Lapithos, Hytros la Hytroi (azi Kythrea), Demofon la Aipeia, Kefeus la Kerynia şi Argos la Kourion. Akamas, fiul lui Theseu, dă numele Capului Akamas.

Săpături arheologice relevă prezenţa miceniană la Engomi, Kition, Palaepafos (azi Kouklia), Palaeokastron-Maa, Sinta, Athienou, Pyla-Kokkinokremos şi în regiunea Nicosiei, deşi nu este aproape de coastă.

Mari tulburări au fost provocate în această epocă de incursiunile de-a lungul coastelor Mediteranei de Est, făcute de „popoarele mării", printre care se numărau filistenii şi, poate, micenienii. Corespondenţa dintre regii Alasiei şi Ugaritului de la sfârşitul secolului 13 şi începutul secolului 12 î.Hr. menţionează distrugerile cauzate de aceste incursiuni. Ele iau sfârşit în 1191 î.Hr., când faraonul Ramses III îi înfrânge.

Tulburările din Grecia, de la sfârşitul secolului 12 î.Hr., au făcut din nou din Cipru un refugiu pentru un val de colonişti micenieni. Sosirea dorienilor în Grecia şi în insule aduce în Cipru refugiaţi din Creta, care vin cu elemente de civilizaţie minoică. Concomitent, refugiaţi de pe coastele Siriei şi Palestinei se stabilesc în Cipru prigoniţi de „popoarele mării".

în urma colonizării miceniene a insulei, cultura greacă predomină. Limba, obiceiurile şi religia greacă sunt adoptate de ciprioţi şi caracterul grecesc al insulei începe să se impună din această epocă. Locuitorii sunt asimilaţi treptat şi limba lor e dată uitării. Această transformare are un caracter paşnic deoarece micenienii veniseră în Cipru ca negustori şi colonişti.

Coloniştii ahei aduc preoţi, oracole şi zeităţi greceşti ca, de exemplu pe Apollo Hylates, şi introduc elemente de cult, cum sunt cornurile sacre, altarele şi mesele de ofrande. în domeniul literaturii, au adus poezia epică, astfel încât încep să fie create aici *Cypria,* poeme epice care evocă Războiul Troian.

Micenienii contribuie la exploatarea intensivă a minelor şi prelucrarea cuprului, ceea ce duce la dezvoltarea şi extinderea activităţilor comerciale în Cipru.

Dintre obiectele care au rămas de la micenieni, ceramica este cea mai interesantă: vase bogat decorate care satisfac nevoile estetice ale popoarelor din Orient.

Prezenţa greacă în Cipru şi oraşele legate de ea apar în inscripţii de pe monumente străine. în templul lui Ramses III de la Medinet-Habou din Egipt există o inscripţie din secolul 12 î.Hr. care menţionează oraşele din Cipru: Salamis (Salamina), Kition, Marion, Soloi, Idalion, Akamas, Kerynia (Kyrenia) şi Kourion. Alasia este menţionat ca un oraş distrus de raidurile piraţilor.

Aceste oraşe întemeiate de micenieni au devenit mici regate. Instituţia regalităţii din Cipru are caracter conservator şi se menţine până în perioada Ptolemeilor, care o desfiinţează. în Grecia, regalitatea a evoluat diferit, fiind înlocuită de oligarhie şi, mai târziu, de sistemul de guvernământ democratic. Sistemul de scriere folosit în perioada târzie a bronzului este cyprominoic A şi cyprominoic B. Această scriere nu a fost descifrată încă, dar indică legăturile dintre Cipru şi Creta minoică. Scrierea cyprominoică A a fost foarte răspândită şi folosită curent în viaţa cotidiană. Tablete cu scrierea cyprominoică A s-au descoperit la Engomi.

ENGOMI

Engomi - primul centru urban din Cipru în secolul 17 î.Hr., situat lângă mănăstirea Sfântului Barnabas - a fost distrus şi reconstruit în nenumărate rânduri.

A devenit un centru important de prelucrare a cuprului, fiind unul dintre cele mai mari oraşe din Cipru unde s-au stabilit micenienii şi au dominat cu civilizaţia lor. După secolul 11 î.Hr. Engomi a fost părăsit de locuitorii săi şi Salamina, oraşul de pe coastă, i-a luat locul.

Perioada cea mai însemnată din viaţa oraşului din punct de vedere arhitectonic este între anii 1220 şi 1190 î.Hr., perioadă în timpul căreia s-a construit o clădire impunătoare în stilul unui palat micenian din piatră cioplită. Oraşul avea un aspect monumental, cu case cu faţadă de piatră de-a lungul străzilor care se intersectau în unghi drept, formând o reţea în formă de grilă. Apărarea oraşului era asigurată de un turn la intrare care amintea de fortificaţii asemănătoare de pe zidurile Troiei (VI).

Ceramica miceniană se impune, stilul local fiind eliminat. Influenţa culturii greceşti se face simţită şi în diverse alte obiecte de uz cotidian, ca o consecinţă a relaţiilor strânse dintre Engomi şi insulele din Marea Egee.

Este evident că Engomi a primit coloniştii micenieni veniţi să se stabilească în Cipru. Săpăturile făcute în această aşezare miceniană confirmă tradiţia menţionată de textele antice ce se referă la stabilirea în Cipru a eroilor Războiului Troian.

Această etapă din viaţa oraşului Engomi ia sfârşit brusc după o distrugere atribuită „popoarelor mării" (piraţi), urmată de un incendiu. Populaţia oraşului a luptat cu înverşunare împotriva duşmanului, după cum indică armele găsite la acest nivel de săpătură.

Dar nici această distrugere nu a întrerupt firul vieţii oraşului. Cercetările au adus la lumină monumente importante care relevă viaţa religioasă a locuitorilor. în locul vechiului palat, într-o încăpere specială, se practica cultul „Zeului Cornut". Micul zeu (statueta are 55 cm înălţime) al fertilităţii şi protector al animalelor îşi ia numele de la acoperământul de cap cu două coarne de bou. De la acest acoperământ se presupune că divinitatea este Apollo Alasiotas sau Apollo Kereates (Cornut), care era venerat în Arcadia, în Pelopones. Geograful Pausanias menţionează existenţa unui templu dedicat lui Apollo Kereates în Arcadia.

Faţa rotundă a zeului cu trăsături delicate, nas drept şi zâmbet deschis sunt trăsături miceniene. Chiar şi anatomia şi poziţia statuetei amintesc de micile figurine de plumb cu trăsături minoice găsite pe câmpia din Laconia.

Lângă statuie s-au găsit multe vase şi o seceră mică de cupru, aşa cum era obiceiul şi la Sparta, în Laconia, unde se ofereau seceri de fier lui Artemis Orthia, zeiţa fertilităţii.

în altă parte a clădirii s-au descoperit cranii de bou, coarne de aur, rozete aurite şi alte obiecte de aur care foarte probabil erau fixate pe rhyta (vase rituale), ce aveau forma unui cap de bou. Este evident că acest cult este profund influenţat de modelul micenian.

S-au găsit, de asemenea, mici statuete de bronz ale unor zeiţe feminine, ceea ce denotă că locuitorii

de la Engomi venerau atât zeităţi masculine cât şi feminine în religia lor.

între anii 1100 şi 1075 î.Hr. a urmat o perioadă de declin. Totuşi, grija cu care sunt fortificate zidurile indică nesiguranţa vieţii de atunci. Locuitorii au părăsit în cele din urmă Engomi în condiţii de instabilitate. în graba plecării au lăsat în urmă venerata statuie a Zeului Cornut.

O mică aşezare a continuat să existe în acelaşi loc până în secolul 6 î.Hr.

EPOCA FIERULUI

CUCERITORI STRĂINI ŞI O SCURTĂ PERIOADĂ DE LIBERTATE

La începutul primului mileniu î.Hr. fierul a început să înlocuiască bronzul în prelucrarea uneltelor şi armelor. în Grecia, epoca miceniană a fost înlocuită de cea geometrică. în Cipru, această civilizaţie a cunoscut o dezvoltare locală şi elementele miceniene s-au contopit cu cele geometrice.

Tradiţia miceniană a supravieţuit, după cum reiese din obiceiurile funerare, adică din ritualuri şi modul de înmormântare, cu toate că legăturile cu Grecia erau mai reduse ca înainte. în această epocă, ciprioţii, la distanţă de Grecia, conştienţi însă de diferenţa dintre civilizaţia lor şi cea orientală, au dezvoltat o civilizaţie proprie, cu trăsăturile ei specifice. în ceramică acest caracter rezultă din fuziunea elementelor cipriote şi miceniene şi mai puţin a celor siro-palestiniene.

Săpăturile arheologice oferă uneori constatări revelatoare asupra modului în care s-a săvârşit fuziunea celor două civilizaţii. în secolul 11 î.Hr. la Lapithos existau două cimitire, unul pentru populaţia greacă şi altul pentru băştinaşii insulei. Cu timpul, însă, această separaţie dispare.

în acelaşi timp, relaţiile Ciprului cu Orientul sunt strânse, mai cu seamă cele cu Fenicia. Fenicienii erau unul dintre cele mai însemnate popoare de negustori şi marinari din Antichitate. Ţara lor reprezintă Libanul de astăzi, iar oraşele cele mai importante erau Sidon, Tyr şi Byblos. Activităţile lor comerciale se întindeau din Mediterana până în Anglia şi în jurul Africii. în

Cipru, fenicienii au venit ca negustori. Prima aşezare au stabilit-o în jurul anului 850 î.Hr. la Kition, unde, în urma săpăturilor, s-au descoperit centre religioase feniciene. Kition, colonie feniciană numită şi Garthadast (Noul Oraş), era administrat de un guvernator subordonat regelui Tyrului. Această dependenţă a încetat când Kition, împreună cu celelalte regate ale Ciprului, au căzut sub dominaţia asirienilor. De atunci s-a folosit denumirea Kition, care existase în trecut şi este menţionată şi în *Vechiul Testament.*

în afară de Kition, care era cea mai importantă colonie a lor în Cipru, fenicienii au înfiinţat mai târziu şi aşezări mai puţin însemnate în interiorul insulei. Extinderea lor avea un caracter economic şi era legată de acele zone ale insulei care produceau cupru. O inscripţie descoperită la hotarul dintre regiunea Amathous şi Kourion menţionează un oarecare fenician, turnător de metale.

O dată cu stabilirea lor în Cipru, fenicienii au adus cu ei zeităţile proprii şi, la rândul lor, au asimilat elemente din cultul zeităţilor cipriote, dându-le nume feniciene. Este constatată prezenţa fenicienilor la Idalion, Tamasos, Menoikos, Hytroi, Golgoi, Lefkoniko, Kourion. Interese economice au contribuit la stabilirea fenicienilor şi pe coasta de nord-vest a Ciprului, în regiunea Aghia Irini, la Livera, aproape de Kormakiti şi la Larnaka tis Lapithou.

Relaţiile dintre fenicieni şi populaţia băştinaşă erau, după cum se pare, amicale. Se întâmpla uneori ca fenicieni, care deţineau o poziţie socială deosebită şi trăiau printre greci, să adopte nume greceşti sau să le elenizeze pe cele feniciene. Cu toate acestea, populaţia feniciană a insulei era limitată şi nu a putut să influenţeze substanţa etnică

a poporului cipriot. în timpul dominaţiei persane, infiltraţia feniciană va lua un caracter politic, iar relaţiile fenicienilor cu grecii se vor schimba.

Anii 742-709 î.Hr. reprezintă perioada supremaţiei maritime a cipRioţilor, fără însă ca acesta să fie un fapt istoric stabilit cu exactitate. Este cunoscut faptul că în Cipru existau şantiere navale şi că lemnul pădurilor bogate ale insulei era folosit pentru construcţii de corăbii. Supremaţia maritimă a cipRioţilor este menţionată de scriitorii din Antichitate. în afara mărturiilor literare, performanţa maritimă a cipRioţilor în timpurile antice este ilustrată şi în diverse reprezentări de corăbii pe vase, precum şi în figurine de teracotă reprezentând corăbii. într-o mică bărcuţă de teracotă descoperită la Kalo Horio Klirou există o adâncitură în interior unde se putea ambuşona un catarg. Mici orificii în copastie serveau pentru fixarea pânzelor. în interior se distinge un vâslaş şi un cârmaci.

Ciprul a trecut apoi sub dominaţia asirienilor (709-669 î.Hr.).

Asirienii veneau din nordul Mesopotamiei, având capitala la Ninive. Condiţiile dificile în care trăiseră, confruntându-se cu valuri succesive de duşmani, îi constrânseseră să-şi dezvolte aptitudini militare, vitejia, dar şi o duritate rece faţă de victime. Imperiul s-a extins peste toate ţările din Orient şi victoriile lor au fost pecetluite de marele suveran Sargon II.

Pe monumentele pe care le construiau, regii asirieni îşi prezentau cuceririle. Aflăm astfel de subjugarea Ciprului de pe o stelă a regelui Sargon II, descoperită la Kition în timpul ocupaţiei turceşti. Monumentul acesta, cumpărat în sec. 19 de consulul german al epocii, a fost trimis la Berlin, unde se află

şi astăzi. Stela menţionează că şapte regi ai Ciprului s-au dus la Babilon, unde au oferit cadouri preţioase despotului şi i-au căzut la picioare, arătându-şi astfel supunerea faţă de autoritatea lui. După cum reiese din alte cazuri asemănătoare, regii ciprioţi preferau să facă compromisuri cu potentaţii din regiune pentru a evita confruntările.

Pe aceeaşi stelă a lui Sargon II, Ciprul este menţionat sub numele de Yatnana. O denumire asemănătoare pentru ciprioţi se află pe inscripţia regelui Sennacherib, unde se menţionează că a folosit marinari prizonieri din Cipru, numiţi yamani, la lucrări pe fluviul Tigru.

Pe o altă inscripţie a regelui Aşarhaddon la Ninive (673/672 î.Hr.), Ciprul este din nou menţionat cu numele Yatnana. Sunt trecuţi 10 regi şi 10 oraşe din Cipru din care numai opt sunt cunoscute: Idalion, Hytroi, Salamis, Pafos, Soloi, Kourion,
Tamasos, Ledra. Dintre regi sunt cunoscuţi, cu numele greceşti: Pylagoras, Eteandros, Damasos. Pe o altă tăbliţă de alabastru, aparţinând aceluiaşi rege, se consemnează că regii din Yatnana, care este Yaman, i s-au supus.

După informaţiile de pe aceste inscripţii, istoricul Hill ajunge la următoarele concluzii:

- Yatnana şi Yaman sunt denumirile date Ciprului şi ciprioţilor.
- Yaman trebuie trebuie să fie similar cu yavan, care înseamnă ionian.
- în numele Yatnana recunoaştem numele danai, care este termenul homeric pentru greci. Prin urmare, Ciprul este insula danaizilor, care, în vremea când au fost scrise tăbliţele, adică în secolul 8 î.Hr., nu se numeau danaizi, ci ionieni.

Termenul yunan, cu referinţă la greci, este folosit de turci şi de arabi până în prezent.

Sub dominaţia asiriană influenţa culturală orientală în Cipru s-a resimţit mai puternic, după cum se vede de pe sculpturile din Muzeul Ciprului. în acelaşi timp, Ciprul avea legături cu lumea greacă, în special cu insula Rhodos.

Imperiul Asirian nu a durat mult timp şi Ciprul a ieşit de sub dominaţia acestuia în jurul anului 669 î.Hr. Această dominaţie, care nu s-a amestecat în autoritatea regilor locali, nu a fost atât de oprimantă încât să împiedice progresul ciprioţilor.

După eliberarea de sub asirieni au urmat ani în care arta şi poezia au înflorit în Cipru. Aceasta se vede pe frumoasele vase şi impresionantele morminte regale. în poezie, un însemnat poem epic, *Cypria,* atribuit poetului Stasinos, face parte din ciclul epic al *Iliadei.*

Această dezvoltare este relevată şi de obiectele de un înalt nivel artistic descoperite în mormintele de la Salamina, Tamasos, Palaepafos, Amathous. în necropola de la Salamina, regii şi înalţii demnitari erau înmormântaţi în morminte spaţioase, construite din piatră, în care erau sacrificaţi şi caii şi depuse carele de luptă în întregime.

Activitatea comercială reiese din vasele de ceramică attice şi ionice care s-au găsit în Cipru, precum şi din obiectele de artă cipriotă descoperite în Grecia, Siria şi Palestina. în această epocă, Ciprul a întreţinut legături foarte strânse cu insula Rhodos, unde se stabiliseră ciprioţi. Această insulă apropiată importa vase de ceramică din Cipru.

Perioada de libertate a Ciprului este întreruptă o dată cu ocuparea insulei de către faraonul Amasis (560 î.Hr.). Dominaţia egipteană nu a fost dură şi,

după cum ne informează Diodor din Sicilia, Amasis „a subjugat oraşele din Cipru şi în multe locuri sacre a depus ofrande preţioase". De altfel, în Egipt existau deja colonii greceşti ca, de exemplu, Naucratis, care avea legături strânse cu Ciprul. Regii, desigur, au continuat să-şi menţină autoritatea şi privilegiile.

Scurta trecere a Ciprului sub dominaţia egipteană este evidentă după podoabele egiptene găsite în Cipru şi influenţa egipteană asupra sculpturii cipriote. Ciprul are relaţii strânse şi cu alte ţări din Orient, precum şi cu spaţiul grec.

Un incident menţionat de scriitorii antici este legat de vizita lui Solon în Cipru. Se spune că după instalarea lui Pisistrate (560 î.Hr.), Solon, dezamăgit că Atena nu reuşise să scape de tiranie, îşi părăseşte ţara şi călătoreşte până în Cipru, unde a fost foarte preţuit de regele Filokypros. Acesta avea un mic oraş construit într-un loc fortificat, dar pe pământ arid. Solon 1-a sfătuit să-şi construiască oraşul în valea fertilă care se întindea mai jos. S-a ocupat personal de noua aşezare, unde s-au stabilit mulţi locuitori, ceea ce a stârnit invidia celorlalţi regi. în cinstea lui Solon, Filokypros a dat fostului oraş Aipeia numele de Soloi. Solon a murit în Cipru la vârsta de 80 de ani, „în pământ străin, în focul Ciprului trupul lui Solon a fost ars", după cum scrie Diogenes Laertios.

Ceramica epocii (700-500 î.Hr.) prezintă două stiluri deosebite, influenţate de Orient şi Occident. Vasele de ceramică care provin din estul insulei sunt pictate cu flori, flori de lotus, păsări, animale, sfincşi, oameni în diverse poziţii. Păsările sunt un motiv predilect în picturile de pe vasele de ceramică din Cipru

şi apar din ultima epocă a bronzului. Unele vase ca, de exemplu, cele cu flori de lotus şi sfincşi sunt de origine orientală. Artiştii cipurioţi le preluaseră de pe mărfurile venite din Orient.

Influenţa occidentală apare pe vase decorate cu motive geometrice şi cu şiruri de cercuri concentrice, chenare sau spaţii libere. Acest motiv este obişnuit şi în ceramica grecească din aceeaşi epocă. S-ar putea spune că ceramica grecească a

fost influenţată de cea cipriotă, în special cea din insule (Rhodos, Ciclade şi Creta). Şi invers, există ceramică cipriotă care imită în desen şi ornamente prototipuri din Attica sau din alte insule greceşti.

CIPRUL SUB DOMINAŢIA PERSANĂ. SUBJUGAREA ŞI LUPTA PENTRU ELIBERARE

i

Perşii, popor de origine indo-europeană, locuiau în Podişul Iranian. Primul rege celebru al perşilor, Cyrus, a cucerit ţinuturile din Asia Mică până în India, creând astfel marele Imperiu Persan. Adoptând o politică tolerantă, a reuşit să unească diversele popoare din Asia într-un sistem administrativ care a fost desăvârşit de regele Darius I.

Informaţii despre modul în care Ciprul a trecut sub autoritatea perşilor şi despre cum l-au urmat regii acestuia pe Cyrus în campanii se găsesc în lucrarea lui Xenofon *Cyropaedia,* care menţionează că satrapi persani nu au fost trimişi nici în Cilicia nici în Cipru; s-au menţinut întotdeauna regii locali, cărora li se impunea tribut şi, când era nevoie de forţa armată, se făcea mobilizare de trupe (Xenofon, *Cyropaedia,* VII, 4, 1-2).

După cum menţionează Herodot, Ciprul, împreună cu Siria, Fenicia şi Palestina aparţinea celei de-a cincea satrapii, care plătea 350 talanţi ca tribut. După ce ciprioţii s-au predat de bunăvoie perşilor, l-au urmat pe Cambyse în campania pornită împotriva Egiptului.

Nu se ştie în mod precis când s-a petrecut această capitulare voluntară a Ciprului faţă de perşi. Cu siguranţă însă că a avut loc după ce Cyrus i-a cucerit pe lidieni în 546 î.Hr., în momentul în care regii Ciprului au văzut că statul perşilor se extinde în Asia Mică şi pericolul apropierii lor era evident. Astfel au reuşit să evite atacul iminent şi să-şi menţină autoritatea, devenind „tribu-

tari" perşilor. Faptul că se bucurau de autonomie este evident din monezile pe care le băteau şi pe care nu figura bustul regelui persan.

Evelthon din Salamina a fost primul rege din Cipru care a bătut monedă proprie, în jurul anului 538 î.Hr. Aceste monezi, care urmează etalonul monetar persan, reproducând însă scene egiptene, sunt o mărturie a puterii de care se bucura regatul Salaminei. Se pare că Evelthon ar fi avut autoritate chiar asupra întregii insule. Deşi monezile sunt de influenţă egipteană, faptul că a dăruit un vas pentru tămâie la Delfi este o dovadă a legăturilor pe care le avea şi cu Grecia.

Cel mai important eveniment din această epocă este revolta ciprioţilor împotriva perşilor, care a avut loc în 499-497 î.Hr. şi care este direct legată de revolta ionienilor. Ionienii, cu ajutorul, limitat şi nu prea hotărât al Atenei şi al Eretriei, s-au revoltat împotriva perşilor. Flota pe care o aveau le înlesnea o supraveghere totală a coastei Asiei Mici până în Cipru. Printre ciprioţi exista un curent destul de puternic antipersan. Astfel, când a izbucnit revolta ioniană, „ciprioţii s-au aliat de bunăvoie cu ionienii, cu excepţia celor de la Amathous", după cum ne spune Herodot, care este sursa istorică a acestor evenimente (V, 104). In cursul acestei revolte se va vedea că existau şi ciprioţi care se plasau pe poziţii propersane.

în acea epocă, regele Salaminei era Gorgos. Fratele său mai tânăr, Onesilos, a încercat să-1 convingă să se ridice împotriva perşilor. Dar cum nimic nu a putut să-1 clintească pe Gorgos, Onesilos s-a hotărât să-şi impună voinţa într-un mod diferit. S-a răzvrătit cu un grup de susţinători şi când Gorgos a ieşit din cetate, 1-a închis în afara zidurilor. Gorgos, aşa cum făcuse şi Hippias la

Atena, înaintea lui, a cerut ajutor perşilor. După ce a preluat puterea la Salamina, Onesilos i-a determinat pe ciprioţi să se revolte, inclusiv pe locuitorii din Kition, unde prezenţa fenicienilor era foarte numeroasă. Cetatea Amathous a refuzat să ia parte la revoltă şi Onesilos a fost obligat s-o asedieze.

în timpul asediului de la Amathous a aflat că regele Darius trimisese împotriva lui o flotă şi o armată în fruntea căreia se afla generalul persan Artybios. Ionienii, văzând situaţia dificilă în care se aflau aliaţii lor, le-au trimis vase şi trupe în ajutor. Artybios, care pornise din Cilicia, a debarcat în Peninsula Karpasia, avansând spre Salamina. Fenicienii, navigând în jurul capului Kleides, l-au ajuns din urmă cu flota. în această situaţie, răzvrătiţii au căzut de acord ca ciprioţii să lupte împotriva perşilor, pe uscat, iar ionienii împotriva fenicienilor, pe mare.

Ciprioţii şi-au aşezat trupele în ordine de bătălie împotriva perşilor pe câmpia de la Salamina. în fruntea ciprioţilor se afla Onesilos, perşii erau conduşi de Artybios. în timp ce ciprioţii câştigau pe uscat şi ionienii pe mare, Stasanor, regele cetăţii Kourion, îi trădează. Regele cu toate forţele lui îi abandonează pe ciprioţi şi se alătură perşilor. Dezertarea lor este urmată de carele de luptă ale armatei din Salamina. Aceste evenimente duc la înfrângerea ciprioţilor, Onesilos şi Aristokypros, regele cetăţii Soloi, fiind ucişi în luptă.

Locuitorii cetăţii Amathous, din cauza urii pe care i-o purtau lui Onesilos, l-au decapitat şi i-au expus capul la una din porţile cetăţii. Faptul că, cu timpul, albinele şi-au făcut fagure în craniul lui i-a constrâns pe amathousieni să consulte oracolul. Acesta le dictă să înmormânteze craniul şi să aducă

sacrificii în onoarea lui Onesilos ca unui erou, ceea ce au şi făcut.

Locuitorii cetăţii Salamina au predat oraşul lui Gorgos şi ionienii au părăsit Ciprul. Perşii au ocupat restul cetăţilor după ce le-au asediat. Cetatea Soloi a rezistat eroic timp de cinci luni înainte de a se preda.

Săpături arheologice făcute la Palaepafos indică faptul că şi aici rezistenţa a fost puternică. Construcţii militare, vârfuri de săgeţi, catapulte duc la această concluzie. în decursul asediului, perşii ridicau în grabă marile rambleuri de pământ ca să-şi faciliteze ■atacul. Cei care apărau au săpat trei tunele subterane sprijinite de cărămizi şi lemne. Aprinse, lemnele provocau astfel surparea unei părţi a rambleului.

Revolta cipriotă a avut un sfârşit tragic, aşa cum menţionează şi Herodot: „Astfel ciprioţii, după ce şi-au câştigat libertatea pentru un an, au fost din nou subjugaţi" (V, 116).

După această revoltă perşii nu s-au gândit să abolească regatele din Cipru, dar au aplicat tacticile obişnuite. Au numit ca regi persoane care-i sprijineau, astfel încât să poată să controleze situaţia. întrucât existau motive de nelinişte în privinţa cetăţii Soloi, Doxandros, regele din Marion, cu care întreţineau relaţii prieteneşti, a înălţat fortificaţii la Vouni, în apropierea oraşului Marion (astăzi Polis tis Hrysohous), de unde putea să-i urmărească pe locuitorii din Soloi de la înălţime. Săpăturile arheologice indică faptul că lucrările la palatul Vouni au început în prima parte a secolului 5 î.Hr. şi planul iniţial, de origine orientală, era de tip tripartit.

Un amănunt interesant din naraţiunile lui Herodot este faptul că luptătorii ciprioţi, la

începutul secolului 5 î.Hr., încă mai foloseau carul de luptă, care în Grecia fusese abandonat din epoca geometrică. Acest amănunt ne aminteşte imediat de necropola de la Salamina, unde obiceiul micenian de a îngropa caii împreună cu carul la intrarea în mormânt, sau chiar în interiorul lui, s-a menţinut multe secole după ce în Grecia dispăruse.

Imediat după supunerea lor, ciprioţii i-au urmat pe perşi în expediţia împotriva Miletului, expediţie cu consecinţe tragice pentru milesieni. Mai târziu, ciprioţii au participat la expediţia lui Xerxes împotriva Greciei, urmând exemplul tuturor popoarelor din imperiul „Marelui Rege" şi contribuind cu 150 de nave. Herodot descrie armele şi veşmintele luptătorilor: regii purtau pe cap o „mitră", pe când ceilalţi ciprioţi purtau haine asemănătoare cu ale grecilor. Printre regi se afla şi Gorgos din Salamina, precum şi fratele lui, Filaon, care a fost făcut prizonier de către greci.

Lângă capul Artemision, flota persană a suferit mari distrugeri în timpul unei furtuni şi câteva vase din Pafos s-au pierdut. Strategul Penthylos, din Pafos, a fost luat prizonier de către greci.

Ciprioţii şi jonienii au participat la bătălia navală de la Salamina, dar regina Artemisia şi Mardonios au fost nemulţumiţi de comportarea acestora în luptă. Perşii au atribuit această înfrângere laşităţii supuşilor lor.

După înfrângerea totală pe care perşii au suferit-o în Grecia, războiul a luat o nouă întorsătură. Grecii, care până atunci fuseseră în defensivă, au trecut la ofensivă. Când spartanii erau încă la conducerea alianţei elenilor împotriva perşilor, Pausanias, cu vase din Pelopones, şi Aristides, cu vase din Atena, au sosit în Cipru (478 î.Hr.) şi au eliberat majoritatea oraşelor de garnizoanele

persane. După ce flota grecească a plecat spre Byzantion, perşii au recucerit însă insula.

în urma înţelegerii la care Pausanias a ajuns cu perşii, spartanii au cedat conducerea atenienilor şi s-au retras. O asemenea luptă împotriva perşilor nu se încadra în spiritul mentalităţii lor şi în modul lor de a trăi, mai cu seamă acum când înfruntarea luase asemenea proporţii. Spre deosebire de spartani, atenienii, care aveau o conştiinţă panelenă, continuau luptele împotriva perşilor pentru eliberarea celorlalţi greci care se mai aflau sub ocupaţie persană. în acest nou rol asumat de Atena, strategul Kimon are o contribuţie hotărâtoare.

Kimon atacă forţele persane care se reorganizaseră în Rhodos şi Cipru. Le învinge la estuarul râului Eurymedon (468 î.Hr.) şi această victorie, atât de aproape de Cipru, a creat impresia că eliberarea insulei era un ţel realizabil pentru politica ateniană. în anul 459 î.Hr. vase ateniene şi greceşti se aflau în apele Ciprului, sub conducerea lui Charitimides. Exact în acel an, egiptenii, îndemnaţi de dinastul libian Inaros, s-au revoltat împotriva perşilor, cerând ajutorul Atenei, ajutor care le-a fost acordat cu bunăvoinţă.

Dar această campanie, în care Atena era angajată în operaţii împotriva perşilor la mare distanţă, s-a încheiat cu o grea înfrângere.

O stelă funerară cu numele atenienilor din tribul Erechthizilor care au participat la operaţiunile militare din Cipru şi Egipt menţionează numele a 177 de cetăţeni căzuţi între anii 459-458 î.Hr.

De-a lungul acestor ani de lupte între perşi şi greci, Ciprul a servit drept bază navală pentru forţele persane. în bătălia de la Eurymedon, Kimon a învins o flotă de 80 de nave care veniseră împotriva lui din Cipru. în războiul din Egipt, o flotă construită în Cipru a luptat împotriva atenienilor, contribuind la victoria perşilor.

în pofida pierderilor substanţiale pe care le-a suferit în Egipt, Atena şi-a continuat operaţiunile militare, deoarece la acea epocă statul atenian se bucura de putere şi prosperitate.

Atenienii au hotărât să continue lupta împotriva perşilor, avându-1 conducător pe Kimon. înfrângerea din Egipt nu i-a făcut să-şi abandoneze ţelurile din Mediterana de Est.

Artaxerxes a trimis în Cipru flota feniciană care înăbuşise revolta din Egipt. Este anul 449 î.Hr., anul în care Kimon soseşte în Cipru cu 200 de vase. El reuşeşte, mai întâi, să elibereze oraşul Marion de sub conducerea filopersană şi să-1 instaleze pe tron pe Stasioikos. Reconstrucţia palatului Vouni după modelul arhitectonic grecesc coincide cu aceste evenimente. După Marion, Kimon asediază Kition şi Salamina, ambele puternic apărate de perşi. Când Kimon se îmbolnăveşte şi moare în timpul asediului oraşului Kition, dispariţia lui este ţinută secretă timp de 30 de zile.

Apoi, atenienii au ridicat asediul şi au plecat. La ieşirea din apele Salaminei, au întâlnit flotele feniciene şi ciliciene pe care le-au învins. în timpul luptei navale, generalul Anaxikrates a fost ucis şi flota s-a întors la Atena.

Conform unei versiuni, trupul lui Kimon ar fi înmormântat la Kition. Plutarh menţionează, însă, că Kimon a fost înmormântat la Atena şi că până în epoca lui existau monumente „Kimonia", numite astfel după numele lui Kimon.

O dată cu moartea lui Kimon ia sfârşit şi războiul dintre ate- nieni şi perşi. Politica Atenei se schimbă radical. Pericle, dându-şi seama că nu poate face faţă duşmanilor Atenei din Grecia şi, în acelaşi timp, să continue războiul împotriva perşilor, hotărăşte să încheie pace cu Artaxerxes. Un grup de reprezentanţi greci condus de Callias soseşte la Susa şi poartă tratative cu regele persan, având rezultate fructuoase. în urma aşa-numitei Păci a lui Callias (448 î.Hr.), grecii abandonează perşilor toate cetăţile din Cipru, deşi luptaseră din greu să le cucerească. l'criclc renunţă la toate planurile ambiţioase din Mediterana Orientală.

Perşii ocupă din nou Ciprul. De data aceasta, stăpânirea a fost mult mai opresivă şi se folosesc de elementul fenician împo- Iriva populaţiei greceşti. în cadrul acestei politici, au fost instalaţi uzurpatori fenicieni pe tronul majorităţii regatelor din Cipru. Şi, dacă până acum prezenţa feniciană în Cipru era legată de interese economice, acum ea capătă şi un caracter politic. în această perioadă, Kition devine oraşul cel mai important din Cipru. în anul 470 î.Hr. a căzut şi Idalion sub dominaţia acestui oraş stăpânit de fenicieni.

Perşii au făcut eforturi sistematice de a elimina caracterul grecesc şi a dezeleniza insula. Persecuţia elementului grecesc a influenţat, temporar, dezvoltarea culturală a insulei, dar, în final, în antagonismul dintre elementul fenician şi cel grecesc, acesta din urmă s-a menţinut dominant.

RELAŢIILE CU GRECIA ŞI RĂZBOIUL ÎMPOTRIVA PERŞILOR

Efortul fenicienilor, sprijiniţi de perşi, de a se impune a fost încununat de succes la Salamina. Un uzurpator fenician a detronat dinastia lui Teucer şi a preluat puterea. Fenicienii au încurajat dominaţia persană şi politica de eliminare a caracterului grecesc al cipmoţilor. Imaginea Salaminei la această epocă este redată de Isocrate - una dintre cele mai importante surse de informaţie asupra vieţii şi operei regelui Evagoras - mare admirator al lui Evagoras ca om, personalitate şi conducător.

Când Evagoras era un tânăr de 20 de ani, tronul Salaminei îl ocupa un aventurier fenician pe nume Abdemon. Evagoras, probabil simţindu-se în pericol, părăseşte Salamina şi trece în Cilicia, în Asia Mică. Acolo, un grup de camarazi credincioşi, nu mai mulţi de 50, i se alătură. în 411 î.Hr. se întorc în Cipru, atacând prin surprindere chiar în noaptea sosirii. Evagoras reuşeşte astfel să pună stăpânire pe palat, să-1 îndepărteze pe uzurpator şi să-şi recâştige tronul la care avea drept prin moştenire.

Regele persan nu a reacţionat la această schimbare, deoarece Evagoras a continuat să

plătească dări şi să-i recunoască suzeranitatea. Abordând problema în acest fel, a câştigat timp şi pace pentru a fortifica Salamina şi a-şi construi o flotă. Salamina s-a transformat într-un oraş înfloritor, egal cu celelalte cetăţi greceşti. Aceste realizări au contribuit la prosperitatea tuturor locuitorilor insulei.

Dintre toate cetăţile greceşti, Atena avea relaţiile cele mai strânse cu Salamina, şi aceasta datorită lui Evagoras, care era un mare admirator al grecilor. Locuitorii din Salamina îl imitau în multe, mai ales în preferinţa de a se căsători cu femei din Grecia.

Evagoras i-a ajutat pe atenieni procurându-le provizii în timpul Războiului Peloponesiac. Atenienii l-au declarat pe regele Salaminei cetăţean de onoare al Atenei pentru marile servicii oferite lor. Se mai păstrează încă decretul emis de Adunarea Ateniană în onoarea lui Evagoras.

Mulţi locuitori ai Atenei au călătorit în Cipru ştiind că Evagoras este un mare admirator al grecilor. Generalul Conon, după înfrângerea Atenei la Aigospotamoi, care a marcat sfârşitul Războiului Peloponesiac, a scăpat de urmărirea spartanilor găsindu-şi refugiu la Salamina. în acele momente tragice, Conon a găsit ospitalitate şi salvare la Evagoras, cu care a legat o prietenie trainică.

în momentul în care Conon şi Evagoras încercau să vină în ajutorul Atenei, care se afla acum sub dominaţie spartană, evenimentele din Asia Mică le dau ocazia să acţioneze. Spartanii cedaseră perşilor oraşele ioniene în schimbul ajutorului oferit în Războiul Peloponesiac. După campania lui Cyrus împotriva fratelui său Artaxerxes, ionienii rămăseseră liberi pentru o perioadă de timp. Când satrapul Tissaphernes a încercat să cucerească din nou oraşele ioniene, acestea au cerut ajutorul spartanilor, care au pornit o campanie împotriva perşilor în Asia Mică, încununată cu succes.

Farnabazes, în urma unei înţelegeri cu Conon şi Evagoras, 1-a convins pe regele Artaxerxes să-i atace pe spartani pe mare. Conon a fost numit amiralul flotei ce fusese construită de Evagoras şi de perşi cu bani aduşi de Farnabazes. între timp, regele spartan Agesilaos lupta cu succes împotriva perşilor în Asia Mică. Flota lui Conon se confruntă cu cea a spartanilor în bătălia navală de la Cnidos (394 î.Hr.). Conon i-a învins pe spartani, luându-şi astfel revanşa pentru înfrângerea de la Aigospotamoi. Victoria lui Conon a însemnat sfârşitul supremaţiei spartane pe mare. Atena a fost salvată de sub dominaţia spartană şi şi-a regăsit o parte din gloria trecută. Cetăţile ioniene, însă, au căzut din nou sub dominaţie persană.

Atena a adus onoruri lui Evagoras şi lui Conon, ridicându-le statui în faţa porticului filozofilor din Atena, „Basileios Stoa", lângă statuia lui Zeus Salvatorul. Printre onorurile cu care a fost copleşit Evagoras, s-au numărat o coroană oferită la serbările dionisiace şi un loc de onoare la spectacolele de teatru.

A urmat un război în Grecia şi perşii au continuat să acorde ajutor atenienilor. Când spartanii au ajuns într-o poziţie dificilă, l-au trimis pe Antalcidas în Persia să ducă tratative. între timp, Evagoras avea sub conducerea sa majoritatea oraşelor din Cipru. Kition, Amathous şi Soloi au refuzat să-i accepte hegemonia, cerând ajutorul lui Artaxerxes. Suveranul persan, îngrijorat de puterea pe care o dobândise regele cipriot, era dornic să pornească război împotriva lui Evagoras. în plus, era interesat de Cipru pentru rolul vital pe care l-ar fi avut în apărarea Asiei. Evagoras a cerut ajutor Atenei, ceea ce i-a pus pe atenieni într-o situaţie dificilă. Nu yoiau să-şi strice bunele relaţii cu perşii, mai cu seamă acum când spartanii încercau să-i atragă de partea lor. Totuşi, atenienii au luat o hotărâre împotriva intereselor lor şi au trimis zece nave în ajutorul lui Evagoras. în apropierea insulei Rhodos, spartanii au

reţinut corăbiile, nepermiţându-le să ajungă la destinaţie.

Evagoras a cerut ajutorul egiptenilor. Regele Acoris a răspuns prompt, trimiţând grâu, bani, arme şi vapoare. în acelaşi timp, a sosit Chabrias cu ajutor de la Atena. Cu sprijinul Atenei, Evagoras a reuşit să supună tot Ciprul, inclusiv Kition. între timp, Antalcidas a revenit la Susa, convingându-1 pe Artaxerxes să ia o hotărâre în privinţa păcii pe care s-o impună grecilor (386 î.Hr.).

în urma păcii lui Antalcidas, Artaxerxes era liber să atace Ciprul. Chabrias părăseşte Ciprul. Evagoras, destul de puternic, atât pe plan militar cât şi financiar, îi avea pe egipteni drept aliaţi. Câţiva satrapi persani de vază, precum guvernatorul Cariei, sunt de partea lui şi-1 sprijină. Primeşte, de asemenea, trupe din partea regelui arabilor. Evagoras îşi extinde dominaţia şi asupra Tyrului, de unde aduce vapoare pentru întărirea flotei.

Artaxerxes îl însărcinează pe ginerele său, Orontes, şi pe Tiribazes cu pregătirea atacului împotriva Ciprului. Flota persană este pregătită în porturile greceşti din Ionia şi armata foloseşte mercenari greci. Isocrate îi acuză pe atenieni de această situaţie. Armata persană ajunge în Cipru din Cilicia. Evagoras le îngreunează trecerea cu atacuri surpriză. Din lipsă de provizii, o mare agitaţie se produce în rândurile soldaţilor persani şi flota este trimisă înapoi în Cilicia pentru aprovizionare. Evagoras avansează spre Kition şi atacă flota persană, încercând să-i ia din nou prin surprindere. Pentru început, obţine succese, apoi însă este învins de perşi. Are loc şi o luptă pe uscat pe care Evagoras o câştigă, dar înfrângerea pe mare îl demoralizează profund. Urmează asediul Salaminei,

timp în care Tiribazes se duce în Persia să anunţe regelui victoria perşilor.

Evagoras îi încredinţează apărarea cetăţii fiului său Pnytagoras, în timp ce el pleacă, pe ascuns, noaptea în Egipt pentru a cere ajutor. Regele egiptean îi oferă numai o mică sumă de bani. Evagoras se reîntoarce la Salamina şi cere pace generalilor perşi. Tiribazes acceptă cererea, cu condiţia ca Evagoras să arate supunere „ca sclavul faţă de stăpân". Regele cipriot refuză să accepte aceşti termeni umilitori, în ciuda faptului că se afla într-o situaţie dificilă, astfel că asediul continuă.

Evenimentele care au urmat au fost în favoarea ciprioţilor. Artaxerxes a ordonat arestarea lui Tiribazes în urma unor calomnii pe care Orontes i le aduce acestuia. Conform anumitor surse, Orontes se temea de Tiribazes şi, pentru a-1 aresta, i-a întins o cursă. L-a pus să se întindă pe un pat acoperit cu un maldăr de cuverturi. Sub pat era un puţ, şi când acesta s-a aşezat ca să discute cu Orontes, cuverturile au cedat şi a căzut direct în puţ. Orontes l-a prins şi l-a trimis legat la rege. Se pare că în toată această nenorocire a lui Tiribazes, Evagoras a jucat şi el un rol, ducând tratative secrete cu Orontes.

Asediul Salaminei continua, dar Evagoras rezista. Orontes, care începuse să aibă dificultăţi din partea trupelor, îi propune lui Evagoras o pace, fară condiţii umilitoare: Evagoras va continua să fie rege, să plătească tribut şi să arate supunere ca „rege faţă de rege" şi nu ca „sclav faţă de stăpân". Acest acord este un succes pentru Evagoras, deoarece până atunci regele nu putea încheia pace dacă răzvrătiţii nu erau capturaţi. Astfel războiul a luat sfârşit în 380 î.Hr. cu un tratat de pace onorabil, fară însă ca

insula Cipru să-şi dobândească independenţa faţă de perşi.

Salamina se afla într-o situaţie economică grea după acest război de lungă durată. Nu peste mulţi ani, în 374 î.Hr., Evagoras **a** fost asasinat, împreună cu fiul său Pnytagoras. Sursele nu clarifică motivul acestei duble crime. Se pare că regele şi fiul său **ar** fi fost victimele unui complot şi ale unui scandal de palat, în care erau implicaţi un eunuc şi o femeie.

Evagoras a fost un rege prestigios. Izbânzile şi înfrângerile din timpul domniei lui au marcat soarta întregii insule. Şi-a condus cetatea cu prudenţă şi a contribuit la întărirea ei. A luptat împotriva unui mare imperiu şi a fost învins de forţe cu mult mai puternice decât ale lui. A sfârşit războiul ca „rege faţă de rege", la câţiva ani după ce spartanii încheiaseră cu Artaxerxes o pace umilitoare pentru toţi grecii. A pus capăt încercărilor fenicienilor şi perşilor de a îndepărta ciprioţii de spiritul elen. Evagoras a avut neşansa de a se afla la conducere într-o perioadă de conflicte dezastruoase între greci, care i-au umilit în faţa perşilor. Implicându-se în problemele grecilor, nu a făcut decât să agraveze consecinţele deplorabile ale războaielor civile şi să intensifice intervenţiile perşilor.

Relaţiile strânse pe care Ciprul le avea cu Grecia şi vizitele frecvente ale grecilor în insulă au contribuit în mare măsură la dezvoltarea artelor. Sculptura a fost influenţată de arta greacă, unele opere însă prezintă şi elemente originale. Evagoras a bătut monezi cu bustul lui Heracle şi a pus inscripţii în limba greacă. Argintul, care până atunci fusese folosit pentru monezile acestui rege cipriot, a fost înlocuit cu aurul. Bustul lui Heracle şi alfabetul cipriot au înlocuit simbolurile orientale şi scrierea

silabică. Sistemul monetar rodian (din Rhodos) şi attico-eubeic (din Attica-Eubeea) l-au înlocuit pe cel persan folosit în trecut de ceilalţi regi de la Salamina.

REGATELE SI PUTEREA REGALĂ.

p

Nu există detalii în ceea ce priveşte organizarea şi administraţia statală în regatele din Cipru. Sistemul de conducere care exista în acea epocă este cunoscut din informaţiile pe care ni le dă Klearhos, un elev al lui Aristotel. Era un sistem despotic, fără nici o participare a poporului în problemele publice. Regele era conducător suprem cu putere absolută, care era transmisă succesorului ereditar.

Fiii şi fraţii regelui se numeau „anaktes", iar surorile şi soţiile „anassai". O reţea de informatori colabora strâns cu membrii familiei regale. Existau două tipuri de informatori: *gerginoi,* care spionau locuitorii şi raportau la „anaktes" şi *promalanges,* care verificau informaţiile ce prezentau o oarecare însemnătate. Toţi aceşti informatori şi linguşitori erau mândri de serviciile prestate şi se bucurau de aprecierea regelui.

Această conducere despotică a căpătat un caracter mai dur în perioada dominaţiei persane, când se practica o politică antielenă.

în elogiul adus lui Evagoras, Isocrate menţionează că era un cunoscător „excelent al tuturor problemelor de stat şi ale cetăţenilor, pe care îi pedepsea conform legilor". Deţinea şi puterea legislativă şi pe aceea de a guverna ţara şi a conduce armata. Dacă se ia în consideraţie că regii ciprioţi erau în unele cazuri şi capi ai ierarhiei religioase, cum este cazul la Pafos, se poate conchide că erau învestiţi cu aceleaşi puteri de care se bucurau regii din Grecia arhaică. Autoritatea triplă a regelui de conducător în ierarhia religioasă, justiţie şi armată este caracteristică nu numai la greci, dar şi la triburile ariene în general. Forma de conducere regală a fost preluată în Cipru de la micenieni şi s-a menţinut secole la rând fară schimbări în structura iniţială.

în jurul regilor greci exista întotdeauna un consiliu alcătuit din nobili, a căror sarcină era de a-şi exprima opinia în toate hotărârile regelui. în Cipru, „anaktes" ar putea fi consideraţi drept Consiliu. Un element de bază, care, după cum reiese din surse, nu apare în sistemul de conducere în Cipru, este adunarea poporului, în faţa căreia regele îşi anunţa hotărârile. Creşterea treptată a atribuţiilor acestei adunări a dus la dezvoltarea sistemului de conducere democratică în Grecia. Dimpotrivă, în Cipru, sistemul de guvernământ nu a cunoscut niciodată un caracter democratic.

O excepţie a fost, probabil, Idalion, unde exista un sistem de conducere mai democratic decât în celelalte regate din insulă. Se poate ajunge la această concluzie examinând textul unei tăbliţe de bronz care se referă la asediul cetăţii Idalion de către mezi şi populaţia din Kition. în timpul asediului, medicul Onasilos şi fraţii săi erau obligaţi să îngrijească răniţii pe gratis. Regele Stasikypros şi cetatea au hotărât să-i acorde medicului şi fraţilor săi terenuri regale sau bani. Aşadar, regele şi oraşul reprezentau statul şi luau decizii în comun. Pe

monezi, apare însă inscripţia „Edalieon" (locuitor al oraşului Idalion) şi nu numele regelui.

în secolul 4 î.Hr. în Cipru existau următoarele regate: Pafos, Salamina, Soloi, Kourion, Kition, Lapithos, Kerynia, Marion, Amathous şi Tamasos. La începutul acestui secol, palatul Vouni, care fusese construit o dată cu templul Atenei de regele Stasioikos din Marion, este distrus, foarte probabil, de regele din Soloi, în dorinţa sa de a elimina orice posibilitate ca Marion să-i domine regatul. Regele Pasikypros din Tamasos îşi vinde cetatea suveranului din Kition.

Din timpul regelui Evelthon şi până la Ptolemei, regii ciprioţi au bătut monezi de argint. Primele monezi de aur au fost bătute de Evagoras.

Regii ciprioţi erau renumiţi în lumea antică pentru viaţa de lux pe care o duceau. Există dovezi în surse literare, ca, de exemplu, fragmentul din Athenaios în care se menţionează detaliul că un rege din Pafos stătea pe „un pat cu picioare din argint", acoperit cu ţesături scumpe.

Informaţiile din textele literare au fost certificate de descoperirile arheologice care au adus la lumină sceptrul de aur de la Kourion, mobilă incrustată cu fildeş şi bijuterii de aur.

Această prosperitate provenea din pământurile întinse, minele şi pădurile care aparţineau regilor. în plus, exista şi un sistem de taxe care contribuiau la creşterea venitului regal. Informaţii amănunţite de ordin politic, social, economic şi religios asupra perioadei dintre anii 478 şi 470 î.Hr. se găsesc în textul redactat în scriere silabică, de pe tăbliţa de bronz descoperită la Idalion.

CIPRUL ÎN EPOCA LUI ALEXANDRU CEL MARE SI A SUCCESORILOR SĂI DIADOHII

Evagoras din Salamina a fost urmat la tron de fiul său Nicocles (374 î.Hr.), care, deşi numele îi fusese implicat în asasinarea regelui, a organizat funerarii impresionante pentru tatăl său. într-unui dintre discursurile sale, Isocrate aduce laude lui Nicocles pentru că a pus în ordine finanţele din Salamina aflate într-o situaţie precară. Alte surse, însă, dezic această informaţie, prezentându-1 pe Nicocles ca iubitor de lux şi desfrâu.

Nicocles a fost urmat de Evagoras II. în timpul său, Ciprul s-a revoltat din nou împotriva perşilor (351 î.Hr.). Se pare că atitudinea sa faţă de revoltă a fost pro-persană şi, ca o consecinţă **a** acestui fapt, şi-a pierdut tronul. Pnytagoras i-a urmat ca rege la Salamina.

Regele persan 1-a trimis pe Idrieas, despotul din Caria, împotriva Ciprului. Acesta i-a desemnat pe Fokion din Atena şi pe Evagoras, regele detronat, să conducă armata. Toate oraşele din Cipru s-au supus armatei persane şi Pnytagoras s-a predat de bunăvoie. Evagoras a sfârşit tragic în mâinile ciprioţilor. Forţele cipriote au reintrat sub comanda

perşilor şi, împreună cu fenicienii, au completat flota persană.

între timp, Alexandru cel Mare cu armata de macedoneni şi greci avansau în Asia Mică şi l-au învins pe Darius în bătălia de la Issos. După această victorie, Alexandru a înaintat pe coasta Siriei până în Fenicia. Plănuia ca, până să pătrundă în inima Asiei, să-şi asigure dominaţia asupra tuturor coastelor Imperiului

Persan. Era îngrijorat de flota persană şi de poziţia pe care o va lua Cipru.

Regii Ciprului au hotărât să se alăture lui Alexandru şi flota cipriotă a venit în sprijinul armatei sale la asediul Tyrului. Adeziunea ciprioţilor şi fenicienilor la armata lui Alexandru a contribuit în mare măsură la căderea acestei cetăţi puternice. în asediul Tyrului (332 î.Hr.) ciprioţii au suferit pierderi serioase, dar izbânda finală i-a facilitat lui Alexandru cucerirea Siriei şi Egiptului..

Regii Ciprului au fost răsplătiţi pentru ajutorul dat în acest moment critic. Pnytagoras, regele de la Salamina, a primit Tamasos. Plutarh ne informează, de asemenea, că suveranii ciprioţi erau horegi în tragediile reprezentate în cadrul serbărilor tradiţionale. Este un amănunt important, care ilustrează interesele intelectuale şi artistice ale ciprioţilor, un aspect mai puţin cunoscut.

Cipriotţii l-au urmat pe Alexandru în campania sa împotriva lui Darius până în străfundul Asiei. Unii dintre ei au fost chiar conducători de armate, ca, de exemplu, Stasanor din Soloi. Amiralul Nearhos, în lunga sa călătorie din India până la gura râului Eufrat, avea şi cipriotţi printre marinarii săi.

Nicocreon i-a urmat lui Pnytagoras la tron. Nu există informaţii despre cât s-ar fi implicat Alexandru în problemele din Cipru. în noua situaţie creată în Asia, Ciprul se afiliază sistemului monetar grec şi, în consecinţă, regii cipriotţi rareori mai bat monezi. Relaţiile dintre Cipru şi Atena devin foarte strânse şi mulţi cipriotţi din Kition şi Salamina se stabilesc în Pireu.

Alexandru cel Mare moare în 323 î.Hr. şi în vastele teritorii ale imperiului său izbucnesc războaie între generalii care aspiră să-i succeadă. Mercenari sunt recrutaţi din masa imensă de prigoniţi şi dezrădăcinaţi, victime ale scindării sociale şi politice din societăţile oraşelor greceşti ca urmare a Războiului Peloponesiac. Campania macedonenilor din Asia măreşte varietatea naţională şi numărul acestor pribegiţi.

în această perioadă de antagonism crâncen, Ciprul dobândeşte o importanţă deosebită. Diadohii Antigonos şi Ptolemeu vizează cucerirea insulei pentru importanţa ei strategică. Regii Ciprului se raliază unuia sau altuia dintre cei doi rivali. Această situaţie îngreunează viaţa localnicilor, cum este cazul celor din Marion, oraş care a fost distrus de Ptolemeu Soter, locuitorii lui fiind obligaţi să se refugieze la Pafos.

Ptolemeu are de partea sa regatele din Salamina, Pafos, Soloi şi Amathous, iar Antigonos este sprijinit de Kition, Lapithos, Marion şi Kyrenia. Ptolemeu trimite în Cipru o armată condusă de fratele său Menelaos şi încearcă să cucerească oraşele care se aliaseră cu Antigonos. în cursul acestei campanii deosebit de crâncene, regele din Kition este omorât când se descoperă că acţionase în înţelegere cu Antigonos şi templul lui Heracle- Melkart este distrus. Regii din Lapithos şi Kyrenia sunt întemniţaţi şi cetatea Marion este rasă de pe faţa pământului. Cetăţile subjugate cad sub conducerea lui Nicocreon, regele Salaminei.

Situaţia se schimbă când Ptolemeu este informat că Nicocreon tratează în secret cu Antigonos. Trimite trupe împotriva lui cu ordinul de a fi omorât. Trupele lui Ptolemeu au înconjurat palatul şi lui Nicocreon i s-a dat ordin să se sinucidă. Regele, după ce a cerut în zadar să i se dea dreptul să se dezvinovăţească de acuzaţiile false, se sinucide. Regina Axiothea îi urmează exemplul, la fel şi nurorile şi fiicele necăsătorite. Fratele regelui

ferecă uşile palatului şi îi dă foc. Toţi pier în palatul incendiat. Această moarte colectivă marchează sfârşitul dinastiei Teucrizilor din Salamina (310 î.Hr.). Ptolemeu continuă să conducă oraşul printr-un reprezentant, fratele său Menelaos.

Rivalitatea dintre succesorii lui Alexandru pentru controlul Ciprului nu ia sfârşit. Demetrios Poliorcetes, fiul lui Antigonos, vine cu o forţă navală puternică să-i conteste lui Ptolemeu dreptul de a conduce insula. Debarcă în Peninsula Karpasia şi avansează spre Salamina, cetate pe care o asediază. Ptolemeu vine din Egipt în ajutorul fratelui său şi se confruntă cu forţa navală a lui Demetrios chiar în faţa cetăţii. în lupta navală care are loc în 305 î.Hr., Demetrios îl învinge pe Ptolemeu, care fuge la Kition să se salveze. Menelaos şi fiul său sunt luaţi prizonieri de război. Demetrios, cu mărinimie, îi eliberează şi îi trimite lui

Ptolemeu. Acest act generos aminteşte de un act asemănător, făcut de Alexandru când a eliberat familia lui Darius după lupta de la Issos.

Ptolemeu a găsit ocazia să recucerească Ciprul în timpul când Demetrios era ocupat cu Războiul din Pelopones. Mama şi copiii lui Demetrios sunt luaţi prizonieri la Salamina, dar sunt eliberaţi şi copleşiţi cu cadouri. Ciprul rămâne sub dominaţia Ptolemeilor, suveranii Egiptului lagid, din 294 î.Hr. până în 58 î.Hr.

CIPRUL SUB PTOLEMEI

Ptolemeii au condus Ciprul ca succesori ai lui Alexandru cel Mare. Primul Ptolemeu, fondatorului statului egiptean, s-a proclamat rege. în exercitarea funcţiilor de monarh au folosit modelul faraonilor, fiind conducători absoluţi. Populaţia greacă locuia în oraşe, pe când populaţia indigenă locuia în provincie şi lupta împotriva asimilării. Oraşul cel mai important, Alexandria, cu renumita bibliotecă, a avut o influenţă covârşitoare asupra întregii regiuni, inclusiv a Ciprului.

Economia era organizată pe un sistem de control şi monopol de stat care-i uşura regelui şi exploatarea eficientă a supuşilor. Agricultorii erau obligaţi să-şi cultive pământurile şi din recoltă îşi păstrau numai strictul necesar, restul trebuind să-1 cedeze statului. Existau multe alte monopoluri de stat în producţie şi industrie. Controlul sistematic urmărea creşterea exporturilor. Exploatarea Ciprului, începând din 294 î.Hr., când a căzut sub Ptolemei, trebuie să fi fost organizată în mod similar.

Producţia agricolă şi bogăţiile naturale ale insulei sporeau tezaurul public al Egiptului. Pădurile abundente, în special din regiunea Pafos, erau folosite de către Ptolemei pentru construcţia de nave.

în pofida faptului că exploatarea insulei era intensă, locuitorii trăiau mai bine ca înainte, deoarece era o perioadă de pace. Totuşi, nu este exclusă posibilitatea unui oarecare val de nemulţumire printre ciprioţi, dacă se ţine cont de informaţia

oferită de Pausanias despre Ptolemeu II Filadelfos, care şi-a condamnat la moarte un frate când a descoperit că-i stârnea pe ciprioţi la răzvrătire.

O inscripţie onorifică de pe o stelă de marmură, presupusă a fi din regiunea Karpasia, este semnificativă în ceea ce priveşte condiţiile sociale care prevalau în acea epocă. Zaton, vistiernic, împreună cu „agricultorii din acea regiune" îl cinstesc pe Sofanes din Ahaia, ofiţerul care comanda garnizoana ptolemeică din acea regiune (secolul 2 î.Hr.), pentru faptul că i-a ajutat să se bucure de anumite beneficii.

Agricultorii sunt menţionaţi ca „panoikioi", adică agricultori de pe domeniul gospodărit de vistiernicul Zaton. Erau dependenţi de acel domeniu, împreună cu familiile lor. Nu se ştie în ce măsură erau dependenţi, dar sigur nu erau sclavi. Faptul că sunt menţionaţi în acea inscripţie denotă că aveau un oarecare statut social, altfel nu s-ar fi făcut nici o specificare despre ei.

Inscripţia nu precizează cine era proprietarul domeniului. Foarte probabil, după cum era obiceiul, ca pământul să fie donat de rege, trebuie să fi fost vorba de un oficial din Alexandria.

Dominaţia Ptolemeilor în Cipru a dus la abolirea regatelor care existaseră secole de-a rândul sub diverşi cuceritori. Puterea era exercitată de către un guvernator general numit de regele din Egipt şi învestit cu titlul de „strateg al Ciprului". Guvernatorul general avea puteri militare, dar şi autoritate politică şi administrativă.

Mai târziu, guvernatorului general i s-a conferit şi putere religioasă, devenind arhiereu, funcţie care-i dădea autoritatea de a strânge venitul de la temple şi alte centre de cult. Această funcţie de arhiereu nu

existase până atunci. Polykrates (203 î.Hr.) a fost primul strateg şi arhiereu care a strâns o mare sumă de bani din Cipru.

Ultima funcţie înaltă dată guvernatorului general al Ciprului a fost aceea de amiral, eu baza navală în insulă. în situaţii critice îşi asuma titlul de strateg suprem (autokrator), continuând însă să răspundă în faţa regelui Egiptului.

Funcţia de guvernator general în Cipru era considerată foarte importantă în ierarhia egipteană şi deseori era oferită unui membru al familiei regale. în anumite perioade, insula constituia **un** regat aparte. Inscripţii votive şi monezi ne dau informaţii despre guvernatorii generali ai Ciprului şi puterile pe care le **aveau** aceştia. Când se afla că vreun guvernator general nu fusese credincios, Ptolemeii îl pedepseau cu moartea. La sfârşitul seco**lului** 2 î.Hr., când pirateria bântuia mările, autoritatea guvernatorului general a fost sporită. Ciprul, ca bază militară, a fost implicat în războaiele Ptolemeilor împotriva Siriei seleucide.

Ptolemeii întreţineau o mare armată de mercenari în insulă. Fiecare regiment îşi avea un comandant cu titlu de „hegemon"; comandantul cavaleriei era „hiparhul". Regimentele erau compuse din diverse naţionalităţi şi soldaţii fiecărei naţionalităţi se uneau în aşa-numitul „koinon" (uniune).

în oraşe existau ofiţeri care aveau şi putere politică. Capitala devenise acum Pafos, în locul Salaminei, poate pentru că acesta era mai aproape de Egipt sau poate pentru că portul din Salamina se umpluse de aluviuni.

Faptul că oraşele aveau o oarecare independenţă administrativă reiese din anumite referinţe la „adunarea poporului", la „demos" şi la

„grammateas" (secretarul oraşului). Acesta era cazul în toate oraşele „dominionului" ptolemeic, unde grecii şi localnicii elenizaţi trăiau pe un teritoriu liber şi autonom. Răspunderea educaţiei revenea „gimnasiarhului".

Monetăriile băteau monezi pentru Cipru dar, în anumite cazuri, şi pentru Egipt. Monetăria cea mai renumită era la Pafos, unde se băteau şi monezi de aur.

în epoca ptolemeică, religia cipriotă a păstrat divinităţile greceşti, dar continuă să se menţină influenţa zeităţilor egiptene, care, uneori, se identificau cu cele greceşti. Există, de exemplu, statuia zeiţei Isis, care este reprezentată ca şi în Egipt. O altă reprezentare a zeiţei egiptene apare într-o versiune cipriotă cu fiul său Harpocrates în braţe. în spatele ei este Osiris, soţul zeiţei. Harpocrates, zeul vegetaţiei şi al soarelui de iarnă, este reprezentat ca un băiat gol cu degetul arătător pe buze. Grecii îl socoteau zeul tăcerii şi al secretelor. La Soloi exista un templu al Afroditei-Isis, unde s-au găsit numeroase statui de zeităţi greceşti şi egiptene, printre care statuia Afroditei, a reginei Arsinoe II, care a fost zeificată, a Cybelei, a lui Serapis, statuile lui Alexandru cel Mare, Canopus şi Eros.

După tradiţia egipteană, Ptolemeii erau zeificaţi şi divinizaţi şi în Cipru. Arsinoe, soţia lui Ptolemeu II Filadelfos, era identificată cu Afrodita şi divinizată ca Arsinoe-Kypris. Au fost bătute monezi de aur cu bustul reginei zeificate, iar în onoarea ei s-au construit temple în multe părţi ale insulei, în special la Marion, cultul ei persistând până în secolul 2 d.Hr. Filadelfos a adus numeroase ofrande votive în memoria ei şi a construit sanctuarul din portul

Famagusta, care, treptat, 1-a substituit pe cel de la Salamina.

în această perioadă s-a stabilit şi „Koinon ton Kyprion" (uniunea ciprioţilor) şi „koinon"-urile armatei, instituţie care avea un caracter religios şi care a fost folosită pentru cultul dinastic şi, mai târziu, pentru cultul împăraţilor romani. Acest „koinon" avea autoritatea de a bate monezi de cupru.

Ciprul se implică în conflictul dintre Siria seleucidă şi Egipt, în care regii Siriei au încercat să cucerească Ciprul de la egipteni, în 168 d.Hr., Antiohos IV Epifanes a trimis o flotă împotriva Ciprului şi le-a cerut Ptolemeilor să le predea insula. Ptolemeu a fost înfrânt. Antiohos ar fi cucerit Ciprul, dacă nu ar fi intervenit romanii, a căror prezenţă începuse să se facă simţită în Mediterana de Est.

Ciprul a avut mai mult de suferit de pe urma conflictelor dintre Ptolemei. La câţiva ani după atacul lui Antiohos, insula a devenit obiectul rivalităţii dintre doi fraţi care domneau în Egipt: Filometor şi Fyskon. Fyskon, deşi avea sprijinul romanilor, nu a reuşit să smulgă Ciprul din posesia fratelui său. După moartea lui Filometor, care fusese un rege mărinimos, puterea a fost asumată de sângerosul Fyskon. Populaţia Alexandriei s-a răsculat şi Fyskon s-a refugiat în Cipru. în cele din urmă, a reuşit să se reîntoarcă în Egipt, continuându-şi domnia.

Istoria epocii este o mărturie a rolului pe care-1 jucau în ■faccrile politice soţiile Ptolemeilor, care le erau surori. Fyskon **n fost** urmat de Ptolemeu Lathyros, deşi mama lui, Cleopatra, ambiţioasă şi autoritară, îl prefera pe fiul ei mai mic, Alexandru, **Care** i-ar fi fost mai supus. Lathyros a devenit rege, iar Alexandru guvernator general, „strateg" al Ciprului. Lathyros era căsătorit **cu sora** sa,

Cleopatra, dar mama lui 1-a obligat să divorţeze şi »fl-şi ia de soţie pe sora mai mică. După divorţ, prima soţie a **venit** în Cipru, a strâns o armată cu care a pomit în Siria, unde N-II căsătorit cu regele Siriei. în Egipt, Cleopatra nu a rămas **pasivă,**

înscenând un complot împotriva ei. Lathyros, în încerca**u-a** de a scăpa de mânia populaţiei din Alexandria, a ajuns până **In** Cipru, iar Alexandru s-a reîntors în Alexandria, unde, în cele ilin urmă, a fost încoronat rege.

I

După victoria asupra Cartaginei, Roma a devenit puterea hcgemonă în Mediterană. în 146 î.Hr., o dată cu sfârşitul Războaielor punice şi distrugerea Cartaginei, Grecia cade şi ea Niib dominaţia romană. Regatele elenistice din Orient nu au putut stăvili expansiunea romanilor, care, treptat şi metodic, au reuşit să se impună. Sfârşitul acestor regate era inevitabil în momentul tn care romanii au preluat puterea.

Destinul Ciprului este influenţat de antagonismul dintre forţele care se înfruntau la" Roma. în 58 î.Hr., relaţiile dintre membrii primului triumvirat sunt măcinate de sentimente de suspiciune. Cezar, temându-se că Pompei şi Crassus nu-1 vor apăra în faţa duşmanilor, s-a folosit de serviciile lui Clodius, un aventurier inteligent, dar cu o reputaţie dubioasă, ca să-i apere poziţia atât timp cât s-ar fi aflat în Gallia. Clodius, numit tribun, a guvernat ca rege. L-a înlăturat pe Cicero şi s-a hotărât să îl alunge din Roma pe Marcus Cato cel Tânăr, un alt duşman neînfricat al lui Cezar. El era nepotul lui Cato cel Bătrân şi un rival din rândul aristocraţilor. Cunoscut adept al filozofiei stoice, era renumit

pentru integritatea sa, fiind animat de o nemiloasă dorinţă de răzbunare. Ptolemeu, fiul nelegitim al lui Lathyros, regele Ciprului, era binecunoscut pentru avariţia şi pentru marea lui avere. Se presupune că acesta ar fi fost unul din motivele evenimentelor care au urmat.

Clodius Pulcher a dat o lege prin care Ciprul devenea o provincie romană şi averea regală era confiscată (58 î.Hr.). în dorinţa de a-şi împlini scopurile sale politice, Clodius i-a încredinţat lui Cato sarcina de a efectua acest transfer.

Cicero, scriitorul roman, critică sever această decizie. Cato socotea că este degradant să se angajeze în această acţiune, dar a fost forţat de Clodius să se ducă în Cipru. Pentru Clodius această acţiune era o revanşă personală împotriva lui Ptolemeu, deoarece se pare că o dată, când fusese luat prizonier de piraţi şi-i ceruse regelui Ciprului să plătească pentru eliberarea lui, acesta trimisese numai doi talanţi. Piraţii n-au consimţit să primească o sumă atât de derizorie şi l-au eliberat.

Cato a pornit spre Cipru însoţit de doi oficiali. Mai întâi, a trimis la Ptolemeu pe prietenul său Canidus Crassus cu propunerea de a renunţa la regat şi de a deveni un înalt preot al Afroditei. Ptolemeu a preferat să se sinucidă, otrăvindu-se, lăsând astfel tot tezaurul, pe care 1-a preluat Cato.

Când emisarul roman a sosit în Cipru, populaţia 1-a primit cu braţele deschise, după cum menţionează Cassius Dio, în speranţa că vor deveni aliaţii şi prietenii romanilor şi nicidecum sclavi. în tezaurul lui Ptolemeu, Cato a descoperit vase şi mese de valoare, pietre preţioase şi veşminte de porfir. Printre altele, a găsit şi o statuie de bronz a filozofului stoic Zenon.

Cato a vândut toate obiectele tezaurului, cu excepţia statuii filozofului stoic, şi după calcule scrupuloase a aflat că s-au strâns 7 000 de talanţi de argint.

Roma a fost profund impresionată de bogăţiile aduse de Cato şi Senatul i-a conferit multe onoruri pe

care austerul Cato a refuzat să le accepte. Se simţea mândru însă de faptul că i se recunoscuse imaculata integritate de caracter de care dăduse dovadă în momentul confiscării tezaurului regal din Cipru, într-o vreme când cinstea era o virtute rară la Roma. Sclavii lui Ptolemeu au intrat în slujba statului roman sub numele de cyprii, cu excepţia unuia singur, eliberat de Cato pentru onestitatea de care dăduse dovadă.

Banii proveniţi din tezaurul regal al Ciprului au fost folosiţi Iu războaiele civile ce au urmat, iar cei doi protagonişti au sfârşit tragic câţiva ani mai târziu. Clodius a fost omorât în ciocnirile de „t i adă care au avut loc la Roma, iar Cato s-a sinucis după înfrângerea lui Pompei de către Caesar. Pentru cyprioţi aceasta a însemnat numai o schimbare de stăpân şi Ciprul a devenit provincie romană.

Politica expansionistă a Romei nu s-a oprit la cucerirea Ciprului şi confiscarea acelui însemnat tezaur. Anexarea Ciprului a agravat însă poziţia Egiptului.

Când Iulius Caesar a sosit în Egipt după Pompei, a fost cucerit de frumuseţea Cleopatrei şi, după ce a instalat-o ca regină ţi pe fratele ei rege (47 î.Hr.), a cedat Ciprul fraţilor mai mici ai acesteia. în realitate, însă, insula se afla sub conducerea Cleopatrei, aşa cum reiese dintr-o monedă de cupru în care Cleopatra este reprezentată ca Afrodita, ţinându-1 în braţe pe Caesarion, fiul pe care-1 avea de la Iulius Caesar.

Ciprul a fost afectat de evenimentele tragice legate de dinastia greacă din Egipt. Guvernatorul desemnat de Cleopatra în Cipru, fără consimţământul reginei, 1-a sprijinit pe unul dintre conspiratori, Cassius Longinus, în luptele declanşate după asasinarea lui Caesar. în loc de represalii,

Marcus Antonius, vrăjit la rândul său de frumuseţea Cleopatrei, a lăsat-o pe tron, recunoscându-i totodată suveranitatea asupra Ciprului.

în anul 30 î.Hr., după sinuciderea lui Marcus Antonius şi a Cleopatrei şi după victoria lui Octavian, Ciprul redevine o provincie romană.

CIPRUL ŞUB DOMINAŢIA ROMANĂ

Când Ciprul a devenit o provincie romană, a fost condus de guvernatorul Ciliciei. în primii ani a fost victima exploatării funcţionarilor romani, exercitată cu consimţământul oficialităţilor. Nu numai provinciile erau victimele cămătarilor, ci chiar romanii aparţinând claselor sociale mai sărace.

Brutus s-a implicat de la început în problemele Ciprului. Ca nepot al lui Cato, a venit în Cipru să supravegheze păstrarea în custodie a tezaurului lui Ptolemeu. Apoi, urmărind beneficii personale, a făcut un împrumut pentru Salamina de la prietenii săi Scaptius şi Matinius din Roma, cu o dobândă de 48%. Legea romană nu permitea locuitorilor din provincii să facă împrumuturi la Roma, dar Brutus, cu influenţa pe care o avea, a reuşit să ocolească legea.

Cu ajutorul lui Brutus, Scaptius a venit în Cipru ca ofiţer de cavalerie, terorizând cu trupele sale locuitorii Salaminei, care întârziau să plătească datoria. Este menţionat şi un caz când, blocând Senatul, a lăsat cinci senatori să moară de foame.

Cicero, cunoscutul orator, proconsul al Ciliciei între 51-50 î.Hr., a încercat să guverneze insula cu nepărtinire şi să-i scape pe ciprioţi de nedreptate şi exploatare. Oraşele mai bogate plăteau guvernatorilor sume mari de bani pentru a evita încartiruirea trupelor în incinta lor pe timpul iernii. Cicero a pus capăt acestui sistem de a strânge bani. A interzis, totodată, ciprioţilor să ridice **Htiitui şi** sanctuarc în onoarea lui, drept dovadă a recunoştinţei pentru corectitudinea cu care i-a guvernat.

Când ciprioţii i-au cerut ajutor în problemele pe care le aveau cu creditorii, Cicero l-a mutat pe Scaptius din postul pe **cure-1** deţinea şi a impus o dobândă capitalizată de numai 12%. **La** protestele lui Scaptius de a fi fost îndepărtat, replica lui **Cicero** a fost că şi o simplă forţă de cavalerie de 50 de oameni **poate** pricinui mari daune unui popor atât de paşnic precum ciprioţii. în cele din urmă, Cicero cedează, lăsând deschis cazul **lui** Scaptius, care nădăjduia că ar putea, după un timp, să **încaseze** banii cu o dobândă de 48%.

Scrisorile lui Cicero către prietenul său Atticus conţin o mulţime de detalii interesante din această perioadă şi simpatia pe care o are oratorul roman faţă de ciprioţi este jevidentă.

Dominaţia egipteană în Cipru, de scurtă durată, între 47-31 î.Hr., ia sfârşit o dată cu moartea Cleopatrei. Recăzut sub dominaţia romană, Ciprul devine mai întâi o provincie imperială' şi, în scurt

timp, intră sub jurisdicţia Senatului, fiind condusă de cx-pretori care primeau titlul de proconsuli.

Ciprul este împărţit în patru eparhii: Salamina, Pafos, Amathous şi Lapithos. Idalion nu este menţionat printre oraşe, dar se face referinţă la unele noi oraşe precum Trimithous. Pafos, Vechi şi Nou, ca o comunitate dublă, este capitala. în anul 15 î.Hr. capitala este distrusă de cutremur şi, după cum menţionează Dio Cassius, Augustus acordă bani pentru reconstrucţie.

în timpul împăratului Augustus, lunile calendarului folosit la Pafos purtau numele familiei imperiale şi mai târziu titlurile împăratului.

Monezile din această perioadă erau bătute în Cipru, foarte probabil la Pafos, şi reprezentau sanctuarul Afroditei de la Vechiul Pafos, cu planul arhitectural tripartit.

O altă reprezentare interesantă a monezilor din această epocă este statuia lui Zeus din Salamina. Oraşul nu şi-a pierdut din însemnătate, deşi nu mai era capitala insulei, şi numeroasele clădiri publice, descoperite în urma săpăturilor arheologice, mărturisesc acest fapt. în timp ce la Pafos se folosea calendarul roman, la

Salamina a continuat folosirea calendarului egiptean introdus în Cipru din epoca ptolemeică.

Oraşele au continuat să se autoguverneze. Existau „boule", „demos" şi „gerousia". Educaţia cădea în atribuţia „gymna- siarh"-ului, la fel ca în perioada ptolemeică. Deseori, acesta îşi asuma şi cheltuielile. La Soloi exista o bibliotecă publică, „bi-bliophylakion". Sunt menţionate şi alte funcţii publice, inferioare, precum „agoranomos", funcţionarul pieţei (în latină „aedilis"), „dekaprotos", unul dintre demnitarii municipali (în latină „decemprimus"), ,;pronoetes", furnizor. în afara acestora existau şi oficialităţi trimise de la Roma cu titlul de „logistes", controlor financiar (în latină „curator urbium") şi „limenarhes", căpitan de port.

în anul 69 d.Hr., Titus, fiul împăratului Vespasian, poposeşte în Cipru pentru a vizita renumitul templu al Afroditei Pafia şi a consulta oracolul. întrebând despre călătoria sa, află că drumul îi este deschis şi marea prielnică. După ce oferă jertfe bogate, întreabă şi despre el însuşi. Preotul Sostratos, examinând măruntaiele animalelor ucise, îi răspunse că zeiţa favorizează planuri şi acţiuni ambiţioase. încurajat de spusele lui Sostratos, Titus părăseşte Ciprul plin de sentimente plăcute.

între anii 41-54 d.Hr., în timpul împăratului Claudius, „Koinon ton Kyprion" (Uniunea Ciprioţilor) avea dreptul de a bate monezi de cupru. Pe o latură a monezii era bustul împăratului, pe cealaltă inscripţia „Koinon Kyprion", încercuită cu o coroană de lauri.

Pe baza inscripţiilor din epoca ptolemeică şi romană se poate trage concluzia că acest „Koinon" avea atribuţii mai largi, jucând un rol religios şi social foarte important în viaţa ciprioţilor.

Conform tradiţiei care predomina în tot imperiul, romanii au construit drumuri şi în Cipru. O hartă a drumurilor din insulă, care a fost salvată într-o copie din secolul 13, ilustrează reţeaua rutieră. Exista un drum periferic (circular) de-a lungul coastei, care ocolea Capul Akamas şi, când ajungea la Kyrenia, schimba direcţia, coborând spre Kythrea şi de acolo la Salamina. Drumuri interioare legau oraşele între ele şi Salamina cu Peninsula
Kttrpasia. Distanţele erau însemnate pe borne rutiere pentru
orientarea călătorilor.

Minele, care aparţinuseră în trecut Ptolemeilor, acum erau **Mic** statului roman **şi** continuau să exploateze cuprul. Primele informaţii despre starea minelor în această perioadă le oferă istoricul iudeu Flavius Josephus. Acesta menţionează că Augustus a cedat o mare parte a administraţiei minelor şi a venitului lor regelui Iudeii, Irod cel Mare (12 î.Hr.), în schimbul **Numei** de 300 de talanţi.

O descriere amănunţită a minelor a consemnat-o medicul (ialen după vizita sa la minele de la Soloi din anul 167 î.Hr., fiind impresionat de căldura sufocantă din galerii şi de întunericul de nepătruns.

La începutul secolului 4 d.Hr., când creştinii erau încă persecutaţi, aflăm că romanii aduc creştini din Palestina să lucreze în minele din Cipru. Potrivit altei surse, Sfântul Spyridon a fost condamnat la muncă forţată în mine,

Cu timpul, minele au fost abandonate şi uitate.

La sfârşitul războaielor civile din Roma şi o dată cu preluarea puterii absolute de către împăratul Augustus, *Fax Romana* a predominat în toate ţările din jurul Mediteranei, inclusiv în ("ipru.

Această perioadă de pace a fost întreruptă de revolta evreilor, cu consecinţele sale dezastruoase.

Evrei trăiau în Cipru din perioada ptolemeică, dar în epoca romană numărul lor sporise substanţial. Unii erau obligaţi să vină din Palestina, alţii veneau de bunăvoie. în toate oraşele Ciprului se formaseră comunităţi evreieşti prospere. în anul 116 d.Hr., în timpul domniei împăratului Traian, izbucneşte o puternică revoltă printre evreii din Palestina, care se răspândeşte şi în diaspora. Răsculaţii nutreau speranţe mesianice.

în locurile unde evreii predominau, s-au săvârşit masacre, fără discriminare, printre toţi cei care nu erau evrei. Se spune că în Cipru, sub conducerea lui Artemion, au fost ucişi 240 000 de oameni, iar oraşul Salamina a fost distrus. S-ar putea ca această cifră să fie exagerată, deşi, la acea epocă, Ciprul avea o populaţie mai numeroasă decât în prezent, dacă se ia în consideraţie faptul că apeductul de la Salamina avea capacitatea de a deservi 120 000 de persoane. Romanii au înăbuşit revolta cu brutalitate şi au decretat o lege prin care se interzicea evreilor să mai calce în Cipru, chiar şi în caz de naufragiu.

Oraşul Salamina a fost reconstruit cu subvenţii date de împăratul Hadrian, fapt atestat de inscripţiile votive în onoarea lui.

Un alt eveniment caracterizat prin violenţă a avut loc în timpul lui Constantin cel Mare. Calocaerus, guvernatorul Ciprului din acea epocă, s-a răzvrătit împotriva împăratului cu scopul de a deveni stăpânul insulei. Constantin îl trimite pe nepotul său, Dalmatius, să reprime revolta, după care îl ia captiv pe Calocaerus. Conform tradiţiei, în anii de mare secetă, când insula a fost năpădită de şerpi veninoşi, Calocaerus a fost cel care a adus pisici pe insulă pentru a extermina şerpii (Yorgos Seferis, poetul nobelist grec, s-a inspirat din această poveste în poemul *Pisicile de la Sfântul Nikolas).*

Ca urmare a secetei şi foametei de pe insulă, când râurile secau, micile cantităţi de grâne erau vândute la preţuri exorbitante, şi o mare parte din populaţie părăsea insula.

Leontios Mahairas, cronicarul medieval, relatează un eveniment legat de această epocă. Elena, mama împăratului Constantin cel Mare, întorcându-se de la Sfântul Mormânt, cu o bucată din Crucea Sfântă, se opreşte în Cipru. După un vis în care i se arată un miracol făcut de Sfânta Cruce, construieşte bisericile de la Stavrovouni şi Tohni. Dumnezeu a trimis ploaie din abundenţă şi Sfânta Elena a adus colonişti din alte părţi, fiindcă populaţia scăzuse masiv.

Cercetările mai recente nu acceptă faptul că Ciprul ar fi fost pustiit la începutul secolului 4 d.Hr. O dovadă este stabilirea coloniştilor din Grecia, veniţi în regiunea Tillyria, foarte probabil din motive militare.

Insula a suferit mari distrugeri din cauza cutremurelor. Primul cutremur din această perioadă a avut loc în anul 15 î.Hr. în 77 d.Hr. trei oraşe au fost distruse de cutremur. Mai târziu, în **inul 332** d.Hr., **un** puternic cutremur a năruit oraşul Salamina, cu **muri** pierderi de vieţi omeneşti. Zece ani mai târziu, un alt **cutremur** a provocat surparea unei mari porţiuni din oraş, în **mare.** împăratul Constantin i-a scutit de taxe pe sinistraţii de pe **urma** cutremurului pe o perioadă de patru ani şi a reconstruit **oraşul,** dându-i numele de Constantia. în anul 370 î.Hr., oraşul **Pafos a** suferit distrugeri atât de serioase în urma unui cutremur, **încât a** rămas nelocuit.

în perioada dintre 284 şi 313 d.Hr., în timpul domniei împăraţilor Diocleţian (284-305 d.Hr.) şi Constantin cel Mare (306-313 d.Hr.), imperiul a fost reorganizat pe sistemul tetrarhiei. Ciprul intră acum sub jurisdicţia unui *praefectus praetorio Orientis* (prefect pretorian al Orientului) cu sediul în Antiohia (293 d.Hr.). Când Constantin s-a impus ca unic

conducător, capitala Imperiului Roman fiind mutată la Constantinopol (330 d.Hr.), Ciprul rămâne sub jurisdicţia administrativă a Antiohiei, care era reşedinţa pentru *comes orientalis.*

RĂSPÂNDIREA CREŞTINISMULUI

Introducerea creştinismului, un eveniment de mare importanţă în timpul stăpânirii romane, a produs schimbări profunde în viaţa insulei, până atunci un centru al cultului zeiţei Afrodita. în istoria frământată a insulei, Biserica şi arhiepiscopii au jucat un rol primordial şi este semnificativ faptul că noua religie a fost introdusă de înşişi apostolii Barnabas şi Pavel în anul 45 d.Hr.

Barnabas şi Pavel au pornit din Antiohia spre Seleucia şi apoi au călătorit în Cipru. La Salamina au predicat cuvântul lui Dumnezeu în sinagogile evreieşti, iar la Pafos au reuşit să-1 convertească pe Paulus Sergius, proconsulul roman, la noua Religie. Faptul că un înalt demnitar roman s-a convertit a ajutat la răspândirea creştinismului în Cipru. Populaţia evreiască de pe insulă a avut o reacţie negativă. La Pafos există o coloană de care, după cum spune tradiţia, evreii l-au legat pe Pavel şi l-au biciuit cu „patruzeci de lovituri fără una".

Barnabas s-a întors în Cipru cu nepotul său Ioan Marcu să predice, să binecuvânteze biserici, să hirotonisească episcopi. Conform tradiţiei, Lazăr, reînviat de Hristos, a fost hirotonisit episcop de Kition în cursul primei vizite a celor doi apostoli. Tot ei i-au hirotonisit pe Heraklidios, episcop de Tamasos şi Auxibios, episcop de Soloi.

Evreii din Cipru au reacţionat împotriva activităţii lui Barnabas, l-au arestat şi l-au lapidat la Salamina în anul 57 d.Hr.

Ioan Marcu 1-a înmormântat lângă Salamina cu Sfânta Evanghelie a lui Matei pe piept.

Creştinismul s-a răspândit în insulă, dar au trecut secole până cAnd ultimii ciprioţi au abandonat vechea credinţă. Templul lui Apollo de la Kourion a continuat să fie folosit până în secolul 4 il.Hr.

Ca şi în alte părţi ale imperiului, în Cipru au fost persecutaţi mulţi creştini. Dar la începutul sec. 4 Biserica Ciprului era atât Uc respectată şi bine organizată, încât episcopii participau la sinoduri ecumenice. La sinodul ecumenic de la Niceea (325) Ciprul a participat cu trei episcopi, printre care şi episcopul de Tremithous, Spyridon, iar la Sinodul de la Serdica (Sofia de azi), câţiva ani mai târziu (343), numărul episcopilor reprezentând Ciprul a fost mult mai mare.

Episcopul de Constantia era socotit mitropolit cu putere de arhiepiscop. Unul dintre primii mitropoliţi a fost Sfântul Epifanios, renumit pentru îndârjirea cu care a combătut diversele erezii. Originar din Palestina, din familie de evrei, s-a convertit de tânăr şi a venit în Cipru urmându-şi învăţătorul, Hilarion, sihastrul. Ales episcop de Constantia, a rămas în scaun timp de 36 de ani, luptând consecvent şi cu zel pentru Biserica Ortodoxă într-o vreme când disputele dogmatice ajunseseră la apogeu. Sfântul Epifanios a comis o greşeală gravă, participând la persecuţia Sfântului Ioan Gură de Aur. A murit la o vârstă înaintată şi a fost înmormântat în catedrala din Constantia.

Sfântul Epifanios este bine cunoscut pentru opera sa. Alţi episcopi din această primă perioadă a istoriei Bisericii Ciprului cunoscuţi pentru scrierile lor sunt Filon din Karpasia, Kyrillos din Pafos şi Trifyllios din Nicosia.

De la înfiinţare, Biserica din Cipru s-a evidenţiat prin ataşamentul său faţă de principiile ortodoxiei, aşa cum au fost ele stabilite de sfintele sinoade. Acest conservatorism, manifestat de-a lungul secolelor, este rezultatul luptei îndârjite pentru supravieţuire, dusă de poporul cipriot, în frunte cu Biserica.

PAFOS ŞI CULTUL AFRODITEI

Statuetele descoperite în regiunea Palaepafos (Vechiul Pafos) atestă existenţa cultului zeiţei fertilităţii încă din mileniul 3 î.Hr. Nu se poate afirma, totuşi, cu certitudine absolută că această tradiţie religioasă ar fi evoluat mai târziu în cultul Afroditei, deoarece săpăturile arheologice nu au adus la lumină nici un indiciu care să releve faptul că zona ar fi fost locuită în permanenţă de la începutul mileniului 3 î.Hr., până la mijlocul celui de-al doilea.

Vechiul Pafos era locuit în sec. 15 î.Hr. în jurul anului 1200 î.Hr., aheii se stabilesc aici. Prezenţa unor aşezăminte miceniene indică faptul că Agapenor a întemeiat acest oraş, şi nu Noul Pafos (Kato Pafos de azi). Bogăţia descoperirilor arheologice din epoca bronzului ilustrează un nivel ridicat al artei, precum şi contactul cu alte ţări.

Oraşul a evoluat, din epoca bronzului până în epoca fierului, fară nici o tulburare, rămânând sub regii dinastiei Kyniras până în epoca ptolemeică. Mai târziu, regii şi-au pierdut puterea politică, menţinându-şi numai titlul de prim arhiereu al Afroditei.

în epoca elenistică, Vechiul Pafos a fost înlocuit de Noul Pafos, vechiul oraş rămânând centrul cultului Afroditei şi atrăgând pelerini din toate părţile Imperiului Roman. în timpul ceremoniei, pelerinii, purtând ghirlande şi cununi pe cap, porneau în procesiune din Noul Pafos, acompaniaţi de muzică, spre templul Afroditei. Aceste ceremonii aveau un caracter similar misterelor.

Pelerinii care participau la mistere ofereau zeiţei o monedă **In** schimbul unui fallus şi al unei bucăţi de sare, fallusul simbolizând fertilitatea, iar sarea - naşterea Afroditei din spuma mării. Se pare că sacrificiul virginităţii şi prostituţia religioasă lUceau parte din ritualul care avea loc în templu. Herodot descrie «cest obicei la babilonieni şi menţionează un obicei asemănător tn unele părţi ale Ciprului. Acest obicei se practica şi în Corint.

O dată cu răspândirea creştinismului şi abandonarea vechii **religii,** atât sanctuarul, cât şi oraşul, cad în ruină. Vechiul Pafos este redus la un mic sătuc (Kouklia de azi). îşi regăseşte o parte din importanţă în epoca francilor, când devine sediul unui funcţionar regal care supraveghea producţia zahărului în acea regiune.

SCRIEREA SILABICĂ CIPRIOTĂ

Scrierea este folosită de ciprioţi încă din timpul epocii bronzului. Din timpuri străvechi, locuitorii insulei scriau limba greacă, pe care o vorbeau, într-un sistem silabic cipriot. întrucât acest sistem fusese folosit pentru altă limbă şi nu pentru cea greacă, deseori sensurile cuvintelor greceşti erau alterate. Această limbă, necunoscută, a fost folosită de eteociprioţi (numele primilor locuitori ai insulei) timp de secole înaintea sosirii micenienilor şi a răspândirii limbii greceşti, după cum relevă o inscripţie din sec. 4 î.Hr. găsită la Amathous. O altă inscripţie care confirmă acest fapt se află în muzeul din Rhodos.

Pentru descifrarea scrierii silabice cipriote s-a aplicat acelaşi sistem ca la descifrarea hieroglifelor din Egipt. Scrierea a fost citită de George Smith, în 1872, pe o inscripţie bilingvă în limba cipriotă şi feniciană. Unele litere din scrierea silabică cipriotă sunt asemănătoare cu litere din Linearul B, ambele sisteme având valori fonetice identice.

Scrierea silabică cipriotă a fost folosită din sec. 8 î.Hr. până la sfârşitul sec. 3 î.Hr. Recent, însă, s-a descoperit lângă Kouklia o bară cu inscripţie cipro-silabică, datând din sec. 11 î.Hr. Regele Evagoras a fost primul care a folosit alfabetul pe monezi. Şi deşi acesta era mai adecvat limbii, scrierea silabică a continuat să fie folosită pentru o lungă perioadă de timp.

Puţine opere ale ciprioţilor antici s-au salvat. Deşi informaţi**ile cu** privire la literatură sunt foarte limitate, există menţiuni **fllcute de** scriitori antici sau medievali. în unele cazuri, s-au **păstrat** fragmente din texte, iar în cazul scriitorilor care au trăit la **Atena** există biografii ale acestora.

Poezia a apărut iniţial în sanctuarele dedicate Afroditei. în cursul ceremoniilor organizate în onoarea zeiţei, credincioşii înălţau imnuri zeiţei Afrodita şi zeului Adonis.

LITERATURA

Lucrarea cea mai importantă atribuită unui poet cipriot este *Cypria Epi (Poemele epice cipriote)* aparţinând lui Stasinos, din care s-au păstrat fragmente. *Cypria Epi* a exercitat o influenţă considerabilă asupra poeţilor greci şi mai cu seamă asupra autorilor de tragedii care s-au inspirat din aceste poeme.

Până în epoca regelui Evagoras nu mai există alte lucrări de valoare. Evagoras a adus la curtea de la Salamina profesori renumiţi de la Atena care predau filozofia, retorica şi muzica. Prezenţa acestor greci pe un teren atât de fertil cum era insula a contribuit la dezvoltarea vieţii culturale şi intelectuale din Cipru.

De la Kourion sunt menţionaţi poeţii Hermeias şi Kleon, iar de la Soloi, Kastorion.

Kition **a** adăpostit mulţi literaţi de seamă, cel mai cunoscut **fiind** Zenon din Kition, fondatorul Şcolii filozofice stoice din **Atena,** care a pledat pentru o nouă concepţie de viaţă. AUi

filozofi ciprioţi cunoscuţi au fost Eudemos, elevul lui Platon şi prieten cu Aristotel şi Demonax, prieten cu Lucian din Samosata.

Klearhos din Soloi, elevul lui Aristotel şi scriitor de encomii (elogii) dedicate lui Platon, a îmbinat filozofia cu istoria. Dar, din opera sa atât de prolifică, ne-au parvenit numai fragmente.

Asklepiades din Cipru şi Aristos din Salamina au scris o istorie a lui Alexandru cel Mare. Lucrarea s-a pierdut, aşa cum pierdute sunt şi lucrările altor istorici, cărora li s-a păstrat doar numele: Onasimos şi Demetrios din Salamina.

Cunoscuţi sunt şi scriitorii de mituri a căror operă este pierdută: Hermesianax, Xenofon, Paion din Amathous, Alexandros din Pafos, Hegesander din Salamina, Demohares din Soloi, Isigonos din Kition şi Arhelaos. Menţionat mai este şi un orator, Zenon din Kition.

Numeroasele teatre antice din Cipru sunt o mărturie vie a importanţei pe care o aveau spectacolele în viaţa urbană din epoca elenistică şi romană. Acest interes se manifestase şi anterior. Plutarh dă informaţii preţioase în această privinţă. Spectacolele de teatru organizate de Alexandru cel Mare la Tyr au fost susţinute de regele Nicocreon din Salamina şi de regele Pasikrates din Soloi. Inscripţii din epoca ptolemeică menţionează în Cipru existenţa breslelor de actori, care urmăreau promovarea intereselor lor profesionale.

Poetul comic cipriot Sopater din Pafos, care a trăit în vremea lui Alexandru cel Mare, a petrecut o vreme la Alexandria. S-au păstrat fragmente din opera sa în care tema principală este mâncarea.

Multe inscripţii de pe temple sau monumente care ne-au parvenit pot fi socotite exemple de scriere în proză.

CIPRUL ÎN IMPERIUL BIZANTIN

PRIMII ANI

După moartea lui Theodosios cel Mare în 395 d.Hr. Imperiul Homan se împarte în două părţi: Imperiul Roman de Apus şi de Kflsftrit. Această diviziune mai fusese făcută o dată de Diocleţian din motive administrative. Atacurile germanilor şi hunilor împotriva Imperiului şi tulburările pe care le-au provocat forţează cele două părţi să urmeze direcţii diferite, astfel încât diviziunea devine permanentă. Partea de răsărit a Imperiului se înscrie în tradiţia greco-romană şi Constantinopol devine capitala pentru mai mult de o mie de ani, pe când partea de apus se prăbuşeşte mib atacurile triburilor germanice în 476.

Din timpul tetrarhiei şi al lui Constantin cel Mare Ciprul Iftcca parte din Imperiul Roman de Răsărit şi, administrativ, aparţinea Diocezei de Răsărit, cu sediul în Antiohia. Guvernatorul era numit de împărat sau de *comes Orientis* (guvernator de dioceză) şi avea titlul de *consularis* sau *praeses,* fiind învestit cu puteri depline, inclusiv cu cea de a strânge taxele. Această situaţie a durat până în anul 649. începând din sec. 11, emisarii împăratului aveau titlul de *katapan* şi conduceau insula cu

puteri depline. Sunt cunoscute de pe sigiliile lor titlurile altor oficialităţi, precum *hypatos, eparhos, stratilat, palatin, practer, tractent, vestitor.*

în timpul schimbărilor administrative din epoca lui Iustinian, Ciprul a fost inclus în aceeaşi unitate administrativă cu teritoriile

din ambele părţi ale Dunării şi cu insulele Ciclade, dar distanţele prea mari creau multe probleme.

în sec. 7, când au început invaziile arabe şi Ciprul era deseori atacat de sarazini, apărarea insulei cădea în responsabilitatea generalului „temei" navale a cibyrioţilor de pe coastele de sud ale Asiei Mici, urmaţi mai târziu de un alt corp de armată, al carabissianilor, înfiinţat în scopul de a înfrunta atacurile arabe dinspre mare. Acest aranjament nu s-a dovedit eficace, deoarece Ciprul a suferit atacuri repetate ale sarazinilor din secolul 7 până în secolul 11.

Pentru o securitate mărită, o garnizoană cunoscută sub numele de „stratiotai" era staţionată în Cipru. Soldaţii erau plătiţi dintr-o anumită taxă numită „stratia", plătită de proprietarul fiecărei gospodării, de aceea se mai numea şi „taxă de vatră".

Arhimandritul Kyprianos, referindu-se la această perioadă, menţionează că Ciprul era împărţit în 14 provincii sau regiuni, diviziune menţinută până la venirea dinastiei de Lusignan.

Dintre vechile oraşe ale Ciprului unele au decăzut şi au fost părăsite, dar au apărut noi centre urbane, în funcţie de episcopii care s-au instalat în ele.

Lefkosia (Nicosia) a luat locul vechii Ledra şi aici s-a stabilit episcopul Trifyllios. Lefkosia fusese locuită din epoca timpurie a bronzului. Inscripţia lui Aşarhaddon din 673 î.Hr. îl menţionează pe Onasagoras rege al Ledrei, şi inscripţii din epoca elenistică atestă existenţa oraşului Ledroi sau Ledra.

Mai târziu, oraşul a fost cunoscut sub numele de Leukousa, Leukousia şi Leukothea, deoarece, după tradiţie, a fost reconstruit de fiul lui Ptolemeu Soter, Leukos. împăratul şi istoricul Constantin Porfyrogenetul l-a numit Kermia sau Leukosia. în anumite izvoare bizantine, precum Viaţa Sfântului Trifyllios sau Viaţa Sfântului Spyridon este menţionat cu numele de Kallinikesis.

Anumite izvoare din epoca francilor ajung la concluzia, în urma unor descoperiri arheologice - s-au găsit monezi de cupru cu Constantin şi Sfânta Elena (mama lui) -, că oraşul ar fi fost fortificat încă dc pe vremea lui Constantin cel Mare, când vechile /ulm i au fost dărâmate pentru a se construi altele noi.

în secolele 11 şi 12, la sfârşitul epocii bizantine şi în toată **ipoca** francilor, Nicosia a fost capitala insulei.

Amathous devenise un centru urban important încă din **epoca** romană. în timpul stăpânirii bizantine a fost sediu **•piscopal,** unul dintre cei mai remarcabili episcopi fiind Leontios (590 -668 d.Hr.). Un nou oraş întemeiat în apropiere de **Amathous s**-a numit Neapolis sau Nemesos, devenind Lemesos în **timpul** dominaţiei francilor.

Oraşul Kition a fost sediu episcopal până la sfârşitul **Nceolului** 8, după care a căzut în declin şi numele a fost dat unui Nat din apropierea oraşului Larnaka, renumit pentru minunata **biserică** Panaghia Angheloktistis.

Nea Pafos (Noul Pafos) este sediul unuia dintre cele mai **vcchi** episcopate, primul episcop fiind însuşi Sfântul Pavel. în **epoca** romană este capitala insulei, pe când în epoca bizantină **este** dat uitării, menţinându-şi importanţa de punct fortificat, fapt **«testat** de existenţa unui castel.

Kourion este sediu episcopal din secolul 4. Când decade este înlocuit de Episkopi.

Sediul arhiepiscopului era la Salamina-Constantia, până în nccolul 13, când a fost mutat la Nicosia. Din secolul 7 lângă ('onstantia apare un nou oraş, Arsinoe-Ammohostos.

în timpurile bizantine, Lapithos era numit Lambousa şi era **situat** pe coasta de nord, lângă mănăstirea Acheiropietos. Bogăţia oraşului

Lambousa este relevată de comorile şi vasele preţioase care pot fi văzute în muzeele din New York şi Nicosia. în urma incursiunilor arabe, locuitorii îşi construiesc reşedinţele sus, pe versantul muntelui, şi noua localitate, cu mulţimea izvoarelor din împrejurimi, devine una dintre cele mai pitoreşti.

Vechea localitate Karpasia este indicată de biserica Sfântului Filon, dar şi aici, de teama incursiunilor arabe, locuitorii au preferat satul Rizokarpaso, situat mai în interior.

Kyrenia (Kerynia) a fost un centru creştin, după cum indică monumentele creştine din regiune şi după referinţa la numele

unui episcop martirizat la începutul secolului 4. Anumite izvoari menţionează lucrări de fortificaţii începute în secolul 11.

Kythrea, Soloi şi Arsinoe (Polis Hrysohous de azi) au fon sedii episcopale. Sfântul Spyridon şi-a avut dioceza In Tremithous şi Heraklidios a fost hirotonisit episcop de Tamaso» de apostolii Pavel şi Barnabas.

Ciprul a trecut paşnic prin primele secole ale epocii bizantine Oraşele distruse de cutremure sunt reconstruite şi înregistrează o perioadă de prosperitate. Construcţiile navale cunosc un avânt c» în vechile timpuri. Bazilici impunătoare se construiesc către sfârşitul secolului 4 şi începutul secolului 5.

în timpul împăratului Arcadius (395-408 d.Hr.), Ciprul devine loc de surghiun, unde împăratul 1-a exilat pe puternicul eunuc Eutropius, ca să-1 îndepărteze de Constantinopol. în aceeaşi perioadă, Cipru a suferit numeroase incursiuni ale piraţilor care porneau din Isauria (Asia Mică).

în secolul 6, când viermii de mătase au fost aduşi clandestin în Bizanţ din China, în Cipru s-a introdus sericicultura, care s-a dezvoltat o dată cu manufacturile de mătase.

Ciprul nu este menţionat printre ţările care au suferit în urma epidemiei de ciumă din 542, descrisă de Procopius, deşi este greu de imaginat cum a scăpat de această molimă care a pornit din Egipt, a ajuns la Constantinopol şi, în final, s-a întins din Italia până în Persia. Nu a scăpat însă de distrugerile cutremurelor. Arhimandritul Kyprianos menţionează că pe vremea împăratului Iustinian, multe temple şi case s-au prăbuşit la un cutremur.

împăratul Iustinian, după cum scrie Procopius, a inclus Ciprul în activităţile sale edilitare, construind azilul de săraci Sfântul Conon şi un apeduct. Aceste opere edilitare sunt menţionate şi pe inscripţii găsite la Kythrea.

Un alt cronicar bizantin, Theofylactus Simocatta, care a trăit în timpul succesorilor lui Iustinian, se referă la campania generalului bizantin Mauriciu, din 578, împotriva regelui persan Chosroes. Ocupă Armenia, ia prizonieri de război pe care îi trimite în Cipru, le dă pământ şi sate unde să se stabilească. ■**L| armeni,** 3 350 la număr, au devenit mici proprietari de H|ni v fost folosiţi ca soldaţi în garnizoana de pe insulă.

[Un **renumit** duce (dux) al Ciprului, Epifanios, a trăit în a ■**n jumătate** a secolului 6 la Amathous. Fiul său, Sf. Ioan HannlN) ccl Milostiv, a devenit patriarh de Alexandria. Baralla Sfântului menţionează că, după anul 616, a venit în **Hru yi i-a** ajutat pe locuitorii Constantiei să-şi rezolve Sfebleinclc pe care le aveau cu un general bizantin.

împăratul Heraklios (610-641) a vizitat Ciprul în 609, **vyiiintl din** Africa, în drum spre Constantinopol, pentru a-şi ■**fflun ironul,** şi a finanţat construcţia unui apeduct la Salamina. **IY** MI bătut monezi de cupru în Cipru reprezentându-1 între soţie **i opil.** Mai târziu, se pare că a implicat Ciprul în disputele **Iffdogicc** care frământau Bizanţul la acea vreme.

Nivelul de trai în Cipru în această perioadă este foarte iHin .11 Bogăţia vaselor preţioase găsite la Lambousa este **Mlltourc.** Desigur că belşugul nu era distribuit egal şi existau Mitul diferenţe sociale între marii proprietari latifundiari şi **llrlnimea** deposedată. Vieţile sfinţilor din această perioadă fllovă faptul că diferenţele sociale încercau să fie compensate **«rin** acţiuni caritabile: comercianţi, armatori, latifundiari finanţau construcţii de spitale sau azile de săraci.

CIPRUL ÎNTRE BIZANTINI ŞI ARABI

Despre această perioadă întunecată a istoriei Ciprului există informaţii foarte puţine. Din cauza referinţelor fragmentare şi disparate, este greu de format o imagine unitară şi completă. Invazii care se repetă în mod stereotip creează o impresie generală negativă, deşi este greu de crezut că timp de trei secole insula a cunoscut numai distrugere şi ruină.

Rivalitatea dintre cele două mari puteri ale timpului, bizantinii şi arabii, iar, pe de altă parte, posibilităţile unor contacte care se ivesc din această stare de lucruri, le permit ciprioţilor să găsească un *modus vivendi.* Acesta s-a putut realiza, în ciuda faptului că insula, prin poziţia ei geografică, se afla în punctul cel mai nevralgic al Mediteranei. Sau poate, cele două forţe rivale, bizantinii şi arabii, neputând să exercite un control deplin asupra insulei, preferau să o ţină mai degrabă într-o stare de neutralitate decât să o lase sub dominaţia uneia dintre ele.

Exercitarea puterii imperiale în Cipru a fost limitată prin condiţiile de neutralitate impuse de sarazini. Era normal ca ciprioţii să se simtă mult mai aproape de bizantini decât de vecinii lor musulmani. Când califul Harun-al-Raşid era la putere, generalul

său a convocat un consiliu de jurişti pentru a discuta încălcarea tratatului de neutralitate de către ciprioţi. Remarca unuia dintre consilieri ilustrează legăturile strânse dintre ciprioţi şi bizantini: „îi acuzăm veşnic pe ciprioţi de infidelitate faţă de musulmani şi devotament faţă de duşmanii lui Allah, grecii".

In **unele** cazuri, încercările forţei navale bizantine de a ■nmuia Ciprul, încălcând astfel tratatul de neutralitate, se soldau **H Intervenţii şi** incursiuni de represalii din partea sarazinilor. **Mibii uu** stăpânit insula scurte perioade de timp **şi** s-au retras ■**lAnd** în urma lor o prezenţă militară limitată. în general, ■**tlin**|in care a prevalat a fost una de neutralitate şi toleranţă.

Viaţa paşnică de care s-a bucurat Ciprul în prima perioadă a **ffnperiului** Bizantin a fost întreruptă în secolul 7 de invaziile ■**irtt/inilor.** în urma campaniilor sarazinilor şi a cuceririi pro**vinciilor** de est ale Imperiului: Siria, Palestina şi Egiptul, Ciprul **j| dobândit** o mare importanţă atât pentru bizantini, cât **şi** pentru **gUfuzini. în** momentul în care sarazinii şi-au construit o flotă **şi NU putut** să iasă în Mediterana, Ciprul a devenit prima lor ţintă.

împăratul Constantin Porfyrogenetul, în cartea sa *Despre **minte,*** menţionează invazia sarazină în Cipru, întreprinsă de **primul** calif al Islamului, Abu-Bekr, succesorul lui Mahomed. De **fkpt,** prima invazie a Ciprului din 649 a fost condusă de **Muawiyah,** emirul Siriei. Această acţiune a fost prima expediţie **navală** întreprinsă de sarazini.

Nu era prima dată când Muawiyah îi ceruse califului consimţământul să pornească la atac pe mare. în cele din urmă, «cesta şi-a dat consimţământul, punând ciudata condiţie ca emi-Nurul să-şi ia şi nevasta cu el în campanie. îndată ce a primit încuviinţarea califului, acest iscusit Omeiad a început să-şi construiască o flotă cu care să poată

înfrunta forţele navale bizantine în Mediterană şi să obţină supremaţia pe mare.

Prima acţiune navală a arabilor a fost întreprinsă în colaborare cu egiptenii. Muawiyah ajunge în Cipru cu 1 700 de corăbii (cifră probabil exagerată) şi le cere ciprioţilor să capituleze şi să accepte să plătească tribut. La refuzul ciprioţilor, Muawiyah asediază Constantia. Când oraşul cade, Muawiyah îl distruge, omoară locuitorii, jefuieşte toate tezaurele şi pângăreşte basilica **Sf.** Epifanie. Apoi porneşte în marş cu trupele de-a lungul inşulei într-o campanie de jaf. Se retrage din insulă când află că o forţă imperială sub conducerea şambelanului imperial, Kakorrizos, se

îndrepta împotriva lui. Sarazinii au împărţit prada dc război cu
egiptenii.

în relaţia cu ciprioţii, Muawiyah a aplicat un regim special. Le-a impus să plătească sarazinilor acelaşi tribut de 7 200 dinari de aur, pe care îl plăteau bizantinilor.

Faptul că permite plata unui tribut şi bizantinilor ar^tă că nu intenţiona să ţină Ciprul sub dominaţia sa absolută. Sarazinii pretindeau însă ca Ciprul să rămână neutru şi să nu fie folosit de bizantini ca o bază de operaţiuni împotriva lor. în plus, ciprioţii erau obligaţi să-i informeze despre atacurile pe care bizantinii le plănuiau împotriva lor.

Din acest moment, Ciprul a fost considerat ca o ţară neutră sau condusă ca un condominium între sarazini şi bizantini. Acest regim a durat trei secole. Nu este sigur, însă, dacă la acest acord s-a ajuns în anul 649 sau 40 de ani mai târziu. După cronicarii arabi, există şi o altă versiune, conform căreia intenţia iniţială a arabilor nu a fost de a ataca, ci de a ajunge la o înţelegere cu ciprioţii. De distrugerea care a urmat erau răspunzători grecii, care încălcaseră condiţiile de neutralitate pe care ei înşişi le propuseseră şi care fuseseră acceptate de toate părţile interesate.

în cursul campaniei, Muawiyah a fost însoţit de soţie şi de Umm-Haram, o mătuşă a profetului Mahomed. în apropiere de Larnaka, Umm-Haram a căzut de pe măgar şi a murit. A fost înmormântată în acel loc şi, mai târziu, turcii au construit moscheea Hala Sultan Tekke, pe malul lacului sărat de lângă Larnaka, în amintirea acestei „femei sfinte".

Sub pretextul că ciprioţii ar procura corăbii bizantinilor pentru o expediţie, Muawiyah lansează un nou atac împotriva Ciprului în anul 653, în cadrul unui plan mai amplu de a îndepărta unele obstacole şi a pregăti calea pentru cucerirea Constantinopolului.

Muawiyah trimite o flotă de 500 de vase sub comanda lui Abu'l-Awar. Locuitorii, îngroziţi, se refugiază în munţi, ascunzându-se în peşteri. Acolo, invadatorii care-i urmăriseră, îi scot „ca pe nişte ouă dintr-un cuib părăsit", după cum relatează un cronicar sirian anonim.

Abu'l-Awar continuă distrugerea oraşului Constantia şi **JllUicştc** restul insulei. După un asediu, cucereşte şi oraşul Pafos, **dl unde** confiscă toate avuţiile şi obiectele preţioase, dar îi lasă pe **locuitori** să plece liberi. încărcat cu această pradă bogată, Ahu'l-Awar se întoarce în Siria. Populaţia de pe coastă, sătulă de nesiguranţa în care trăia, s-a mutat în interiorul insulei şi a **Construit** noi oraşe precum Lapithos şi Rizokarpaso.

De data aceasta, 12 000 de soldaţi arabi rămân în Cipru, ilnbilindu-se într-un oraş construit special pentru ei lângă Pafos. Având intenţia să rămână mai îndelung pe insulă, îşi construiesc |i moschee. în plus, sosesc şi colonişti sirieni de la Baalbek, din Liban, care, la rândul lor, au preferat să se stabilească la Pafos. A ici erau păduri bogate pe care le foloseau pentru construcţii de corăbii de care aveau atâta nevoie.

Musulmanii trăiau lângă oraşele creştine şi membrii ambelor comunităţi aveau libertate de mişcare. Garnizoana sarazină a rămas în Cipru până când califul Yazid (680-683) a desfiinţat-o. Oraşul şi moscheile au fost distruse de sarazini şi ciprioţi. Un număr limitat de musulmani a continuat, totuşi, să trăiască pe insulă.

După aceste mari succese de pe uscat şi de pe mare, Muawiyah, devenit acum calif al musulmanilor, pune în aplicare marele său plan de cucerire a Constantinopolului (673). Această încercare se soldează cu pierderi mari pentru arabi şi emisarii trimişi de împărat la Damasc îi impun

califului umilit termeni duri de încheiere a păcii (678).

Ciprul a fost inclus în tratatul de pace reînnoit dintre arabi şi împăratul Iustinian II, în 688. Venitul obţinut pe insulă urma să fie împărţit între bizantini şi arabi. Suma totală pe care Ciprul trebuia s-o plătească era de 14 000 monezi de aur. Cipriotii nu erau obligaţi să dea informaţii în probleme militare nici unuia dintre rivali. Termenii acestui tratat şi absenţa unei garnizoane arabe pe insulă au întărit considerabil poziţia bizantinilor. Acest lucru este evident şi din faptul că episcopi cipriotţi au participat la al Vl-lea Sinod ecumenic de la Constantinopol, din 680.

Ciprul a dobândit statutul de zonă neutră şi demilitarizată între cele două puteri rivale, fapt ce înlesnea admiterea comercianţilor musulmani şi creştini care veneau în scopuri paşnice. Această situaţie a continuat, cu mici întreruperi, până în secolul 9. Califii care s-au succedat au crescut sau au redus suma pe care ciprioţii o plăteau ca tribut.- în timpul califului abbasid Mansur (754-775) tributul a fost adus la suma iniţială impusă de Muawiyah.

Un cronicar arab din secolul 9 relatează că ciprioţii au încheiat o înţelegere cu musulmanii, prin care puteau să adopte legi, organizându-şi viaţa în funcţie de acestea. Plătind tribut şi evitând să se implice în acţiuni ostile împotriva arabilor, aveau dreptul să trăiască în pace.

Din informaţiile oferite de sursele bizantine, unii demnitari îşi aveau reşedinţa în Cipru: exista un „arhon", un „eparhon", un „ekprosopon" (probabil trimisul imperial) şi un „dioiketes" (guvernator) al Ciprului. în afara oficialităţilor bizantine exista şi un guvernator musulman, „valiu", numit de către autorităţile musulmane. După Ibn Hauqal, cronicar arab din secolul 10, în epoca de neutralitate „musulmanii aveau un amiral şi un administrator (*dioiketes*) pe insulă". în orice caz, într-un regim de neutralitate, puterea acestor demnitari trebuie să fi fost limitată.

Iustinian II nu a respectat tratatul de pace convenit cu califul şi, în urma unor ciocniri pornite fără motiv serios, a fost înfrânt de arabi (691/692). Tot Iustinian II ia> ciudata hotărâre de a-i strămuta pe ciprioţii din insulă împreună cu arhiepiscopul lor într-o altă regiune, în Hellespont, pentru a-i stabili acolo. Totodată, urmau să fie îndepărtaţi toţi arabii de pe insulă ca prizonieri de război. în istoria Bizanţului acest împărat este renumit pentru brutalitatea şi hotărârile sale hazardate care au dăunat imperiului.

Călătoria spre Hellespont a fost anevoioasă şi, după cum menţionează un cronicar, „mulţi ciprioţi s-au înecat în mare sau au fost măcinaţi de boală". Califul, considerând că transferul populaţiei cipriote în Hellespont este o încălcare a tratatului şi mai cu seamă a condiţiilor prevăzute pentru plata tributului faţă **dc** califat, a luat restul populaţiei şi a dus-o în Siria.

în Hellespont, ciprioţii s-au stabilit lângă Cyzicus, în Nova lustianopolis, unde şi-au găsit de lucru ca navigatori. Prin decizia ninodului ecumenic, arhiepiscopul Ioannis a primit sub jurisdicţia sa toată regiunea Hellespontului şi a fost învestit cu puterea de a numi episcopul de Cyzicus.

Aventura ciprioţilor în Hellespont a durat mai bine de şapte ani. în 698 sau 705 s-au întors în insulă. Era însă necesar să se întrunească toţi cei care fuseseră strămutaţi în diverse locuri sau luaţi prizonieri de război de arabi. împăratul trimite la calif un demnitar de rang înalt, împreună cu trei nobili ciprioţi din familia Fangoumis, pentru a solicita întoarcerea ciprioţilor deportaţi în Siria. Cu ajutorul unor demnitari trimişi de calif şi al altor demnitari imperiali, ciprioţii risipiţi în diverse regiuni ale imperiului au fost adunaţi şi transferaţi în Cipru. De asemenea, toţi musulmanii luaţi prizonieri de către bizantini au fost readuşi în Cipru.

Misiunea celor trei nobili indică faptul că ciprioţii luau parte activă la afacerile imperiului şi s-au preocupat de repatrierea populaţiei şi reinstaurarea regimului de neutralitate - un element important al statutului special pe care-1 avea Ciprul în acea epocă.

La începutul secolului 8, Imperiul Arab, sub conducerea marelui calif Walid I, atinge culmea puterii şi gloriei. Dominaţia imperiului se întinde de la râul Ind până la Pirinei. Apărarea puternică a

Constatinopolului de către Leon III Isaurianul îi împiedică pe arabi să pătrundă în Europa. Rivalitatea dintre lumea creştină şi cea musulmană continuă.

Deşi Ciprul era teritoriu neutru, porturile sale erau folosite drept bază de plecare în campaniile celor doi rivali, ceea ce crea probleme cipրioţilor. în anul 726, când flota arabă şi-a găsit refugiu în apele Ciprului, echipajele au folosit această ocazie pentru a recurge la jafuri. Ori de câte ori arabii sau bizantinii aflau că flota rivală se află în Cipru, îşi trimiteau forţele pentru a contraataca (749 şi 790).

în 743, din motive necunoscute, califul Walid II lansează un atac împotriva Ciprului, luând prizonieri de război. Aceştia sunt eliberaţi în anul următor, de către fiul califului.

în 747, Imperiul Arab este măcinat de lupte dinastice şi ciocniri interne. în acelaşi timp, teritoriile bizantine sunt bântuite de ciumă. Aceasta nu-1 împiedică pe împăratul Constantin V să dea ordin amiralului cibyreoţilor să atace flota arabă care pornise din Alexandria cu 1 000 de corăbii îndreptându-se spre Cipru, într-un atac surpriză, flota bizantină blochează portul de la Keramaia şi distruge flota sarazină. Numai trei corăbii reuşesc să se salveze şi, reîntorcându-se la Alexandria, anunţă dezastrul.

Cronicarul bizantin Theofanes Mărturisitorul, care a înregistrat evenimentul, nu specifică dacă portul Keramaia se afla în Cipru sau în Asia Mică.

PERIOADA ICONOCLASTĂ

*

în această perioadă Imperiul Bizantin este frământat de un grav conflict religios: „cearta icoanelor". Constantin V declanşează o campanie înverşunată împotriva călugărilor, forţându-i să părăsească mănăstirile şi să se căsătorească, în caz contrar, exilându-i. Ciprul, un teritoriu îndepărtat al imperiului, era socotit un loc potrivit de exil.

Lahanodrakon, guvernatorul Asiei Mici, îi strânge pe toţi Călugării din Efes şi îi exilează în Cipru. Unii dintre ei sunt luaţi prizonieri de război de arabi şi deportaţi la Baghdad.

în această dispută, Ciprul se afla de partea cultului icoanelor. Datorită poziţiei sale îndepărtate faţă de centrul imperiului, nu se putea exercita un control direct şi, prin urmare, insula nu a suferit persecuţii în criza iconoclastă. Episcopii ciprioţi au luat parte la sinodul care a reinstaurat cultul icoanelor în 787.

ÎNTRERUPERI ALE REGIMULUI DE NEUTRALITATE

în 750, o mare schimbare are loc în Imperiul Arab. Califii omeiazi din Siria şi-au pierdut puterea în urma loviturilor serioase primite de la Abbasizi. Noii califi din Baghdad, noua capitală, impun naţionalismul persan fără să reuşească să menţină unitatea Imperiului Arab.

Califul abbasid Harun-al-Raşid lansează două atacuri asupra Ciprului. La primul atac, în 790, împărăteasa Bizanţului, Irina, trimite împotriva arabilor o flotă imperială pe care ciprioţii au sprijinit-o.

Al doilea atac, care a avut loc în 806, a fost dezastruos. Conform lui Theofanes Mărturisitorul, califul a trimis o flotă în Cipru împotriva împăratului Nikiforos care încălcase tratatul în repetate rânduri. Potrivit surselor arabe, cauza atacului a fost încălcarea tratatului chiar de către ciprioţi, care refuzau să plătească tribut. Rezultatul a fost nimicitor. Insula a fost pustiită şi 16 000 de oameni, inclusiv arhiepiscopul, au fost luaţi prizonieri de război.

La scurt timp după aceasta, califul a eliberat prizonierii, fie pentru că atitudinea lor faţă de musulmani a fost bună, fie pentru că o mare sumă de bani a fost plătită pentru răscumpărarea lor.

Asemenea evenimente par să fie trecătoare. Operaţiile militare sunt întotdeauna urmate de perioade de pace. în această perioadă, Ciprul poate fi considerat un adăpost sigur pentru cei care

o oarecarc protccţic. Creştinii persecutaţi de arabi în Siria •**Rtinu** se stabileau în Cipru pentru o mai mare siguranţă. ItxiNlă **şi** un alt aspect al acestei epoci. Lumea arabă, o dată **ptytcrca** producţiei şi a comerţului, atinge un nivel ridicat de **Ntarc şi** progres. în acelaşi timp, arabii manifestă un interes **bit** pentru ştiinţe şi literatură şi lucrări ştiinţifice sunt (INC **din** limbile greacă, siriană, persană şi sanscrită, **iroase** lucrări ale filozofilor greci şi ale altor scriitori sunt **din** Cipru la Baghdad, unde se fac traduceri în mod **Izat** la „casa de învăţătură", fondată de califul al-Mamun. Ucgimul de neutralitate al Ciprului este întrerupt la scurte **Hoade.** împăratul Constantin Porfyrogenetul, nepotul lui ile I Macedoneanul (867-886), menţionează că insula era **anizată** într-o „themă" în cadrul imperiului. **O altă** imagine ne dă o informaţie care menţionează că **ibii,** când s-au întors victorioşi după asediul şi prădarea **lalonicului** (804), s-au oprit la Pafos şi s-au scăldat în mare.

Constantin Porfyrogenetul relatează că, în timpul domniei tatălui său, Leon VI înţeleptul (886-912), Ciprul a fost guvernat 0 vreme de bizantini. Aceasta trebuie să fi fost o urmare a **Victoriei** Bizanţului asupra arabilor din 908. Guvernatorul *(arehon)* Ciprului, Leon Symbatikios, a încercat (910) să împiedice căile de comunicare ale arabilor între Creta şi Siria, supraveghind porturile din regiune.

Acţiunile lui Leon făceau parte dintr-un plan mai general îndreptat împotriva coastelor siriene. Amiralul bizantin Himerios folosea Ciprul drept bază pentru operaţiunile sale navale din estul Mediteranei. Debarcat în Cipru, lansează un atac asupra populaţiei musulmane din insulă, omorând şi

luând prizonieri. Conform condiţiilor prevăzute de regimul de neutralitate, în acest caz, ciprioţii erau obligaţi să-i protejeze pe musulmani.

Prezenţa amiralului bizantin în insulă şi încălcarea acordului de neutralitate au provocat un nou atac arab. Renegatul Dinyana, comandantul flotei arabe, cucereşte insula în anul 911/912 şi, timp de patru luni, prădează, incendiază şi distruge oraşele. Când părăseşte insula, ia cu el prizonieri de război în Siria. Printre aceştia se află şi un număr de cetăţeni din Hytroi (azi Kythrea), care sunt urmaţi în capitivitate de episcopul lor, Sfântul Demetrianos. Eforturile episcopului, secondate de ale patriarhului Constantinopolului, Nikolaos Mystikos, de a-i elibera, au eşuat.

Conflictul dintre bizantini şi arabi ia forma unui război sfânt. Bizantinii înregistrează primele victorii în perioada dinastiei Isauriene (secolul 8). La sfârşitul secolului 8, când la Constantinopol domnea împărăteasa Irina, arabii domină în vremea califului Harun-al-Raşid. în secolul 9, sub împăratul Theofilos, Bizanţul reia atacurile, care sunt continuate de Vasile I Macedoneanul şi ating apogeul în secolul 10, cu succesele lui Nikiforos II Fokas, Tsimiskis şi ale lui Vasile II Bulgaroctonul. Victoriile bizantine erau facilitate de declinul politic al statului arab. în epoca împăraţilor macedoneni, califatul era deja divizat în dinastii independente.

Nikiforos II Fokas a eliberat Creta pe vremea când era încă general. Ca împărat, a trimis flotă şi în Cipru, sub comanda lui Nikitas Halkoutzis şi a eliberat insula de arabi. Ultimul atac al arabilor, lansat din Egipt, a fost respins cu succes, după cum menţionează un cronicar arab creştin. O altă izbândă a lui Nikiforos a fost eliberarea Antiohiei de sub musulmani.

CIPRUL ÎNTRE BIZANŢ ŞI CRUCIAŢI

în această perioadă Ciprul recapătă o importanţă deosebită **din** punct de vedere strategic şi economic. Guvernatorii bizantini **ai** insulei aveau în răspunderea lor apărarea provinciilor bizan**tine** din regiune. începutul cruciadelor marchează implicarea directă a Ciprului în problemele Siriei. Considerând Ciprul un avanpost pentru operaţiunile pe care le duceau în Siria, cruciaţii hotărăsc să cucerească insula.

Cu toate măsurile de apărare luate de împăraţii bizantini, Ciprul nu scapă de incursiunile piraţilor. în aceeaşi epocă, guvernatorii insulei se revoltă în trei rânduri împotriva împăratului. Ultima revoltă, iniţiată de Isaac Comnenul, s-a soldat cu consecinţe mai grave.

în anul 1042, guvernatorul Ciprului, Theofilos Erotikos, reuşeşte să mobilizeze populaţia împotriva samavolniciilor perceptorului de taxe. Constantin IX Monomahul, al treilea soţ al împărătesei Zoe, trimite o puternică forţă navală, condusă de amiralul Constantin Chage, care reprimă revolta. Theofilos Erotikos a fost pedepsit exemplar, fiind forţat să apară în haine de femeie în hipodromul din Constantinopol. După confiscarea averii, este lăsat liber.

O a doua revoltă a fost organizată de Rhapsomatis, guvernator din anul 1092, în timpul domniei împăratului Alexios I Comnenul. Revolta este relatată de fiica împăratului, Anna Comnena, în cartea *Alexiada.* Rhapsomatis desfăşura activităţi subversive, fiind în contact cu guvernatorul Cretei, probabil şi cu emirul Smirnei, care lansa atacuri în insulele din Marea Egee.

Alexios trimite împotriva insurgenţilor o forţă puternică sub conducerea cumnatului său Ioan Ducas. După ce recucereşte insulele din Egee şi Creta, Ducas soseşte în Cipru şi ocupă rapid Kyrenia. Rhapsomatis îşi fixează o tabără pe dealurile de deasupra Kyreniei, dar amână atacul, fiind total neexperimentat în artele militare. Urmează o înfrângere ruşinoasă în care sute de oameni se predau forţelor imperiale. Rhapsomatis este luat captiv în timp ce încerca să fugă spre Limasol.

în urma acestor evenimente şi pentru o mai bună guvernare a Ciprului, împăratul îi trimite pe Kalliparios, magistrat şi agent fiscal, renumit pentru cinstea şi modestia sa, şi pe Filokalis Eumathios, cu titlul de stratopedarh, în problemele de strategie şi apărare. Filokalis, slujitor credincios împăratului, este apreciat de prinţesa Anna Comnena pentru calităţile militare, în timp ce arhiepiscopul Mouzalon are o părere diametral opusă, socotin- du-1 crud şi nemilos. Nikolaos Mouzalon, numit arhiepiscop al Ciprului de către împărat, îşi dă repede demisia, în anul 1110, indignat de administraţia deplorabilă a insulei şi de exploatarea populaţiei prin impunerea de taxe ridicate. Se retrage la Constantinopol, unde mai târziu devine patriarh.

Domnia lui Alexios Comnenul marchează începutul cruciadelor, care vor influenţa direct soarta insulei. Aceste campanii îmbină o aprinsă înflăcărare religioasă, în dorinţa de a cuceri Locurile

Sfinte, cu raţiuni josnice de profit şi jaf al ţărilor bogate, creştine şi musulmane, din Orient. Ciprul, datorită poziţiei sale geografice, se afla în drumul cruciaţilor şi cade victimă atacurilor lor.

în vara anului 1099, o forţă navală din Pisa, care participase la operaţiunile din regiune, a sosit în Cipru, pornind în scurt timp o campanie de pradă. La riposta lui Filokalis, navele părăsesc insula în grabă, abandonând un număr de jefuitori.

Guvernatorii Ciprului nu se limitau la acţiuni pe insulă, ci deseori se implicau în problemele Orientului Mijlociu care prezentau interes pentru Imperiul Bizantin. Crearea unor state de ufttre cruciaţi, relaţiile încordate cu Bizanţul şi schimbarea în raportul de forţe, au configurat o nouă ordine a lucrurilor în regiune. Un eveniment este caracteristic acestei situaţii: când Cruciaţii cuceresc Beirutul în 1110, emirul musulman s-a refugiat In Cipru, exemplul său fiind urmat de alţi locuitori care se **refugiază** în insulă, aducând cu ei tot ce aveau mai de preţ.

Deseori Ciprul era un popas al pelerinilor în drum spre Locurile Sfinte. Printre aceştia, Erik I, regele Danemarcei, numit **>i lirik** cel Bun, a murit, probabil de ciumă, la Pafos în **1103,** înainte de a ajunge la destinaţie. Mormântul său se află în faţa **bisericii** Hrysopolitissa, lângă coloana Sf. Pavel, la Pafos.

în această perioadă maroniţii şi armenii din Orientul Mijlociu au venit să se stabilească în Cipru. împăratul Ioan II Comnenul, cucerind o parte din Armenia Mică din sudul Asiei **Mici,** a transferat în Cipru un număr de armeni (1136).

în timpul cruciadelor, comerţul cu Mediterana de Răsărit era **în** mâna veneţienilor şi genovezilor. Manuel I Comnenul, considerând că avea nevoie de forţa navală veneţiană, acordă în anul 1148 Veneţiei privilegiile comerciale care erau în vigoare şi **In**

Cipru. Negustori străini se stabilesc în oraşele de pe coastă ale insulei, creând comunităţi separate.

Dintre atacurile împotriva insulei lansate de europeni, cel al **lui** Renaud de Châtillon, un aventurier francez căsătorit cu o prinţesă de Antiohia, se distinge printr-o sălbăticie de neimaginat. Renaud se aliase cu împăratul Manuel I împotriva regelui Thoros al Armeniei Mari. Când împăratul a neglijat să-1 răsplătească, Renaud, în înţelegere cu regele Armeniei, a pornit un atac împotriva Ciprului (1155).

Ducele Ciprului, Ioan Comnen, nepotul împăratului, împre**ună** cu Mihail Branas, a încercat să înfrunte atacul, dar a fost luat prizonier de către franci. Ţara şi locuitorii au rămas neprotejaţi **în** faţa rapacităţii şi sălbăticiei piraţilor, care au incendiat oraşe şi biserici, jefuind tot ce le venea în cale, luând prizonieri, torturând şi mutilând o mare parte din populaţie.

Aceste acte criminale au stârnit mânia şi dezgustul chiar şi printre popoarele latine din Răsărit, fiind considerate ca acte criminale împotriva creştinilor. împăratul află de aceste evenimente direct de la Renaud, care-i trimite la Constantinopol prizonieri mutilaţi.

Peste doi ani şi jumătate, când împăratul se afla în Cilicia, Renaud este obligat să apeleze la clemenţa sa, prosternându-se la picioarele lui Manuel şi depunându-şi sabia, scenă care i-a umplut de dezgust pe franci şi pe ambasadorii prezenţi. Acest act de pocăinţă nu-1 împiedică pe Renaud să-şi continue atrocităţile împotriva musulmanilor neînarmaţi. în cele din urmă, este omorât de sultanul Saladin, care răzbună astfel atâtea victime inocente.

La câţiva ani după atacurile francilor, urmează incursiunile egiptenilor (1158), care jefuiesc insula, luând prizonieri. Sfântul Neofytos, care trăia la Pafos, relatează că, în aceeaşi perioadă, un puternic cutremur distruge 15 biserici.

Cronicarul bizantin Constantinos Manasses, care a vizitat insula în această perioadă, menţionează un alt eveniment nefericit. Raymond de Antiohia, conte de Tripolis, dorind să se răzbune pe împăratul Manuel, care refuzase în 1161 s-o accepte de soţie pe sora lui, trimite o flotă cu scopul de a jefui şi distruge teritoriile bizantine, inclusiv Ciprul.

La aceste nenorociri îndurate de ciprioţi se adaugă şi o secetă care a durat din 1176 până în 1179. Greutăţile ajung la apogeu în timpul evenimentelor dureroase ale cruciadei a IlI-a, când Ciprul este vândut francilor.

CUCERIREA CIPRULUI DE CĂTRE RICHARD INIMĂ DE LEU

Isaac Ducas Comnenul aparţine vestitei familii a Comne- nilor, care a dat Bizanţului împăraţi renumiţi ca: Alexios, Ioan, Manuel, dar şi criminali cumpliţi ca Andronikos.

împăratul Manuel Comnenul l-a numit pe Isaac guvernator de Cilicia, dar acesta este luat prizonier de armeni în Munţii Taurus şi vândut templierilor. Mătuşa sa, Theodora Comnena, îşi exercită influenţa pe care o avea asupra împăratului Andronikos I (1183-1185), convingându-1 să plătească o sumă de bani, garantată de două personalităţi din Constantinopol, pentru eliberarea lui Isaac.

Eliberat, Isaac îşi formează un corp de armată în Isauria, de unde porneşte spre Cipru şi, folosind

documente false, se prezintă ca guvernator. Ca rudă a vestitului împărat Manuel, este acceptat în Cipru drept „catapan". Nu peste mult timp, însă, îşi arătă adevăratul caracter, răzvrătindu-se împotriva puterii de la Constantinopol şi proclamându-se împărat.

Când Andronikos află de **această** rebeliune, îşi iese din fire şi condamnă la o moarte crâncenă pe cei doi garanţi pe care-i avea la mână. Acest tiran se temea, după cum îl avertizase un oracol, că-şi va pierde tronul în favoarea unui oarecare Isaac.

în cele din urmă, tronul este ocupat de Isaac Anghelos (1185-1195), care trimite 70 de nave în Cipru, sub comanda lui Ioannis Kontostefanos şi a vărului său orb, Alexios Comnenul.

Isaac îi ia prizonieri şi prietenul său Margarito, un vestit amiral din Sicilia, capturează navele pe mare, cu încuviinţarea lui Isaac.

Dintre prizonieri, o parte au fost omorâţi şi o parte au intrat în slujba lui Isaac, ofiţerii navali fiind preluaţi de Margarito. Isaac le permite marinarilor să se întoarcă acasă - un act umanitar al unui om care altfel este cunoscut în istorie ca un tiran.

Sfântul Neofytos, care a trăit în perioada grea a tiraniei lui Isaac şi a cuceririi Ciprului de către Richard Inimă de Leu, descrie aceşti şapte ani de suferinţă: averi confiscate în mod arbitrar, sentinţe şi pedepse aplicate fără motiv, persecuţii şi oprimări la ordinea zilei şi comportamentul imoral al acestui om blestemat. Toate acestea îi duc pe ciprioţi la disperare, pe punctul de a accepta pe oricine i-ar putea scăpa de prezenţa lui Isaac.

Istoricul bizantinul Nicetas Choniates îl descrie pe Isaac în aceleaşi culori sumbre. Cronicarii englezi dau o versiune diferită a aventurilor lui Isaac şi a modului în care soseşte în Cipru, dar sunt de acord cu cronicarii greci în privinţa caracterului său, când se referă la crimele pe care le-a comis. Se pare că şi-ar fi omorât chiar soţia şi fiul. Sigur că oamenii lui Richard aveau toate motivele să nutrească sentimente duşmănoase faţă de Isaac, după cum vom vedea din evenimentele care urmează.

între timp, situaţia din Orientul Mijlociu se schimbase. Saladin, sultanul arab de origine kurdă din Egipt, reuşise să-i unească pe musulmani într-un război sfânt împotriva creştinilor. Statele întemeiate de cruciaţi în Orient nu aveau nici structura militară nici cea politică capabilă să reziste unui atac al arabilor. Ierusalimul a căzut în mâinile lui Saladin, motiv pentru care a început a treia cruciadă, la care participă Filip II Augustus, regele Franţei şi Richard Inimă de Leu, regele Angliei.

în 1191, Richard pornea spre Locurile Sfinte cu a treia cruciadă, însoţit de logodnica sa Berengaria, fiica regelui Navarrei, şi sora sa, Ioanna, regina Siciliei. O furtună separă corăbiile, cea cu reginele ajunge la Limasol, pe când celelalte două naufragiază pe coastele Ciprului.

Isaac, care-i ura de moarte pe latini, îi maltratează pe naufragiaţi şi încearcă, cu daruri, să ademenească reginele de pe **corabie să** coboare pe uscat. Acestea refuză cu încăpăţânare, **ccrând** doar **să** fie aprovizionate cu apă, cerere pe care Isaac o **refuză. în** plus, blochează intrarea portului cu pietre, aşa încât corăbiile să nu poată acosta. Tocmai când Isaac se pregătea să le iu prizoniere, pe 6 mai 1191, Richard soseşte cu flota în Cipru.

Richard debarcă la Limasol fară prea mare greutate şi-şi Stabileşte tabăra în afara oraşului. Neprovocând nici o tulburare locuitorilor, aceştia, fară să opună rezistenţă, îl întâmpină bucuros. Negustorii latini, stabiliţi în insulă cu mult timp înainte, i-au furnizat regelui englez toate informaţiile necesare.

Isaac se retrăsese la Kilani. După trei zile coboară la Kolossi **şi** înaintează spre Limasol, unde îl întâlneşte pe Richard, care-i cere să nu se opună cruciadei. Isaac promite să ofere ca ajutor un contingent militar care să participe la cruciadă şi să permită cruciaţilor să-şi cumpere provizii fără să li se perceapă taxe.

în aceeaşi noapte, însă, Isaac pleacă pe ascuns la Kolossi, de unde trimite o scrisoare lui Richard, cerându-i să părăsească insula. Drept răspuns, Richard îşi pregăteşte forţele să-1 înfrunte pe Isaac. Lansează un atac asupra taberei „împăratului", care fuge, lăsând în urmă pradă din belşug.

Unii nobili veniţi din Siria îşi unesc forţele cu Richard. Printre aceştia, şi Guy de Lusignan, care mai târziu va deveni stăpânul Ciprului.

înainte de a lansa atacul final împotriva lui Isaac, Richard îşi celebrează căsătoria cu Berengaria în

biserica Sf. Gheorghe din Limasol şi, în aceeaşi zi, are loc şi ceremonia încoronării Berengariei ca regină a Angliei. Isaac se retrage spre Nicosia şi-şi trimite familia în castrul Kyreniei pentru mai multă siguranţă.

Armata lui Richard avansează de-a lungul coastei până la Kiti, îndreptându-se spre Famagusta. Regele ajunge la Famagusta cu flota. Acolo îl aşteptau emisarii regelui Franţei, veniţi din Locurile Sfinte, cerându-i să părăsească Ciprul şi să ofere ajutor cruciaţilor la Locurile Sfinte. Relaţiile dintre cei doi suverani nu erau dintre cele mai bune, deoarece regele Franţei nu dorea ca Richard să-şi întărească poziţia în regiune printr-o cucerire atât de

importantă ca insula Cipru. Richard refuză să accepte rugămintea francezilor şi-şi continuă înaintarea în interiorul insulei.

Bătălia decisivă are loc la Tremetousia, în câmpia Mesaoria. Isaac este înfrânt şi luat prizonier. Conform altor surse, se pare că nu ar fi fost luat prizonier, ci s-ar fi predat singur când toate fortăreţele din Cipru au căzut în mâinile lui Richard. Acesta îl predă cavalerilor „hospitalieri", care-1 închid în fortăreaţa Margat, lângă Tripolis, în Siria. Fiica sa, singura persoană pentru care nutrea sentimente nobile, este predată reginelor Berengaria şi Ioanna.

O dată cu ocupaţia engleză, dominaţia bizantină asupra Ciprului ia sfârşit. Câţiva ani mai târziu, în 1204, Constantino- polul cade în mâinile francilor.

Victoria uşor obţinută .de englezi se datora, fară îndoială, superiorităţii lor militare, vădindu-se demni continuatori ai tradiţiei normande. Numărul nu pare să fi jucat un rol foarte important. Forţele lui Richard, împreună cu cele ale regelui Franţei, nu depăşeau 6 000 oameni. în ceea ce priveşte flota, sunt menţionate diverse cifre, fără să existe vreo certitudine. Isaac se aşteptase probabil la un atac din partea cruciaţilor, deoarece nici în trecut Ciprul nu le putuse evita. Fiind însă un suveran detestat de populaţie, care nu a dorit să lupte pentru el, Isaac a fost înfrânt cu uşurinţă.

Căderea Ciprului în mâinile cruciaţilor nu putea fi evitată. Preluarea puterii în insulă de către uzurpatorul Isaac dovedise incapacitatea Bizanţului de a-şi apăra şi păstra propriile teritorii. Atacul cruciaţilor a fost determinat de poziţia strategică a insulei. Situat în apropierea Locurilor Sfinte, Ciprul putea fi folosit drept popas de toţi cei ce călătoreau în acea direcţie. în acelaşi timp, era folosit ca depozit de provizii ale cruciaţilor în războiul împotriva musulmanilor.

Cucerirea Ciprului de englezi nu a fost întâmplătoare; ea fusese plănuită de Richard încă de pe vremea când se afla în Rhodos. Cronicarii europeni ai epocii menţionează un acord între Isaac şi Saladin împotriva cruciaţilor. Ei îl acuză de a-1 fi informat pe calif despre acţiunile latinilor, de a fi împiedicat proviziile să ajungă la cruciaţi, în Siria, şi de a fi interzis vapoarelor Hă intre în porturile Ciprului.

Nu numai cronicari creştini, dar şi istorici arabi ai vremii au tratat evenimentele din Cipru. Biograful lui Saladin ne informează că simultan cu atacul lui Richard, francii au lansat şi ci un atac surpriză, luând ca prizonieri locuitorii din regiunile de coastă. Un alt istoric arab menţionează că Richard a fost de rea credinţă faţă de Isaac în tentativa de a cuceri Ciprul, dar rezultatul a însemnat o creştere imensă a puterii lui, precum şi a celei a francilor, care se aflau în Locurile Sfinte.

Evenimentele ce au urmat au arătat că Richard nu era interesat să păstreze Ciprul, deşi cucerirea insulei a fost o operaţie profitabilă. Din tabăra lui Isaac a strâns o pradă bogată, inclusiv cortul „împăratului" cu mobilier de valoare, vase de aur şi argint, mătăsuri, cai şi alte animale. Se pare că regele Franţei, văzând cantitatea de bunuri preţioase din captură, a cerut să i se înmâneze jumătate, ca partener în cruciadă.

Cipriotii i-au „cedat" lui Richard jumătate din proprietăţile lor, păstrându-şi, în schimb, legile şi instituţiile care existau de pe vremea lui Manuel Comnenul. Bărbaţii din clasa socială superioară au fost forţaţi de Richard să-şi radă bărbile, care erau obişnuite la acea vreme, pentru că nu erau pe gustul englezilor.

Un exemplu evident al intenţiilor noii autorităţi este înlocuirea garnizoanei bizantine cu trupe

engleze. Cei doi comandanţi englezi numiţi de Richard aveau ordine să strângă provizii şi să le trimită cruciaţilor în Siria. Lăsând garnizoana în urmă, Richard pleacă în Siria, unde era aşteptat de ceilalţi cruciaţi.

Garnizoanele engleze care se aflau în oraşe şi fortăreţe nu puteau exercita un control şi asupra regiunilor rurale, astfel încât ţăranii, nemulţumiţi de ocupaţia străină, s-au răzvrătit sub conducerea unui călugăr, o rudă a lui Isaac. Acţionând cu hotărâre, englezii i-au atacat prin surprindere, au prins şi au spânzurat căpetenia, înăbuşind, cel puţin temporar, revolta populară care urma să izbucnească din nou nu peste mult timp.

Richard, confruntat cu nenumărate probleme în Locurile Sfinte, se hotărăşte să cedeze Ciprul templierilor contra unei sume de 100 000 dinari aur. în acest fel, scăpa de povara de a întreţine o garnizoană în Cipru şi, în acelaşi timp, primea bani din transfer.

Templierii, bancherii epocii, s-au oferit să achite regelui 40 000 dinari pe loc, urmând să plătească restul în rate. Ca garanţie că-şi vor ţine cuvântul, i-au cedat lui Richard un castel din Palestina. Intenţia lor era să exploateze această nouă achiziţie la maximum.

Templierii sosesc în Cipru şi preiau puterea de la comandantul englez. Aceştia nu erau mulţi la număr: 14 călugări, membri ai Ordinului Templierilor, 29 de cavaleri şi 74 de infanterişti. Au impus taxe noi, în afara celor existente, precum taxa pe toate cumpărăturile făcute sâmbăta şi duminica.

Populaţia era indignată de această exploatare. în sâmbăta Paştelui, pe 5 aprilie 1192, zi de târg, era plănuită o revoltă. Printr-o trădare, vestea ajunge la urechile templierilor, care se baricadează în castrul Nicosiei. Neavând provizii, au început să negocieze cu rebelii ca să le permită să plece în Siria. Propunerile lor au fost refuzate, populaţia fiind hotărâtă să răzbune moartea ciprioţilor ucişi de latini.

Templierii, dându-şi seama că nu aveau nici o altă scăpare, au preferat să pornească la atac decât să moară de inaniţie în castru.

în duminica Paştelui, după slujba de la biserică, s-au năpustit din castru şi-au început să omoare, la întâmplare, pe oricine la ieşea în cale, chiar şi pe cei refugiaţi în biserică.

Acest masacru la care s-au dedat templierii a continuat până când populaţia s-a refugiat în munţi, iar revolta ciprioţilor împotriva dominaţiei străine s-a sfârşit cu o baie de sânge.

Dându-şi seama că va fi greu să stăpânească o populaţie care nutrea faţă de ei sentimente de ură, templierii i-au cerut lui Richard să-i dezlege de acordul făcut.

Richard preia insula şi acceptă oferta lui Guy de Lusignan de a o cumpăra. Acesta plăteşte pe loc cei 40 000 dinari care trebuiau rambursaţi templierilor şi promite să achite restul mai târziu. Dar la data prevăzută n-a avut banii necesari. Richard s-a dovedit înţelegător şi i-a permis să se ducă în Cipru fără să uite, lotuşi, de banii datoraţi. Astfel, Guy îşi însuşeşte insula pe viaţă, ea o feudă, şi, conform instituţiei feudale, se recunoaşte vasal regelui englez.

Guy preia Ciprul în mai 1192. Richard lasă drepturile sale asupra Ciprului în favoarea unui nepot, Henri de Champagne, care rămăsese în Siria. Suma datorată pe insulă a fost achitată mai tftrziu lui Henri de către Aimery, fratele şi succesorul lui Guy.

Bizanţul fiind prea slăbit pentru a revendica Ciprul prin operaţii militare, s-a limitat la un simplu protest către Papă.

Aceste evenimente şi tranzacţiile de cumpărare şi vânzare care au durat un an au marcat începutul unei noi epoci în Cipru. Ciprioţii, nemaifiind sub protecţia Bizanţului, au căzut în mâinile unor noi stăpâni, împotriva voinţei lor, iar Ciprul a devenit popasul cel mai important al occidentalilor angajaţi în acţiuni în ()rient.

Protagoniştii acestei drame au avut parte de un sfârşit jalnic: Richard, după o călătorie aventuroasă de întoarcere, a fost luat prizonier pentru un timp de Leopold, duce de Austria, şi a fost omorât în 1199, lângă zidurile unui mic oraş din Franţa. Berengaria i-a supravieţuit treizeci de ani.

Isaac, după câţiva ani petrecuţi în închisoare, a fost eliberat în 1195. A încercat din nou să-şi revendice drepturile la tron faţă de împăratul Alexios III, cerând chiar sprijinul musulmanilor. A murit în acelaşi an, foarte probabil otrăvit. Frumoasa lui fiică,

care fusese forţată să le urmeze pe reginele Berengaria şi loanna, **a** rămas sub pază câţiva ani în Franţa. Eliberată, s-a căsătorit a doua oară cu un cavaler flamand, care participa la a patra cruciadă. Trecând prin Cipru, acesta s-a hotărât să revendice insula cu dreptul pe care-1 avea în urma căsătoriei cu o prinţesă din familia Comnenilor. Noul rege al Ciprului 1-a considerat nebun şi 1-a izgonit.

BISERICA ŞI SCRIITORII ECLEZIASTICI DIN EPOCA BIZANTINĂ

Rolul important pe care l-a jucat Biserica în societatea Ciprului s-a evidenţiat din epoca bizantină. Atâta timp cât Ciprul • s-a aflat, din punct de vedere administrativ, sub autoritatea Antiohiei, Biserica Ciprului a depus mari eforturi pentru a-şi păstra independenţa. Patriarhii Antiohiei cereau cu insistenţă să hirotonisească episcopii ciprioţi, lucru la care Ciprul s-a opus cu hotărâre.

Patriarhul Antiohiei s-a adresat Papei, menţionând că predecesorii săi avuseseră dreptul de a-1 numi pe arhiepiscopul Ciprului şi, deşi Papa le-a cerut ciprioţilor să se supună, aceştia au continuat să se împotrivească pretenţiilor patriarhului.

In 431, când arhiepiscopul Ciprului a murit, patriarhul l-a convins pe cornîţele Orientului să emită un decret prin care interzicea alegerea noului arhiepiscop până la discutarea problemei în sinodul ce urma să aibă loc la Efes, cu ameninţări de sancţiuni în caz contrar. Ciprioţii, neţinând cont de această interdicţie, au ales noul arhiepiscop care, împreună cu alţi patru reprezentanţi bisericeşti, s-au dus la Efes să pledeze pentru cauza cipriotă. Luând în consideraţie argumentele aduse de reprezentanţii ciprioţi, sinodul le-a acordat dreptul de a-şi oficia ceremonia de hirotonisire.

Problema nu s-a sfârşit aici. în timpul domniei împăratului Zenon (474-491), patriarhul de Antiohia lansează noi revendicări, susţinând că Ciprul trebuie să se supună Bisericii
Antiohiei, care este apostolică. împăratul priveşte favorabil cererea patriarhului, ceea ce pune în pericol independenţa Bisericii Ciprului. în acest moment, apostolul Barnabas îi apare în vis arhiepiscopului Anthemios, îndemnându-1 să se ducă la Constantinopol pentru a-şi susţine cauza în faţa împăratului, în acelaşi vis dczvăluindu-i şi locul unde este înmormântat. într-adevăr, arhiepiscopul, însoţit de o mare mulţime de credincioşi, descoperă peştera în care se afla sicriul cu moaştele lui Barnabas şi Sfânta Scriptură a lui Matei scrisă chiar de evanghelist. Aceasta dovedea t a biserica Ciprului era biserică apostolică şi de rang egal cu cea n Antiohiei. Anthemios a dus Sfânta Scriptură la Constantinopol.

împăratul convoacă un sinod în cadrul căruia independenţa Ciprului este recunoscută şi Bisericii i se acordă următoarele privilegii imperiale: arhiepiscopul are dreptul să semneze cu cerneală roşie, să poarte o mantie purpurie la ceremoniile religioase şi să ţină un sceptru imperial. Pe locul unde au fost găsite moaştele s-a construit o mănăstire închinată apostolului Haraabas. Manuscrisul Sfantei Scripturi dăruit împăratului de către Anthemios se află la Constantinopol.

Privilegiile Bisericii Autocefale a Ciprului au fost recunoscute şi la sinodul ecumenic care a avut loc la Troullos, în anul 692, când ciprioţii erau refugiaţi în Noua Iustinianoupolis. Arhiepiscopul cipriot era şi el instalat în Hellespont, menţinân- du-şi privilegiile şi puterile pe care le avea în Cipru. Chiar şi după reîntoarcerea ciprioţilor în insulă, arhiepiscopul şi-a păstrat până azi titlul de „arhiepiscop al Noii Iustinianii".

Scriitorii epocii bizantine care ne sunt cunoscuţi astăzi erau clerici. în acea epocă Biserica şi educaţia erau strâns legate.

Cu toate că în Cipru nu existau instituţii de învăţământ superior ca în celelalte centre ale imperiului, nu încape îndoială că literele erau cultivate şi promovate. în biblioteci europene (Paris, Berlin) există manuscrise bizantine copiate în Cipru, fapt ce atestă existenţa unei şcoli de caligrafie. Mănăstirile erau centre de învăţământ şi cultură şi aveau propriile biblioteci.

Sfântul Neofytos din Chilie, sihastru care a trăit în secolul 12, cunoscut scriitor cipriot din epoca bizantină, în afara

numeroaselor opuscule religioase, este şi autorul uftui tratat intitulat *Despre grozăviile petrecute în (ara Ciprului,* care **so** ocupă de perioada când Ciprul era guvernat de Isaac Comnenul şi de cucerirea insulei de către englezi. Tratatul prezintă interes şi pentru informaţiile privind întinsele domenii latifundiare aflate în posesia celor bogaţi şi diviziunea socială a celor care trăiau şi munceau pe aceste domenii: „familiile", „servitorii" şi „sclavii". Aceste menţiuni, alături de cele ale lui Nicetas Choniates şi ale cronicarilor occidentali, ne dau o imagine a societăţii cipriote din timpurile bizantine şi a bogăţiilor fabuloase ale aristocraţiei din Cipru, un fenomen caracteristic pentru tot imperiul. Acelaşi lucru se poate spune şi referitor la Biserică şi mănăstiri.

DOMINAŢIA FRANCILOR

```
}
```

Povestiri cavalereşti şi legendele Franţei medievale menţionează că Melusine, o zână, era protectoarea familiei feudale a Lusignanilor, al căror castel se afla la Poitiers, în vestul Franţei. O ramură a acestei familii participă la cruciade şi, în urma unor evenimente petrecute în timpul celei de-a treia cruciade, aceşti nobili feudali devin stăpânii Ciprului. Cei doi fraţi, Guy şi Aimery de Lusignan, fondează un stat franc în Cipru, punând bazele instituţiilor sale politice, constituţionale şi sociale.

Un eveniment important în viaţa lui Guy de Lusignan a fost căsătoria sa cu Sibila, regina Ierusalimului. La moartea reginei, când ceilalţi nobili au refuzat să-1 recunoască drept rege al Ierusalimului, Guy ia parte la operaţiunile lui Richard împotriva lui Isaac Comnenul şi, în anul 1192, cu sprijinul regelui englez, ia în stăpânire Ciprul.

La sosirea în Cipru, se adresează curtenilor şi-i sfătuieşte pe cei care fuseseră alungaţi din casele lor de către templieri să se reîntoarcă. Cronicarul cipriot Leontios Mahairas relatează că la întrebarea lui Guy cum să guverneze insula, sultanul Saladin l-ar fi sfătuit: „Fiul meu, oferă tot ca să câştigi tot". într-adevăr, Guy, în încercarea de a crea o clasă de nobili puternică în jurul său, care să-i asigure dominaţia asupra populaţiei locale, a adus cu el cavaleri care-şi pierduseră feudele din Palestina. Le-a dat pământ şi aceştia, în schimb, i-au oferit serviciu militar, conform obiceiului feudal al timpului. Aceste pământuri fuseseră luate de

la locuitorii insulei de către Richard. Guy a expropriat pământ dc la mănăstiri şi de la ciprioţii care părăsiseră insula.

Guy s-a dovedit a fi un conducător capabil, dar a murit în 1194, la numai doi ani după urcarea pe tron şi Aimery, fratele său, este recunoscut rege de către nobilime. Acesta i-a convins pe nobili să restituie o parte din averea căpătată, deoarece monarhia fusese sărăcită de numeroasele donaţii făcute de Guy. Astfel situaţia financiară a tronului s-a redresat, regele putând să-şi îndeplinească îndatoririle şi obligaţiile.

îndată ce preia tronul, Aimery (1194-1204) duce tratative cu împăratul Germaniei pentru a fi recunoscut ca rege al Ciprului. Conform obiceiului feudal, trimite în Germania un emisar care declară supunerea lui Aimery şi primeşte sceptrul regal de la împărat. Ceremonia încoronării are loc la Nicosia în prezenţa cancelarului german. Astfel, regele Ciprului acceptă suzeranitatea împăratului. Deşi regele, în mod formal, trebuia ales de nobili, în realitate această instituţie devenea ereditară.

Ascensiunea regelui la tron era recunoscută de înalta Curte (Haute Cour) compusă din toţi nobilii în vârstă de peste 25 de ani. Curtea deţinea toate cele trei puteri: executivă, legislativă şi juridică. Avea autoritatea de a decide în toate problemele de politică internă şi externă. Interpreta vechile legi şi putea promulga legi noi. Avea autoritate juridică în problemele cu privire la nobili şi la relaţia lor cu regele. Regele nu putea aplica pedepse fără decizia Curţii. Suveranul împreună cu doi cavaleri formau un cvorum. Drepturile acordate nobililor îngrădeau puterea regală şi astfel nu permiteau statului franc al Ciprului să devină autoritar.

Curtea Burgheziei (Cour des Bourgeois) sau Curtea de Jos (Basse Cour) era curte de juraţi, numiţi de rege. Judeca diverse procese privind francii care nu aparţineau nobilimii şi procese în

care erau implicaţi nobili şi orăşeni din păturile de mijloc. Era prezidată de vicontele de Nicosia.

înalta Curte judeca procese pe baza *Asizelor (Assises*) din Ierusalim, o colecţie de legi şi obiceiuri folosite în regatele Ierusalimului şi Ciprului. Acest corp de legi era compus din trei **cArji:** 1. *Livre au Roi,* scrisă în timpul lui Aimery; 2. *Livre de forme de plait,* scrisă de Philippe de Navarra; 3. *Livre de Jean d 'Ibelin,* o importantă lucrare de drept care stă la baza sistemului Juridic cipriot. Aceste lucrări, scrise în dialectul francez al epocii, nu erau traduse în greacă.

în *Asizele* Curţii de Jos, redactate în Ierusalim, este evidentă inlluenţa sistemului juridic bizantin. Acestea erau traduse în dialectul cipriot şi judecătorii le memorau în întregime.

în afara acestor sisteme juridice străine, existau în continuare legile greceşti ale Ciprului recunoscute de Richard şi, mai târziu, de regii din dinastia de Lusignan. Dreptul roman, în forma în **care** fusese înregistrat şi codificat de bizantini, fusese în vigoare din epoca stăpânirii bizantine, atât în Cipru, cât şi în alte părţi ale imperiului.

Cuceritorii franci au acordat Bisericii Ciprului dreptul de **a**-şi exercita jurisdicţia legală asupra ciprioţilor. Curţile ecleziastice aplicau legile compilate din colecţiile bizantine ale dreptului roman şi din Novellae-le împăraţilor.

într-un manuscris de la Paris, *Codex 1391,* există textul legilor greceşti compilate pentru a fi folosite în episcopia de Pafos. Este posibil ca şi celelalte episcopate să fi avut colecţii proprii de legi, ceea ce era mult mai practic decât cărţile voluminoase bizantine de drept. Colecţia din Pafos include prevederi legate de dreptul familiar şi dreptul privat. Există şi o secţiune cu prevederi de drept penal. Textul este identic cu cel din sistemul de drept bizantin, dar prevederile cu privire la divorţ sunt

transcrise în dialectul cipriot pentru a fi mai uşor înţelese de populaţia rurală.

Curţile ecleziastice păstrau intactă tradiţia bizantină în modul de aplicare a legilor greceşti. A existat, totuşi, şi o tentativă de apropiere a acestor legi cu sistemul juridic al francilor, aşa cum reiese din comparaţia *Code*x-ului *1391* cu *Asizele* burgheziei şi prevederile Curţilor episcopale catolice.

Hotărârile Curţii ecleziastice puteau fi contestate şi judecate de o Curte de Apel prezidată de episcopul din regiune.

• Existau două categorii de demnitari de stat: „demnitarii regatului" şi „demnitarii Ciprului".

a)„Demnitarii regatului" erau numiţi în ziua încoronării regelui şi rămâneau în serviciu pe viaţă.

„Seneşalul" răspundea de ceremoniile din palat, finanţe şi vistierie, aşa-numitele *secrete* din epoca bizantină. Avea, de asemenea, în supraveghere castelele şi, în absenţa regelui, îl reprezenta în îndatoririle militare şi judiciare.

„Conetabilul" (ofiţerul) era comandantul suprem al armatei când regele nu-şi dorea acest post pentru el. Era şi judecător militar şi responsabil cu mercenarii şi plata acestora. Sub jurisdicţia lui se afla şi „marichal" (mareşalul) care comanda mercenarii. în bătălii purta stindardul regal, distribuia prada şi înlocuia caii ucişi în luptă.

„Chamberlain" (şambelanul) supraveghea ceremoniile în care nobilii depuneau jurământ de credinţă regelui.

„Chancelier"-ul (cancelarul) era în general un cleric; el redacta carta constituţională şi privilegiile.

b) „Demnitarii Ciprului" erau: amiralul; revizorul contabil; perceptorul de taxe şi turcOpolierul (administratorul turcopo- lilor).

Termenul „turcopoli" desemna pe descendenţii turcilor care fuseseră folosiţi de bizantini şi cruciaţi ca mercenari în cavaleria uşoară (cuvântul „turcopol" este folosit şi în prezent în Cipru, cu sensul de paznic de câmp).

„Viscount"-ul (vicontele) era demnitarul oraşului, numit de rege, care prezida Curtea Burgheziei. Vicontele de Nicosia era prim-comandant, şef de poliţie şi perceptorul taxelor plătite de orăşeni. Sub ordinele sale se afla un „mactasib" a cărui sarcină era să menţină legea şi ordinea în oraş.

Armata regelui era susţinută de stăpânii feudali, conform obiceiului feudal. Atunci când situaţia-o cerea, oricare cetăţean care putea mânui arma era

mobilizat pentru serviciu militar. Se foloseau atât mercenari locali cât şi străini.

în această epocă, ordine de cavaleri luptători, care erau şi călugări, s-au stabilit în Cipru. Ordinul Templierilor a venit din
Palestina, unde răspundea de protecţia Sfântului Mormânt şi a pelerinilor. în afara participării lor la acţiuni militare, erau şi buncherii Papei şi ai principilor.

Un alt ordin stabilit în Cipru a fost al Hospitalierilor Sfântului Ioan din Ierusalim. îşi luaseră numele de la o instituţie din Oraşul Sfânt, al cărei scop era sprijinul pelerinilor săraci. Mai târziu, spitalul a fost preluat de o organizaţie militară pentru apărarea creştinismului. Cele două ordine de cavalerie posedau castele, latifundii şi o forţă navală care era pusă în serviciul regelui ori de câte ori era necesar.

Majoritatea scriitorilor care se ocupă de această perioadă redau o imagine de prosperitate a Ciprului. în realitate, însă, uceastă imagine se referă la regii franci şi la clasa conducătoare de nobili şi negustori străini. Prăpastia socială dintre clasa conducătoare şi populaţia indigenă era adâncă. Pătura cipriotă bogată se afla între clasa conducătoare şi restul populaţiei indigene, dar în timpul ocupaţiei france, statutul i s-a îmbunătăţit.

Ca demnitari de stat, aveau acces la toate funcţiile din administraţie, care, cu timpul, a devenit franco-bizantină.

Unii „burghezi", care se trăgeau din vechi familii aristocratice bizantine, au izbutit să parvină în clasa conducătoare, devenind stăpâni feudali în noul regim. într-o listă de nume bizantine din secolul 15, apar nume precum: Sinklitikos, Podocadaros, Sozomenos, Paleologos ş.a.

în cadrul sistemului social rigid din epoca feudală, populaţia indigenă era împărţită în clase. Discriminările sociale de acum erau însă mai stricte decât în epoca bizantină, când structura socială avea un caracter mult mai flexibil. Sistemul feudal în Cipru era mai conservator în comparaţie cu sistemul european al epocii. Pot fi deosebite următoarele clase sociale:

a) *paroikoi:* substratul care a creat această clasă au fost agricultorii care lucraseră pe moşiile întinse din epoca bizantină. Dar cum sistemul de atunci era flexibil, *paroikoi,* cărora proprietarii le dăduseră pământ pentru cultivare, erau obligaţi să lucreze numai 12 zile pe an pentru aceştia. în plus, aveau dreptul de a poseda proprietăţi mobile şi imobile. în timpul francocraţiei, dimpotrivă, condiţiile de muncă erau atât de grele încât *paroikoi* nu aveau nici o şansă să posede pământ.

Paroikoi erau împărţiţi în categorii, în funcţie de numărul de boi pentru arat pe care-i aveau: prima categorie cu doi boi, a doua cu un bou şi a treia fără nici unul.

Pământul pe care stăpânii feudali li—1 alocau depindea de categoria căreia îi aparţineau. Erau însă obligaţi să lucreze două zile pe săptămână pe moşie şi să dea stăpânului o treime din produse.

Stăpânii feudali aveau putere absolută asupra lor: existau pedeapsa cu moartea, mutilarea şi alte pedepse. Erau parte din averea stăpânului şi nu aveau dreptul să părăsească moşia şi nici să se căsătorească cu *paroikoi* de pe alte moşii. Statutul lor nu era foarte deosebit de cel al sclavilor.

Majoritatea populaţiei cipriote erau *paroikoi.* Pentru prima dată în istoria Ciprului, populaţia a ajuns la o degradare socială fară precedent, care nu era cauzată numai de asuprirea umilitoare, ci şi de comportamentul stăpânilor feudali. Demnitatea şi onoarea familiei era violată. Copiii nelegitimi ai nobililor născuţi de fiicele *paroikoi-|or* aparţineau acestei clase. Relaţia lor cu stăpânii era mai umană datorită ascendenţei lor.

Aceşti copii nelegitimi şi ţărancele cipriote folosite ca doici pentru copiii nobililor au jucat un rol important în procesul de elenizare a francilor care, în cele din urmă, simţeau că sunt ciprioţi. Aceste doici cu siguranţă că legănau copiii cântându-le melodii

greceşti, fapt care explică observaţia muzicologului elveţian Samuel Baud-Bovy, că anumite cântece medievale franţuzeşti sunt venite din Cipru. Epoca francă a marcat contactul cel mai strâns dintre cultura franceză şi cea grecească.

b) *perperiarii.* Numele acestei clase vine de la taxa de 15 hyperperi (monezi) pe care o plăteau stăpânilor feudali. Aceştia erau *paroikoi,* care-şi cumpărau libertatea, dar continuau să plătească taxe pe pământ şi recoltă ca şi *paroikoi.* Această taxă s-ar putea să fie o continuare a taxei militare *stratia* din epoca bizantină.

Existau trei monezi în circulaţie la acea vreme: *asperul* sau *bezantul alb,* care avea la bază un amalgam de aur, cupru şi argint, luându-şi denumirea de la culoarea aurului; *hyperperul,* care era făcut din aur solid şi era moneda Constantinopolului (francii o numeau *bezant); ducatul* veneţian, din aur, care în epoca Paleologilor, când moneda îşi pierde valoarea în Bizanţ, a înlocuit hyperperul.

c) *lefteroi* sau *francomati.* Membrii acestei clase, locuitori şi de la oraş şi de la sate, erau *paroikoi* care-şi cumpăraseră libertatea şi posedau pământ. Foarte probabil erau o clasă identică cu *„ eleutheroi"* (liberi) din epoca bizantină.

Dacă pământul le era inclus într-o feudă, o mică parte a produsului era cedată stăpânului feudal. Cu această excepţie, stăpânul feudal nu avea o altă autoritate asupra lor. Plăteau taxe regelui pentru anumite privilegii şi pentru sare.

în timpul francilor, această clasă a devenit mai numeroasă prin faptul că un mare număr de *paroikoi* îşi cumpăra libertatea. Marea masă a clerului de rang inferior a Bisericii Ortodoxe aparţinea clasei francomatilor. Statutul social al clerului de rang înalt se apropia de cel al episcopilor latini.

d) *veneţieni albi:* erau cipriоţii care, plătind bani regelui, dobândeau naţionalitate veneţiană. Plăteau o taxă de 300 ducaţi pe an statului şi o taxă în plus regelui de sărbătoarea Sf. Marcu, lîind sub jurisdicţia nobililor veneţieni care trăiau în Cipru.

în afara populaţiei locale şi a cuceritorilor franci, mai existau şi alte comunităţi - de sirieni, albanezi, evrei, maroniţi, armeni, nestorieni.

Exploatarea populaţiei prin impozite s-a mărit o dată cu introducerea taxei *stratia,* care data încă din epoca bizantină. Francii percepeau trei hyperperi de la ţărani şi unul de la locuitorii oraşelor. Producătorii plăteau impozite indirecte pentru a avea dreptul să-şi comercializeze produsele pe piaţă.

în epoca francă, Ciprul era împărţit în 12 regiuni administrative, care, unite între ele, formau patru provincii. Fiecare provincie îşi avea funcţionarul său administrativ.

Lefkosia (Nicosia) era capitala Ciprului, mult mai întinsă ca suprafaţă decât în vremea când veneţienii au restrâns-o între ziduri. Oraşul era sediul regilor şi al arhiepiscopilor latini care au construit palate impresionante şi catedrala Sfânta Sofia.

Ammohostos devine renumit în această epocă şi este cunoscut sub numele franc de Famagusta. Fiind port, era un centru de comerţ între Orient şi Occident şi această activitate comercială aduce mare bogăţie populaţiei. Cronicarul Leontios Mahairas menţionează pe un anume Sir Francis Lakha, nestorianul, a cărui avere devenise legendară. în Famagusta se stabiliseră şi mulţi negustori străini.

Limasol era de asemenea un port important la începutul stăpânirii france, care decade însă în urma unor inundaţii, cutremure şi raiduri ale piraţilor.

Kiti era un domeniu regal în apropierea portului Halikai (Aliki) sau Salines, care-şi ia numele de la lacul sărat din apropiere.

Larnaka începe să se dezvolte ca port. Mai târziu, oraşul ia şi numele de Skala.

Pafos în această perioadă era în ruină. O climă insalubră este motivul pentru care mulţi locuitori care sufereau de malarie se mută la Ktima, o localitate situată mai la nord, care prezenta şi mai multă siguranţă în faţa incursiunilor arabe.

Polis ia locul vechii cetăţi Arsinoe. Era reşedinţa episcopului de Pafos, când acesta era obligat să-şi părăsească sediul de la Pafos.

Episkopi devine cunoscut pentru cultura trestiei de zahăr.

Kyrenia şi Lapithos erau oraşele cele mai importante de pe coasta de nord, iar Rizokarpaso în Peninsula Karpasia. Episcopul de Famagusta trăia în Rizokarpaso în perioada persecuţiei.

Tamasos nu mai figurează ca oraş.

PRIMII REGI

Regele Aimery moare de indigestie la Acra şi este succedat **la** tron de fiul său Hugo I (1205-1218). Acesta participă la a cincea cruciadă împotriva musulmanilor din Siria, dar curând se îmbolnăveşte şi moare la numai 23 de ani, lăsând-o văduvă pe regina Alice. Moştenitorul la tron, Henri, era un prunc de opt luni.

Printre personalităţile epocii france care domină în naraţiunile cronicarilor, regelui Henri (1218-1253), poreclit şi „Grasul", nu i se acordă prea multă importanţă. în evenimentele dramatice care au avut

loc în această epocă, rolul primordial l-au jucat persoane din anturajul lui, cei mai importanţi fiind unchii săi din partea mamei, Philippe şi Jean d'Ibelin.

Regina Alice, deşi recunoscută ca viceregină, îşi petrece majoritatea timpului în Siria, regatul fiind de fapt guvernat de unchii ei.

O hotărâre importantă luată în această perioadă este acordarea de privilegii genovezilor, care erau scutiţi de impozite pentru achiziţii şi vânzări, import şi export. Erau judecaţi de propriile lor tribunale cu excepţia cazurilor de trădare, viol şi crimă. Li se acordă terenuri în Limasol şi Ammohostos şi protecţie pentru marinarii genovezi naufragiaţi. Ca urmare a acestor concesii, genovezii îşi stabilesc aşezări privilegiate în Cipru, fapt ce va avea consecinţe foarte neplăcute pentru insulă.

Un eveniment însemnat al acestor ani este războiul longobard. Regina hotărăşte să priveze Biserica Ciprului de veniturile strânse din taxe şi să acorde privilegii Bisericii Latine. Philippe Ibelin şi ceilalţi baroni nu sunt de acord cu această hotărâre care dă putere excesivă Bisericii Latine. După dispute în care se confruntă cu Philippe, regina pleacă în Siria şi Philippe Ibelin devine regent, protector al regelui minor. Moare însfl curând şi este succedat de fratele său Ioan, conducător (nobil) al Beirutului.

Acum este momentul când împăratul german Frederic II îşi manifestă interesul de a aduce Ciprul sub conducerea sa. Frederic, încurajat de cavaleri din Cipru, rivali ai Ibelinilor, soseşte la Limasol în vara anului 1228 şi îl convoacă pe Jean d'Ibelin să se prezinte sub pretextul de a discuta operaţiunile pc care le plănuiau împotriva musulmanilor. De fapt, întâlnirea avea scopul de a-1 intimida.

Ibelin se prezentă în faţa împăratului însoţit de tânărul rege şi de toţi cavalerii ciprioţi. Frederic îi primeşte cu căldură simulată şi le oferă mantii purpurii şi pietre preţioase cu care să-şi schimbe veşmintele de dimineaţă pe care le purtau. După banchetul oferit de împărat, în sală şi-au făcut apariţia 300 de soldaţi înarmaţi, cărora invitaţii nu le-au dat prea multă atenţie. Frederic, schimbându-şi imediat atitudinea, îi cere lui Ioan să-i cedeze Beirutul şi veniturile percepute în Cipru de la moartea regelui Hugo. Ibelin nu se lăsă intimidat de ameninţările lui Frederic şi-1 înfruntă cu demnitate.

Acest eveniment a fost motivul izbucnirii războiului longobard, care a dus la ostilităţi în Cipru şi în Siria între Frederic şi familia Ibelin, care-1 aveau pe regele Henri sub protecţia lor.

în 1233 Ciprul scapă în sfârşit de germani şi Papa îl eliberează pe regele Ciprului de jurământul dat împăratului german, trecându-1 sub propria sa

protecţie. în evenimentele acestei perioade un rol important îl joacă Ioan Ibelin, cunoscut şi ca Bătrânul Lord de Beirut, care, prin comportamentul ireproşabil, rămâne un exemplu caracteristic al cavalerismului medieval. Cronicarul Philippe de Navarra, care relatează acest război, nu arată prea mult interes faţă de populaţia săracă a insulei care a avut de suferit de pe urma intrigilor stăpânilor feudali.

în războaiele pe care le purtau între ei, creştinii" din Orient păreau că uită de musulmanii din preajma lor care stăpâneau Ierusalimul. Posesiunile creştine din Siria, majoritatea franceze, erau în pericol şi regele Franţei, Ludovic IX cel Sfânt, porneşte a şaptea cruciadă (1248-1254). în drum spre Sfântul Mormânt, după o şedere în Cipru de un an (1248-1249), acesta ajunge în Egipt cu o armată puternică ca să-1 înfrunte pe sultan. Regele Ciprului participă şi el la această campanie care se încheie cu un eşec. Armata sa se predă musulmanilor, iar Ludovic se întoarce **în** Franţa.

Regele Henri moare în 1253, dar îi supravieţuieşte văduva sa, regina Plaisance, şi fiul său Hugo. Marele filozof şi teolog catolic Thoma d'Aquino a scris un discurs care conţine poveţe adresate acestui tânăr prinţ. Acesta, însă, a trăit numai 14 ani şi n-a ajuns să fie rege. Discursul intitulat *De regno* proslăveşte monarhia absolută în comparaţie cu puterea limitată de nobili.

Moartea tânărului Hugo II în 1267 marchează sfârşitul primei dinastii a regilor franci ai Ciprului.

DOMNIA REGELUI HENRI II

în 1267, Hugo III, fiul prinţului de Antiohia, devine rege al Ciprului şi Ierusalimului, succedându-i lui Hugo II. Regatul Ierusalimului îşi pierde fortăreţele şi cetăţile, care cad una după alta în mâinile sultanului mameluc Baibars. Hugo încearcă, fară succes, să unească forţele creştine din Siria împotriva mamelucilor şi moare la Tyr în 1284.

Fiul lui Hugo, Ioan I, domneşte doar un an. Este succedat la tron de fratele mai mic, Henri II, care avea numai 14 ani. încoronarea ca rege al Ierusalimului are loc la Tyr în 1286 şi serbările durează 15 zile, incluzând concursuri atletice, spectacole de teatru cu teme inspirate din romane cavalereşti.

Evenimentele care au urmat au întunecat aceste sărbători. Noul sultan mameluc, Kalaun, lansează un atac asupra posesiunilor creştine şi cucereşte Laodiceia, apoi Tripolis. Refugiaţii vin în Cipru, Europa nemanifestând interes pentru nenorocirile abătute asupra creştinilor din Siria.

Succesorul lui Kalaun, sultanul Aşraf, continuând atacul (1291), asediază Acra. Asediaţii, de partea cărora se afla şi regele Henri II cu cavalerii săi, luptă vitejeşte. Mamelucii cuceresc oraşul, după care omoară toţi cetăţenii care nu reuşesc să se salveze pe corăbii. Căderea cetăţii este urmată de scene de sacrificiu eroic. Cavalerii templieri luptă până în ultima clipă. Regele părăseşte cetatea când îşi dă seama că distrugerea este inevitabilă.

în numai câteva luni, ultimele posesiuni teritoriale ale francilor - Tyr, Sidon, Beirut, Haifa, Ruad (vechiul Arados) - cud în mâinile mamelucilor. Refugiaţii care vin în Cipru trăiesc în mizerie şi sărăcie.

Pierderea câştigurilor teritoriale obţinute de creştini în urma cruciadelor este oarecum avantajoasă pentru Cipru, care intră în nccolul 14 fără să mai aibă obligaţii faţă de Siria. Nu mai este necesar să se cheltuiască banii din veniturile insulei pe campanii împotriva musulmanilor. O dată cu îndepărtarea creştinilor de pe coastele Siriei, Ciprul devine cel mai important centru comercial din Orient. Negustorii italieni, francezi, spanioli se interesează de produsele insulei, mai cu seamă de zahăr şi sare. Ciprul este folosit ca un post de tranzit al comerţului între Orient şi Occident.

Comercianţii străini îmbogăţesc insula, dar provoacă şi tulburări din cauza conflictelor pe care le stârnesc. Ciocnirile între genovezi şi veneţieni sunt frecvente. Finanţele statului sunt în pierdere prin scutirile de taxe acordate acestora de către rege. în plus, genovezii lansează deseori atacuri piratereşti pe coastele insulei, prilejuri cu care luau ostatici şi cereau bani pentru eliberarea lor.

în timpul domniei lui Henri II are loc o lovitură de stat dată de fratele regelui, Amaury, care duce la uzurparea puterii timp de patru ani, între 1306-1310. După cum notează cronicarul Mahairas, Amaury plănuise lovitura timp de şase luni, apoi îşi acuză fratele că este bolnav şi incapabil să guverneze. Strânge cavalerii şi le cere să-i depună lui jurământ de credinţă. Henri refuză cererea rebelilor de a preda puterea fratelui său şi-şi menţine o poziţie demnă până la sfârşit.

Amaury preia atribuţiile puterii, forturile, oraşele şi se declară singur guvernator. Continuând tradiţia

începută de pe vremea împăraţilor Comneni, una dintre primele hotărâri a fost să acorde privilegii negustorilor veneţieni.

Regele a rămas închis în palat, de teamă să nu fie arestat de noul guvernator. Problema a ajuns până la Papa, care ia hotărâri împotriva uzurpatorului. Acesta însă a trecut la acte de teroare, arestând pe oricine suspecta că i se opune şi persecutând pe toţi cei care arătau simpatie faţă de rege.

în această perioadă au loc persecuţiile cavalerilor templieri, iniţiate de regele Filip cel Frumos al Franţei, care culminează cu anihilarea tuturor membrilor acestui ordin. Filip cel Frumos, carc împrumutase mari sume de bani de la templieri, se hotărăşte să-i nimicească pentru a le lua averile. îi acuză de păgânism, acte dc sacrilegiu şi lipsă de morală, îi supune la torturi cumplite şi, în cele din urmă, îi arde de vii la Paris. Papa cedează la presiuni şi ordonă dizolvarea ordinului.

Guvernatorul Amaury primeşte ordin de la Papa să-i aresteze pe templieri şi să le confişte averea mobilă şi imobilă. Deşi Amaury fusese susţinut de templieri în revolta sa împotriva regelui şi nu-i era uşor să execute acest ordin, îi duce, în cele din urmă, pe templieri în captivitate la Hoirokoitia şi Ghermasoghia, confiscându-le averea şi armele. Slujitorii lor au fost folosiţi la lucrările de fortificaţie de la Famagusta. Au urmat judecata, condamnarea la moarte şi execuţia. Proprietăţile acestora au fost date cavalerilor Ordinului Sfântului Ioan.

între timp, Amaury, aflând că în Europa se pregăteşte o nouă cruciadă, consideră ca o necesitate urgentă recunoaşterea legalităţii funcţiei sale de guvernator. Cum regele refuză cu insistenţă să acorde o asemenea recunoaştere, Amaury îl exilează.

La scurt timp după aceasta, în vara anului 1310, guvernatorul este asasinat de către un prieten şi colaborator, Simon de Montolif. Regele revine pe tron, spre bucuria şi satisfacţia populaţiei. Principalii susţinători ai lui Amaury i-au cerut iertare regelui. Acesta, însă, i-a închis în fortăreaţa Kyreniei lăsându-i să moară de foame. Pedepsele date de Henri erau foarte aspre, chiar judecând după mentalitatea epocii. A impus mare austeritate finanţelor statului şi a restrâns în mare măsură luxul.

Henri s-a căsătorit cu o prinţesă spaniolă, dar n-a trăit mult după nuntă. A murit, pe neaşteptate, în primăvara anului 1324. Regele, bolnav de epilepsie în tinereţe, devenise foarte auster la întoarcerea din exil. Scriitorii contemporani şi chiar şi Dante (în *Paradisul,* XIX, 145-148) se referă la el în termeni defăimători.

REGELE PIERRE

Hugo IV (1324-1359), recunoscut ca succesor al lui I lenri II, este încoronat ca rege al Ciprului la Nicosia şi ca rege al Ierusalimului la Famagusta. în timpul domniei lui, trei nenorociri s-au abătut asupra Ciprului. în 1330, Nicosia a suferit mari inundaţii, case distruse şi un mare număr de victime. în 1348, o epidemie de ciumă a făcut ravagii în Cipru. Cronicarul Mahairas susţine că jumătate din populaţia insulei a pierit în timpul epidemiei. Trei ani mai târziu, o invazie de lăcuste s-a abătut asupra Ciprului, provocând daune serioase.

Hugo a intrat în istorie ca protector al artelor. Este înconjurat de oameni de cultură şi manifestă o preferinţă deosebită pentru Gheorghios din Lapithos, un învăţat al timpului.

Ca rege, Hugo este iubitor de pace şi evită războaiele, spre încântarea supuşilor săi. A socotit, totuşi, necesar să participe la atacurile creştinilor împotriva turcilor din Asia Mică, care
prezentau un pericol serios.

Fiul său, Pierre, avea o fire şi un temperament total deosebite. Tânărul prinţ era dornic de aventuri şi călătorii. Dar cum tatăl său nu-i permitea să se desfete cu asemenea plăceri, Pierre, împreună cu fratele său Ioan, pleacă pe ascuns din Cipru. Readuşi în patrie de oamenii regelui, sunt închişi, dar cum suveranul suferă din cauza pedepsei pe care le-o aplicase, se împacă cu fiii săi. Un an înainte de a muri, îl încoronează pe Pierre. în 1359, la moartea tatălui, Pierre devine regele Ciprului.

Pierre I este personalitatea cea mai interesantă a acestei epoci, renumit în istorie pentru aventurile, planurile sale măreţe, succesele, nereuşitele şi sfârşitul său tragic. Este epoca în carc regatul franc al Ciprului joacă un rol **important** în relaţiile dintre Europa şi Orient, când se poate spune cu certitudine că atinge apogeul prosperităţii şi puterii.

Ambiţia cea mai fierbinte a lui Pierre, care l-a preocupat toată viaţa, a fost de a organiza o cruciadă în scopul eliberării Locurilor Sfinte. Pierre s-a străduit din răsputeri pentru împlinirea acestui scop sfânt. Avea convingerea că Dumnezeu l-a încredinţat cu această misiune sacră, după o viziune pe care o avusese în biserica Stavrovouni, şi înfiinţează în acest scop Ordinul Săbiei. Simbolul ordinului este o sabie de argint pe un fond albastru. Pierre este reprezentat pe monezi ţinând o sabie în loc de sceptru.

După ascensiunea pe tron începe să-şi pună planul în practică. Erau necesare fonduri. Văzând că sumele strânse de şambelan din impozite nu erau suficiente, hotărăşte eliberarea *perperiarilor.* Plătind 2 000 de aspri pentru ei, copii şi soţii, mulţi *perperiari,* care erau demnitari publici şi locuitori ai Nicosiei, îşi dobândesc libertatea.

în această perioadă regatul franc al Ciprului îşi extinde posesiunile teritoriale pe coasta de sud a Asiei Mici. Locuitorii oraşului Koryx, în faţa pericolului turcilor, apelează la protecţia regelui Pierre. Acesta trimite, fară **întârziere,** un reprezentant care preia oraşul. Locuitorii jură credinţă regelui Ciprului, care se angaja să plătească garnizoana şi să trimită corăbii. Conducătorii turci din regiune îşi unesc forţele să lupte împotriva lui Pierre, dar acesta, sosind pe neaşteptate cu flota, lansează un atac şi capturează oraşul Atalia (1361), cel mai important fort de pe coasta de sud. Eforturile repetate ale turcilor de a relua oraşul se lovesc de rezistenţa lui Pierre.

Când epidemia de ciumă izbucneşte în Cipru, turcii profită de dezordinea creată de molimă şi pornesc atacuri.

în octombrie 1362, regele pleacă în Europa în căutare de sprijin pentru cruciada pe care o pregăteşte. Vizitează multe ţări şi este copleşit de onoruri şi cadouri preţioase. Literatura epocii ilustrează impresia pe care o face.

Forţele creştine din diverse ţări europene se adună în Rhodos, cu o flotă de 165 de corăbii. Alexandria este aleasă drept primul obiectiv al cruciadei, datorită portului care facilita operaţiunile. Renumit pentru bogăţiile pe care le oferea, oraşul de pe Nil a stârnit pofta multor cruciaţi interesaţi mai mult de jaf decât de eliberarea Locurilor Sfinte.

Pierre lasă să se creeze impresia că va porni împotriva Siriei şi, când flota cruciaţilor a ajuns în Alexandria, locuitorii oraşului o întâmpină fară să bănuiască nimic. Primii cavaleri care debarcă nu întâmpină nici o rezistenţă din partea garnizoanei oraşului. Guvernatorul era în pelerinaj. Cruciaţii ezită în faţa zidurilor impresionante, dar la insistenţa lui Pierre capturează oraşul fară dificultate. Douăzeci de mii de locuitori sunt omorâţi şi o pradă bogată este încărcată pe 70 de corăbii. Distrugerea este completată de un incendiu în care dispar clădiri publice, case, palate, moschei, depozite. Cei 5 000 de prizonieri musulmani, evrei şi creştini, sunt împărţiţi între conducătorii cruciadei.

Pierre n-a reţinut nimic pentru el, fiind sigur că-şi va păstra Alexandria. Mare însă i-a fost dezamăgirea când cruciaţii se hotărăsc să abandoneze oraşul şi să se întoarcă în Cipru.

Vestea căderii renumitului oraş a stârnit mare entuziasm şi mulţi conducători europeni au fost încurajaţi să pornească spre Sfântul Pământ. Pentru a-i împiedica, veneţienii lansară zvonul că Pierre

încheie un tratat de pace cu sultanul. Veneţia, ca toate celelalte oraşe comerciale din Occident, nu avea nici un interes într-un război împotriva musulmanilor, ceea ce ar fi însemnat o piedică în comerţul lor cu Orientul.

Veneţienii reuşesc să-1 convingă pe Pierre să renunţe la atacul împotriva Siriei şi să încheie pace cu sultanul.

Pentru a câştiga timp, necesar pentru pregătirea unei noi cruciade, Pierre lasă să se creadă că va încheia pace. Dar nici musulmanii, care întrevăd pericolul îndepărtat, nu sunt prea dornici să încheie un tratat. în iarna anului 1367, 116 nave pornesc din Famagusta spre Siria. O furtună împrăştie corăbiile în toate direcţiile şi Pierre este forţat să debarce în Peninsula Karpasia. Musulmanii, impresionaţi de stăruinţa lui Pierre, redeschid tratative de pace care însă nu ajung la nici un rezultat.

între timp, turcii atacă oraşul Koryx, dar sunt respinşi de forţele cipriote. Pierre atacă Tripolis şi alte oraşe de pe coasta Siriei. Oricine intenţiona să atace teritoriile sultanului avea permisiunea să folosească Famagusta drept bază, primind chiar şi provizii.

în 1368, Pierre se întoarce în Europa într-o nouă tentativă de a-i convinge pe conducătorii europeni să-1 susţină în cruciadă. Condiţiile în Europa nu sunt favorabile şi eforturile de a-1 convinge pe Papă să-1 sprijine eşuează. Pentru a strânge bani, Pierre eliberează alţi *perperiari* pentru o sumă mai mică, de 1 000 aspri de persoană.

în timp ce Pierre se afla în Italia, armenii din sudul Asiei Mici, în faţa pericolului turc, îi oferă lui Pierre coroana ţării, în speranţa că îi poate salva. Pierre este astfel numit rege al Armeniei. Nu reuşeşte însă să viziteze ţara, pentru că între timp moare.

Evenimentele care au dus la moartea lui Pierre I sunt direct legate de regină. Pierre se căsătorise la 13 ani, dar după moartea primei soţii se recăsătoreşte cu Eleonora de Aragon. Dragostea ce o poartă reginei nu-1 împiedică să aibă o legătură cu Ioanna L'Aleman, frumoasa văduvă a lui Sir Ioan de Montolif.

Când regele pleacă în a doua călătorie în Europa, Ioanna este în a opta lună de sarcină. Eleonora o aduce la palat, o maltratează, o tortureazâ crâncen şi, deşi aceasta naşte, nimeni nu ştie ce se întâmplă cu pruncul. Apoi este întemniţată în fortăreaţa Kyreniei. Veştile ajung la urechile lui Pierre, care trimite o misivă tăioasă reginei. Ioanna este scoasă din temniţă şi trimisă la mănăstirea Sfânta Clara. Suferinţele îndurate de Ioanna şi frumuseţea care i-a rămas intactă au impresionat poporul cipriot, care a cântat-o în poemele medievale *Righena* şi *Arodafnousa.*

în timpul ultimei absenţe a regelui, s-a răspândit vestea că regina are o relaţie cu Ioan de Morfou, conte de Roucha. Fraţii regelui îi cer lui Ioan Viscontis, demnitar la curte, să-1 informeze **pe** Pierre. Regele se întoarce, profund rănit, şi la insistenţa lui de **a** afla adevărul, toţi nobilii neagă, incriminându-1 pe Viscontis, care este lăsat să moară de foame în temniţă.

Evenimentele care urmează se desfăşoară vertiginos. Pierre îşi dă frâu liber dezamăgirii, devine crud şi autoritar cu nobilii, le încalcă drepturile acordate de *Asize.* Aceştia complotează şi, **pe** 17 ianuarie 1369, regele este înjunghiat, decapitat şi mutilat de un grup de nobili.

Asasinarea lui Pierre a impresionat curţile europene, unde devenise foarte popular. Evenimentul este menţionat şi de poetul **englez** Geoffrey Chaucer (1340-1400).

Cu Pierre I, regatul franc al Ciprului atinge un moment de **glorie.** Planurile sale ambiţioase l-au obligat să cheltuiască mari **sume** de bani în

detrimentul statului. Chiar şi concesiile excesive, făcute oraşelor comerciale străine, au fost în dauna **statului.** Moartea lui Pierre I marchează începutul declinului
regatului franc al Ciprului.

RĂZBOIUL CU GENOVEZII

Pierre II (1369-1382) avea 15 ani când tatăl său a fost asasinat. Regent era unchiul său Ioan, dar, de fapt, puterea se afla în mâinile Eleonorei, regina mamă, însetată de a se răzbuna pe asasinii lui Pierre. înalta Curte anulează pe loc toate actele regelui asasinat, care nu erau în conformitate cu *Asizele* şi face tot posibilul să împiedice repetarea unor asemenea acte arbitrare.

în relaţiile cu musulmanii, mult tergiversatele tratative duc, în final, la încheierea unei păci prin care prizonierii de război sunt eliberaţi.

Pacea nu durează mult şi de data aceasta ciocnirile izbucnesc cu genovezii. Totul începe la Famagusta, la sfârşitul ceremoniei încoronării lui Pierre ca rege al Ierusalimului. Când suveranul încalecă pe cal, conform tradiţiei trebuia flancat la dreapta de genovezi şi la stânga de veneţieni. Veneţienii s-au grăbit să ia frâurile calului din dreapta, dar genovezii, considerând că dreapta este privilegiul lor acordat de fostul rege, s-au opus. De la injurii iniţiale se ajunge la conflict armat în incinta palatului, care se amplifică şi se extinde în oraş, soldându-se cu un număr de morţi. Ştiri exagerate ajung la Genova şi cazul este prezentat în faţa Papei. Regina trimite o scrisoare Papei, cu rugămintea de a permite genovezilor să-i pedepsească pe asasinii lui Pierre. Genovezii reuşesc să-1 câştige pe Papa de partea lor şi să-şi asigure permisiunea acestei expediţii.

Pentru a-şi acoperi cheltuielile, se înfiinţează o companie pe acţiuni numită „Mahona". Capitalul companiei provine de la nobile doamne sau alte persoane şi instituţii din Genova. Acţionarii urmează să primească 60% profit din expediţie.

Astfel a început războiul care a durat din 1373 până în 1374 şi a adus mari nenorociri insulei. La început, şapte galere sosesc în Cipru şi cer compensaţii şi pedepsirea asasinilor. Cavalerii Sfântului Ioan din Rhodos încearcă să medieze o înţelegere între genovezi şi ciprioţi, dar pretenţiile invadatorilor sunt exagerate şi regele nu le acceptă. între timp, regele înapoiază turcilor Atalia de teamă că genovezii ar putea stabili acolo o bază de operaţiuni împotriva Ciprului.

Genovezii atacă mai întâi oraşele de coastă. Ard până la pământ Limasolul şi cuceresc castrul de la Pafos. Alături de ei luptă mercenari bulgari, greci, tătari. Le acordă libertate sclavilor şi criminalilor pentru a-i atrage în armată.

Regele fortifică Nicosia, dar, auzind că 36 de corăbii se îndreaptă spre Famagusta, îşi ia armata şi porneşte spre oraşul care e în pericol. Atacurile repetate ale genovezilor sunt respinse de asediaţi. Genovezii insistă să li se permită intrarea pentru a începe tratative, şi cu această stratagemă reuşesc să ia fortul Famagustei.

Regele şi mama sa Eleonora sunt arestaţi şi ţinuţi în izolare. Ioan, socotit răspunzător de moartea fratelui său, este şi el întemniţat. Aceeaşi soartă o împărtăşesc şi mulţi cavaleri care sunt concentraţi la Famagusta. Oraşul este jefuit şi averile creştinilor şi evreilor sunt confiscate. Pentru a satisface setea de răzbunare a Eleonorei, genovezii decapitează pe cei

trei asasini ai lui Pierre: Philippe Ibelin, Henri de Giblet şi Jean de Gaurelle.

între timp, Ioan reuşeşte să evadeze deghizat şi ajunge la Kantara. Jacob, un alt unchi al regelui, se afla la Nicosia, unde era reţinut de localnici care socoteau că plecarea lui ar slăbi forţa de apărare a oraşului.

în acest scop, o ceată de 60 de oameni sub conducerea unui oarecare Psilidis sunt puşi să urmărească mişcările lui Jacob. Acesta reuşeşte totuşi să evadeze din Nicosia şi să se ducă la

Kyreniâ pentru a apăra castrul, după cum îi ordonase regele. Temerile locuitorilor Nicosiei s-au dovedit justificate. După plecarea acestui conducător capabil, în care tot oraşul îşi pusese speranţa, genovezii au trimis trupe de la Famagusta şi au luat capitala fară nici o dificultate.

Obiectivul următor al genovezilor este Kyrenia. Ei solicită regelui, pe care-1 ţin prizonier, predarea oraşului. Acesta este forţat să-i ceară în scris unchiului său să predea castrul genovezilor. Reuşeşte însă să trimită în secret şi o scrisoare reginei, prin care îi cere să-şi întârzie plecarea de la Nicosia şi să-i ceară lui Jacob să închidă drumul spre Kyrenia.

între timp, genovezii continuă jaful, iar comorile pe care le strâng sunt încărcate pe opt galere care pornesc spre Genova. Pe coasta de sud a insulei, şase galere sunt zdrobite de o furtună şi se scufundă cu echipaje cu tot şi cu toate comorile pe care le transportau.

Nu era prima dată când genovezii erau pedepsiţi pentru rapacitatea lor. După ce jefuiesc Nicosia pentru a treia oară, încarcă comorile strânse în care şi pe cămile şi pornesc spre Famagusta. Jacob, fiind informat de itinerariul pe care-1 urmau, îi atacă prin surpriză, confiscă prada furată şi în această ciocnire mulţi genovezi sunt omorâţi.

Regina Eleonora, după ce-i reţine pe genovezi timp de 15 zile în Nicosia, timp în care Jacob a apucat să-şi pregătească armata, porneşte, în cele din urmă, spre Kyrenia, unde trebuia să-i ceară lui Jacob să predea oraşul genovezilor. Pe drum, scapă de genovezi, ajunge la Kyrenia şi se alătură lui Jacob.

Amiralul genovez, care-1 ţinea prizonier pe rege, porneşte din Famagusta pentru a ataca Kyrenia. Printr-o stratagemă, îi îndepărtează pe mercenarii bulgari care le taie drumul la Dikomo, ajung la Kyrenia şi asediază oraşul.

în ciuda forţelor militare considerabile desfăşurate de genovezi şi a utilajului folosit, specific asediului, Kyrenia rezistă cu îndârjire, sub conducerea lui Jacob şi a reginei Eleonora.

în cele din urmă, genovezii îl forţează pe rege să-i ceară, în scris, lui Jacob să predea castelul cu promisiunea că va fi lăsat să

cc liber, oriunde doreşte. Conform acestui acord, genovezii iefl asediul Kyreniei, Jacob predă fortăreaţa şi regina se întoarce la Nicosia.

îndată ce Jacob se îmbarcă cu familia, genovezii, încălcân- du-şi jurământul, ca de obicei, îl urmăresc până la Rhodos, unde II arestează şi apoi îl întemniţează la Genova. Aici reuşeşte să evadeze, dar fiind prins din nou, este încarcerat într-o cuşcă de metal suspendată de turnul închisorii. După câteva luni de **Nuferinţă,** este închis din nou în turnul închisorii, unde soţia sa, H61oi'se, naşte un fiu, numit Janus.

Termenii păcii care a urmat, precum şi enormele compensaţii impuse regelui cipriot, denotă rapacitatea acestor negustori italieni. Genovezii erau liberi să trăiască în Cipru, să se bucure de toate privilegiile pe care le avuseseră înainte, şi să păstreze Famagusta drept garanţie pentru respectarea termenilor financiari. Famagusta, sub dominaţia genoveză, încetează să mai fie centrul comercial al insulei. Rezidenţii bogaţi ai oraşului sunt ruinaţi după jafurile pe care le-au suferit şi negustorii străini preferă alte porturi.

Astfel se sfârşeşte acest război, care a limitat puterea şi independenţa regatului franc al Ciprului şi i-a lăsat pe locuitorii insulei secătuiţi din punct de vedere economic.

Regina Eleonora, cu ajutorul genovezilor atât de detestaţi, s-a răzbunat pe asasinii lui Pierre. Dar Ioan, fratele lui Pierre, socotit şi el răspunzător de această crimă, scapă, şi, o dată cu sfârşitul războiului, regina, cu o ură nestinsă, începe să pună la cale şi pedepsirea acestuia.

Ioan se afla la castelul Sfântul Hilarion împreună cu mercenarii bulgari. Regina îi trimite un mesaj avertizându-1 de intenţia soldaţilor de a-1 ucide. Ioan dă crezare acestor ştiri şi ucide toţi mercenarii, aruncându-i în prăpastia de lângă castel. Un singur soldat supravieţuieşte şi relatează evenimentele. Prinţul vine la Nicosia, unde este invitat de regină la un banchet. Când acesta se termină, Eleonora aruncă pe masă cămaşa însângerată a lui Pierre, dând astfel semnalul răzbunării. Ioan este omorât în aceeaşi sală în care fusese asasinat şi Pierre.

Regele Pierre II se căsătoreşte cu Valentina Visconti, fiica ducelui de Milano, care soseşte în Cipru cu o zestre bogată. Relaţia cu soacra ei este plină de animozitate, deoarece Eleonora simte că-şi pierde influenţa pe care o avea asupra fiului ei. în această situaţie, Pierre se hotărăşte să o trimită înapoi în Aragon, dar până în ultima zi înainte de plecare Eleonora nu încetează să comploteze împotriva fiului său.

în ultimii ani ai domniei, Pierre construieşte un palat la Nicosia cu banii strânşi din taxele luate de la orăşeni. Lucrările construcţiei sunt efectuate de prizonieri genovezi, ţinuţi legaţi în lanţuri. Pierre II moare fară să aibă urmaşi la tron. îi succede unchiul său Jacob (1382).

Jacob se afla încă în închisoare la Genova, când este proclamat rege al Ciprului de înalta Curte. Până la reîntoarcerea sa în Cipru, puterea este exercitată de un regent şi un consiliu compus din 12 cavaleri. Genovezii îi conduc înapoi în Cipru pe Jacob, soţia sa şi alţi prizonieri deţinuţi la Genova. Dar, doi membri ai Consiliului, fraţii Montolif, reuşesc să-i convingă pe ceilalţi membri că nu trebuie să-1 accepte pe Jacob, dat fiind că pentru eliberarea lui făcuseră destule concesii genovezilor.

Jacob şi Heloi'se au pledat zadarnic pentru a li se permite debarcarea, genovezii i-au condus din nou la Genova. N-a trecut însă mult timp şi cavalerii, schimbându-şi părerea, i-au rechemat. Reîntoarcerea le-a fost asigurată după ce genovezii i-au impus lui Jacob condiţii drastice pentru ca să-1 elibereze: genovezii să păstreze Famagusta cu toată regiunea înconjurătoare până la două mile şi să facă uz de port în interesul lor. Condiţiile financiare ale acestui acord erau atât de grele, încât Ciprul a ajuns să fie redus la un stat vasal genovezilor.

Jacob este proclamat rege al Ciprului şi instalat în palat, dar micul Janus, fiul său, este reţinut drept garanţie a înţelegerii.

Cei doi fraţi Montolif stăruie să nu fie de acord cu acest aranjament până când sunt arestaţi şi întemniţaţi la castelul Buffavento. Prinşi la prima încercare de evadare, sunt decapitaţi din ordinul regelui.

Sumele exorbitante care trebuiau plătite la Genova şi mai cu **dcnmă** pentru „Mahona" sunt o povară financiară greu de importat pentru regatul cipriot. Pentru a putea strânge aceste **nume,** Jacob impune dări ridicate, care stârnesc nemulţumire. Impune zeciuiala pentru toată populaţia (cavaleri, iobagi, răzeşi) | fi organizează un serviciu special pentru a putea fi percepută. Existau şi impozite suplimentare pentru toate gospodăriile din Nicosia, brutării, mori, băi publice şi livezi din interiorul şi din afara oraşului. în plus, toţi locuitorii erau obligaţi să cumpere o cantitate de sare (sarea era monopol de stat) şi banii strânşi din această vânzare obligatorie au fost predaţi genovezilor pentru eliberarea lui Janus.

Când epidemia de ciumă a izbucnit în Cipru, Jacob, considerând că este pedeapsa lui Dumnezeu pentru zeciuiala care o impusese, scuteşte temporar populaţia de această povară.

Epidemia continuă să bântuie nedomolit şi regele se decide să părăsească Nicosia. Văzând însă că numărul morţilor creştea necontenit, a optat să se reîntoarcă în oraş, să moară la rând cu poporul. Plini de umilinţă, în lacrimi şi desculţi, revin toţi membrii familiei regale, şi, la intrarea în oraş, sunt întâmpinaţi de arhiepiscop, cu o procesiune de credincioşi. Treptat, epidemia a încetat.

în această perioadă pericolul turcesc era în creştere. în 1396, europenii sub conducerea regelui Ungariei Sigismund de Luxemburg iniţiază o

campanie împotriva turcilor soldată cu înfrângerea creştinilor la Nicopole, lângă Dunăre. Regele Ciprului, asemenea celorlalţi conducători creştini, a dat bani pentru eliberarea prizonierilor de război. Dar, în plus, i-a dăruit lui Baiazid o mică corabie din aur. Sultanul acceptă cu plăcere cadoul, dându-i înapoi daruri ce aveau o valoare dublă faţă de
ceea ce primise.

Regele moare în 1398. O imagine mai vie a vieţii aventuroase a regelui Jacob şi a reginei Heloi'se o găsim într-o scurtă descriere a unui călător francez al epocii, O. d'Anglure: „Regele Ciprului este un bărbat arătos şi vorbeşte franceza destul de cursiv. Ne-a primit cu căldură şi a arătat multă simpatie faţă de

pelerini... Regina Ciprului este îmbrăcată somptuos şi poartă pe cap o coroană de aur cu pietre preţioase. Cei patru fii ai ei poartă veşminte frumos împodobite. Cele cinci fiice erau bine înveşmântate şi fiecare purta pe cap o coroană de aur cu perle şi pietre preţioase".

Regele Jacob, ca toţi nobilii timpului, era interesat de vânătoare, dar se pare că era un admirator al artelor. Cronicarul Mahairas susţine că ar fi dat alocaţii artizanilor din Kyrenia.

RĂZBOIUL ÎMPOTRIVA MAMELUCILOR. CIPRUL - STAT VASAL EGIPTULUI

Deşi Janus crescuse la Genova, îndată ce a urcat pe tron (1398) a dovedit că ţelul său principal era de a elibera Famagusta dc sub dominaţia Republicii italiene. Ocupaţia oraşului şi restricţiile impuse de genovezi asupra comerţului Ciprului erau greu de suportat pentru regatul insular. Războiul dintre genovezi şi ciprioţi a izbucnit din nou şi a durat - cu intermitenţă - până în 1410. Dar, cu toate eforturile făcute de rege, Famagusta continuă să rămână în stăpânirea genovezilor.

Aceste războaie însemnau cheltuieli uriaşe şi, pentru a putea face faţă situaţiei economice atât de dificile, regele bate monezi noi, „sizins", dintr-un aliaj ieftin. Un departament pentru impozite colecta 4% de pe fiecare vânzare tranzacţionată pe piaţă. Astfel se strângeau mari sume de bani, atât de la nobili cât şi de la nevoiaşi, pentru a face faţă cheltuielilor de război.

Nu mult după ce războiul s-a sfârşit, a izbucnit o nouă epidemie de ciumă, urmată de o invazie de lăcuste. Această nenorocire a durat trei sau patru ani şi, după cum menţionează cronicarul, insectele n-au lăsat nici urmă de frunză sau iarbă.

Distrugerea provocată de genovezi a fost completată de războiul împotriva mamelucilor din 1424, în urma căruia Ciprul a devenit tributar sultanului din Egipt.

în această perioadă, în pofida faptului că exista pace cu musulmanii, Ciprul a devenit o bază de incursiuni piratereşti împotriva oraşelor de coastă din Mediterana de Est. Mulţi nobili

faceau bani din pradă şi prizonierii pe care-i luau de la sarazini, în 1414 sultanul a trimis un sol care să răscumpere toţi robii caro fuseseră botezaţi şi să încheie pace. Aceasta a durat numai câţiva ani.

In 1422, când atacurile piraţilor sunt reluate, sultanul protestează printr-o scrisoare. Primind un răspuns provocator, sultanul trimite şase corăbii care au prădat şi au incendiat Limasolul. In anul următor, a trimis armată şi mai multe vase la Famagusta, dar genovezii care stăpâneau oraşul au preferat să se predea. Musulmanii au continuat atacurile până au ajuns la Larnaka, care a fost jefuită.

Apoi, invadatorii au avansat spre Limasol, unde cuceresc castrul fară dificultate, pătrunzând printr-un canal subteran, după informaţia dată de nişte robi sarazini, care participaseră la construcţia castrului. Regele trimite trupe împotriva lor, dar sc evită o ciocnire directă. Sarazinii, după ce dau foc la câteva locuri din regiunea Limasolului, se îmbarcă şi se întorc în Egipt, convinşi că Ciprul este o pradă uşor de luat.

Janus cere ajutor în Europa pentru a putea face faţă pericolului musulman, dar nici o curte europeană nu manifestă dorinţa de a se implica mai mult decât ca mediatoare. Veneţienii nu vroiau să-1 nemulţumească pe sultan şi să-şi pericliteze interesele lor comerciale din Orient. Genovezii îşi menţin o atitudine ostilă faţă de Janus. Se părea chiar că-1 încurajau pe sultan în hotărârea de a-1 ataca.

Armata şi flota musulmană - 180 de corăbii - pornesc de la Rozetta şi ajung la Avdimou în vara anului 1426. Intră în Limasol şi încep atacuri în toată regiunea. Regele Janus, conducându-şi armata, porneşte de la Nicosia şi îşi instalează tabăra la Hoirokoitia, la castelul cavalerilor ioaniţi. Sarazinii cer, printr-un emisar, să înceapă tratative de pace şi să înceteze a-i ajuta pe piraţi. Cavalerii regelui torturează şi omoară emisarul, ceea ce era contrar obiceiurilor vremii.

Bătălia are loc duminică, 7 iulie, la Hoirokoitia. Armata creştină, lipsită de organizare şi disciplină, se dispersă încă **înainte** de a pierde bătălia. Regele **se** luptă cu mult curaj, dar este **luat** prizonier.

După victorie, sarazinii se regrupează lângă Lacul Sărat, de unde pornesc spre Nicosia. Majoritatea populaţiei părăseşte oraşul. Familia regală se refugiază la Kyrenia. Veneţienii „albi", **care** rămăseseră în Nicosia, ies în întâmpinarea sarazinilor, care Io început ezită să intre în oraş. Iniţial asigură populaţia că nu are **de** ce să se teamă, apoi dau foc palatului, jefuiesc oraşul şi iau prizonieri.

în situaţia de anarhie creată de atacul sarazinilor şi de vidul **dc** putere, populaţia săracă a insulei se ridică împotriva celor **bogaţi,** jefuindu-le averile sau omorându-i. Ţăranii îşi numesc **Căpetenii** la Lefka, Limasol, Orini, Peristerona **şi** Morfou. Un **oarecare** Alexis este declarat rege la Lefkoniko şi răsculaţii se **pun** sub autoritatea lui. Revolta continuă cu jafurile magaziilor bogătaşilor şi atacuri.

Nobilii franci pun capăt revoltei impunându-şi autoritatea. Dintre ţăranii arestaţi, unii sunt spânzuraţi, altora li se taie nasul. Alexis este capturat, dus la Nicosia şi spânzurat.

La Cairo, regele Janus, în lanţuri şi călare pe măgar, este dus In **faţa** sultanului şi obligat să se ploconească de nouă ori. **întemniţat,** se bucură de

condiţii relativ bune, dacă se are în **vedere** faptul că i se trimite tot ce are nevoie din Cipru, inclusiv **bucătarul.**

Papa îşi exprimă regretul pentru faptul că regele este întemniţat şi Ciprul a avut de suferit în urma atacurilor sarazinilor. Universitatea din Paris îşi manifestă îngrijorarea. Prin intervenţia **a** numeroşi mediatori pentru eliberarea regelui şi a celorlalţi **prizonieri, se** strâng bani de la străini şi ciprioţi. Mulţi nobili îşi **vând** şerbii pentru a procura bani. *Perperiarii* din Nicosia puteau **acum** să-şi răscumpere libertatea cu numai 20 de ducaţi. (ienovezii, care-1 îndemnaseră pe sultan să pornească în această **expediţie,** mediază acum pentru eliberarea lui Janus. Prin acordul **final,** Cipru plăteşte 200 000 ducaţi ca răscumpărare şi 5 000 **ducaţi** anual ca tribut. Janus şi un mic număr de prizonieri sunt

eliberaţi, pe când restul sunt vânduţi ca sclavi, forţaţi **să-şi** schimbe religia sau îşi găsesc moartea în supliciu.

Se spune că după întoarcerea din Egipt, Janus nu a mai fost văzut zâmbind vreodată. Genovezii au adoptat o atitudine mul moderată faţă de Cipru, fară însă să-şi reducă pretenţiile financiare în ceea ce priveşte datoriile lui Janus faţă de vechea şi noua „Mahona". Janus moare la puţin timp după aceste suferinţe, în 1432, în urma unui atac cerebral, care 1-a imobilizat un an de zile la pat.

REGINĂ DE ORIGINE GREACĂ ŞI RĂZBOIUL DINTRE CEI DOI FRAŢI

Janus a fost urmat la tron de Ioan II (1432). Ori de câte ori lin rege se urca pe tron, o solie pleca din Cipru pentru a anunţa pvcnimentul Papei. Acum, pentru prima oară, o solie pleacă şi la Cairo pentru a recunoaşte supunerea faţă de sultan şi a promite plata tributului.

în vara în care Ioan a fost încoronat la Sfânta Sofia, a apărut 0 nouă invazie de lăcuste. Genovezii, la rândul lor, erau o idevărată pacoste. Exploatau regatul în ciuda faptului că situaţia **economică** şi politică era dezastruoasă. în această perioadă **Ciprul** îşi pierde teritoriile din Koryx. Emirul turc din sudul Asiei **Mici** sporeşte presiunea asupra Ciprului.

Prima soţie a lui Ioan moare la câteva luni după cununie şi regele se căsătoreşte cu Elena Paleologhina, fiica lui Theodor, **despot** de Moreea, şi nepoata împăratului Constantin XI. Elena **este** prima regină greacă a Ciprului. Avea o personalitate puternică şi o influenţă dominatoare asupra regelui. Francii nu au **Nimpatizat**-o niciodată din cauza animozităţii pe care o arăta faţă **de** Biserica Catolică. Pe de altă parte, Biserica Ortodoxă, care fusese oprimată toţi aceşti ani, s-a simţit eliberată la venirea unei grecoaice pe tron. Cronicarul Etienne de Lusignan menţionează **că** a sprijinit Biserica Ortodoxă, „a schimbat tot ritualul latin în greacă şi a numit greci în aproape toate serviciile." Când, în 1453, Constantinopolul a căzut în mâinile turcilor, regina a fost profund îndurerată. Călugărilor ortodocşi care s-au refugiat de la

Constantinopol le-a dăruit mănăstirea Sfanţul Gheorghc de Mangana.

Regina Elena i-a sprijinit pe greci şi i-a pus în posturi înalte ale regatului, elementul grec dominând astfel asupra celui latin, Puterea ei era recunoscută de înalta Curte.

Din căsătoria cu Elena, regele Ioan a avut o singură fiică, Charlotta, dar a avut şi un fiu nelegitim, Jacob, cu o grecoaică din Patras, numită Maria. Elena îl ura de moarte pe Jacob, carc s-a născut şi a crescut bucurându-se de dragostea şi afecţiunea tatălui său. Era frumos şi înzestrat cu multe daruri, ambiţios, avea un curaj nebun şi o voinţă de fier. Putea fi însă şi lipsit de scrupule şi răzbunător.

Charlotta s-a căsătorit cu Ioan, un prinţ portughez, pe carc Elena l-a considerat un rival în exercitarea puterii ei. Ioan îi sprijinea pe franci şi pe catolici, pe când Elena pe greci. Ioan a murit tânăr, ceea ce a stârnit zvonuri că ar fi fost otrăvit. Charlotta îl suspecta pe Thomas, fratele vitreg al mamei ei, şi i-a cerut fratelui ei, Jacob, să o răzbune. Acesta, care de tânăr ajunsese să fie arhiepiscop, nu a ezitat să-1 omoare pe Thomas. După acest act criminal, Jacob s-a refugiat în Rhodos, la cavalerii ioaniţi.

întorcându-se în Cipru, Jacob a intrat în Nicosia pe ascuns şi l-a omorât pe viconte, pe care-1 socotea duşmanul său. Pentru aceste crime, înalta Curte, cunoscând dragostea pe care regele o purta fiului său nelegitim, nu numai că nu l-a pedepsit, dar l-a şi reinstaurat pe tronul arhiepiscopal cu toate drepturile.

Aceste evenimente au zdruncinat sănătatea reginei Elena, care a murit în primăvara anului 1458 şi, la câteva luni, a urmat-o şi soţul ei, regele Ioan.

Charlotta devine regină în 1458. Fiind crescută în tradiţia greacă, limba pe care o vorbea era greaca. De la începutul domniei, au ieşit la iveală neînţelegerile cu fratele ei Jacob şi demnitarii statului au făcut tot ce le-a stat în putinţă ca să le submineze relaţia. Nu i-au permis lui Jacob să fie prezent la încoronarea Charlottei.

Jacob s-a hotărât să-şi atace duşmanii de la curtea regală, dar planul a eşuat după ce a fost trădat de un servitor. Atunci, Jacob fUge în secret noaptea din Nicosia şi se îmbarcă, de la Aliki (Lacul Sărat), pentru Egipt. Cronicarul Gheorghios Voustronios, prieten cu Jacob, participă la aceste evenimente. Sultanul şi emirii, încântaţi de farmecul lui Jacob, îl primesc cu căldură şi se nliază cu el împotriva Charlottei. Jacob se adresează sultanului ea un cipriot şi-i reaminteşte de daunele provocate Egiptului de regii franci.

între timp, Charlotta, care se căsătorise cu vărul ei, Ludovic de Savoia, trimite un sol la Cairo pentru a-1 convinge pe sultan ifl-şi schimbe atitudinea faţă de Jacob. Musulmanii îl preferau pe Jacob pe tronul Ciprului în locul Charlottei. Faptul că era un bastard nu prezenta nici o importanţă pentru ei, deoarece la ei se practica poligamia. Erau, mai degrabă, de părere că drepturile ţinui fiu aveau preponderenţă faţă de cele ale unei fiice. Această părere trebuie să fi fost întărită cu siguranţă de cadourile de preţ oferite de Jacob sultanului.

Sultanul îl recunoaşte, astfel, pe Jacob drept rege al Ciprului şi-i trimite o misivă tăioasă lui Ludovic în care îi cere să-şi ia soţia, pe Charlotta, şi să părăsească Ciprul.

Jacob soseşte în Cipru cu o mare flotă egipteană şi debarcă hi Aliki, unde este întâmpinat de numeroşi cavaleri şi şerbi cărora Ic acordă libertatea. Ludovic cu Charlotta se refugiază la Kyrenia. Jacob intră în Nicosia fară dificultate, iar flota egipteană asediază Kyrenia. Cum însă egiptenii nu intenţionau să-şi prelungească operaţiunile în regiune, temându-se că

venirea iernii ar provoca daune flotei, ridică asediul şi se întorc la Aliki, hotărâţi să părăsească insula. La rugămintea lui Jacob, lasă în Cipru 200 de mameluci şi acelaşi număr de infanterişti.

Jacob îşi reuneşte forţele la Nicosia cu Gheorghios Voustronios, sosit cu detaşamente de *paroikoi* şi *francomati,* pe care-i recrutase din regiunea Aliki. Oraşul Pafos cade în mâinile lui Jacob şi soldaţii lui fac incursiuni prin sate şi mănăstiri în căutarea tezaurelor furate. Jacob încearcă, fară succes, să ia Famagusta aflată sub dominaţia genovezilor. Charlotta, cu ajutorul cavalerilor din Rhodos şi sprijinită de genovezi şi de Papă, îşi menţine poziţia în castrul din Kyrenia.

Jacob apare pe neaşteptate la Kyrenia şi asediază castrul Charlotta reuşeşte să plece în Rhodos, ducându-se apoi în Italin, unde se prezintă Papei, cerându-i ajutor. Apoi se adresca/n socrului ei, ducele de Savoia, căruia îi promite să lase coroana Ciprului ducatului de Savoia, dacă va muri fară descendenţi. îşi continuă campania în căutare de sprijin, din nou în Italia şi în Rhodos.

între timp, după un asediu intens al Famagustei, genovezii sunt forţaţi să-i predea lui Jacob oraşul, punând capăt perioadei în care ocupaţia străină a provocat atâtea daune economiei insulei. Fiind informat că mamelucii intenţionează să-1 omoare, Jacob trimite soldaţi franci şi greci în timpul nopţii, în tabăra lor, şi-i omoară pe toţi, exceptând doi care fuseseră botezaţi. Sultanul este furios când află de acest măcel. Jacob reuşeşte să-1 îmblânzească trimiţându-i cadouri. Reuşeşte de asemenea sfl scape teafăr în urma unei tentative de asasinat, organizată dc rudele unui mameluc.

Kyrenia se predă lui Jacob după un asediu care a durat patru ani şi Charlotta îşi pierde castrul în 1464. Jacob este proclamat regele Ciprului. Charlotta continuă să fie recunoscută ca reginfl de mulţi conducători europeni, inclusiv de Papa. Pierde Ciprul, dar nu-şi pierde speranţa şi continuă eforturile de a recâştiga regatul. După nenumărate aventuri şi călătorii în căutare de sprijin, după moartea lui Jacob şi a soţului ei, se hotărăşte să-şi cedeze drepturile Casei de Savoia. După doi ani moare la Roma.

Când Jacob se urcă pe tron (1464-1473), se arată mărinimos faţă de partizanii Charlottei, care-şi regretau atitudinea anterioară. Pe cei care-1 ajutaseră să urce pe tron îi răsplăteşte şi le acordă mari venituri. Aceste daruri generoase au fost motivul unor dificultăţi economice în regat. Lipsa de metal 1-a determinat pe Jacob să topească toate

vasele de metal din băile publice, precum şi obiectele de cupru din gospodării şi să bată monedă.

în tot cursul războiului purtat împotriva surorii sale, Jacob a întreţinut legături strânse cu Veneţia, în special cu Marco Cornaro, care 1-a sprijinit cu mari sume de bani. Jacob s-a hotărât **■ă** ia dc soţie pe fiica lui Cornaro, Caterina. înainte de căsătorie, a promis Veneţiei cedarea regatului Ciprului în cazul în care ar muri fără succesor la tron. Această căsătorie servea intereselor ambelor părţi: Jacob se bucura de protecţia Veneţiei, iar Veneţia **tşi** asigura interesele de pe o poziţie mult mai avantajoasă, având o regină în Cipru.

în 1468, când se purtau aceste tratative, Caterina avea 14 ani. Din partea mamei, era înrudită cu Ioan Comnenul, împăratul Trapezuntului. Faptul că era frumoasă îl influenţase pe rege în hotărârea de a se căsători cu ea.

îi văzuse un portret - unul dintre cele semnate de renumiţii pictori Tizian şi Bellini - şi se îndrăgostise pe loc. Logodna a avut loc la Veneţia, cu procura regelui Jacob, în Palatul Dogilor. Caterina, însoţită de 40 de nobile doamne, se prezentă în faţa dogelui, a întregii nobilimi din Veneţia şi a tuturor diplomaţilor. Marco Cornaro, mândru că-şi vedea fata căsătorită cu un rege, se arătă generos în proprietăţile, bijuteriile şi banii pe care i le acordă cu zestre. Caterina a fost adoptată ca fiică a Sfântului Marco, patronul Veneţiei. Astfel Veneţia dobândea drepturi asupra regatului Ciprului şi, dacă Jacob şi Caterina rămâneau fără succesori la tron, regatul trecea sub controlul Veneţiei.

După patru ani, Caterina a sosit în Cipru pentru nuntă. însuşi dogele Veneţiei a fost cel care a condus-o de la casa părintească la Lido, de unde s-a îmbarcat pentru Cipru, însoţită de un demnitar veneţian. Nunta a avut loc la Famagusta. Jacob şi

regatul franc al Ciprului au trecut astfel sub protecţia Veneţiei.

în aceeaşi perioadă, Ciprul a avut din nou de suferit din cauza unei invazii de lăcuste, a secetei şi ciumei.

Epoca, însă, a fost marcată şi de lucruri pozitive. Secolul 15 însemna perioada deplinei înfloriri a Renaşterii în Europa, Jacob fiind contemporan cu vestita familie de Medici din Florenţa. Interesat de cultură, a înfiinţat o Academie la Nicosia pentru cducaţia copiilor de nobili. De altfel, sub dinastia de Lusignan, existau şcoli publice şi de educaţie religioasă în toate oraşele şi „îndrumătorii pentru citire" erau plătiţi de rege. în Nicosia funcţiona un seminar sau o universitate pentru educaţia nobilimii şi a poporului. Din jurnalele de însemnări ale călătorilor străini din secolul 14 aflăm că existau şi şcoli de limbi străine în Cipru, în epoca francilor cele două Biserici de pe insulă, ortodoxă şi latină, erau implicate în educaţie, dar nivelul la care se ajungea nu era foarte ridicat.

Atitudinea lui Jacob faţă de şerbi era nemiloasă. A emis un ordin prin care toţi şerbii care-şi părăseau locul de muncă trebuiau arestaţi, legaţi, pedepsiţi şi reîntorşi la stăpâni. A impus, de asemenea, tuturor *paroikoilor* şi cetăţenilor liberi să plătească impozitul pe sare, fară excepţie.

Nici comportamentul faţă de nobili nu a fost mai blând, ceea ce a provocat un val de nemulţumire. în timpul epidemiei de ciumă, un grup de nobili, refugiaţi la Morfou pentru a scăpa de molipsire, au complotat să-1 asasineze pe rege. Printre ei se afla şi un muzician de la curte, care fusese bătut, fiindcă nu cântase un solo pe gustul regelui. Complotul a fost dezvăluit şi înalta Curte i-a condamnat la moarte. în zadar regina mamă şi soţiile victimelor l-au implorat pe rege să-i graţieze. în cele din urmă, când s-a îndurat, era prea târziu şi numai trei nobili au scăpat cu viaţă, întemniţaţi în castrul Kerynia.

Regele a trăit numai un an după căsătorie. S-a îmbolnăvit în 1473 după o partidă de vânătoare şi a murit în câteva zile. Nu i s-au făcut funerarii oficiale pentru că nu exista ceară în Cipru. Trupul îmbălsămat a fost înmormântat în biserica Sfântul Nicolae din Famagusta.

CATERINA, ULTIMA REGINĂ ŞI TRECEREA CIPRULUI SUB DOMINAŢIA VENEŢIEI

După moartea lui Jacob, administrarea afacerilor publice a fost preluată de opt persoane care au constituit un Consiliu de regenţă. Majoritatea acestora erau spanioli, ce fuseseră numiţi înalţi demnitari de către rege, fiindu -i prieteni şi asociaţi.

Persoana cea mai importantă din Consiliu era unchiul reginei, Andreas Cornaro. în realitate, însă, spaniolii, în frunte cu arhiepiscopul, reuşiseră să o izoleze pe regină, preluând totul sub control, cu unicul scop de a elimina influenţa pe care o exercitau veneţienii la palat. Arhiepiscopul dezlănţuie un atac împotriva lui Andreas Cornaro, citind în public o scrisoare de la Papa în care suveranul pontif îl acuza că l-ar fi otrăvit pe regele Jacob. Complotul ajunge la Famagusta unde se afla regina. într-o noapte, creând o atmosferă de confuzie, spaniolii îl omoară pe Cornaro şi pe nepotul său Marco.

în urma acestor evenimente, Veneţia trimite zece corăbii în Cipru. Spaniolii, dându-şi seama de gravitatea situaţiei, au încărcat tot ce aveau mai de

preţ şi au părăsit insula. Veneţia a preluat controlul şi colaboratorii spaniolilor au fost crunt persecutaţi.

Printre străinii din jurul frumoasei regine care concurau pentru a obţine poziţii privilegiate în regat, se afla şi un cipriot, Stefanos Koudounas, unul dintre sprijinitorii Caterinei la Nicosia. Un cronicar veneţian menţionează că după moartea fiului Caterinei, ţăranii ciprioţi, care-1 voiau ca rege pe regent, contele de Rouha, au încercat să se ridice împotriva veneţieniloi Aceştia însă l-au arestat şi l-au întemniţat pe conte la Veneţia.

Veneţia a organizat administraţia insulei în aşa fel încât sr părea că regatul Ciprului, cu regina sa, rămânea tributar sultanului. în realitate, însă, puterea era exercitată de republica Veneţiei. Trupe veneţiene staţionau la Famagusta, castrele erau sub con trolul lor. Regina avea doi consilieri veneţieni şi un „proveditor" care guverna regatul ca reprezentant al dogelui.

Veneţienii au îndepărtat din insulă întreaga familie a lui Jacob - mama sa, Maria, fiul nelegitim şi fiica -, astfel încât Caterina să fie singura care să se bucure de dragostea poporului. Dar, cu toate aceste precauţii, nu au reuşit să împiedice urzelile împotriva reginei. Unul dintre aceste comploturi încerca să o readucă pe tron pe Charlotta. Complotul fiind dezvăluit, vinovaţii, veneţieni şi ciprioţi, au fost spânzuraţi de crenelurile palatului.

In primii ani ai domniei, Caterina se plângea că autoritatea îi era limitată de reprezentanţii veneţieni. Cu timpul, însă, a acceptat situaţia în schimbul titlului şi al veniturilor. Bogăţia vieţii luxoase de la curte a impresionat-o şi pe mama Caterinei, când a vizitat-o.

In aceeaşi perioadă, un grup de credincioşi ai regelui Jacob din Egipt pun la cale un plan secret prin care încearcă să o căsătorească pe Caterina cu un prinţ napolitan. Deşi planul nu s-a realizat, veneţienii, alarmaţi de posibilitatea ca tronul să cadă

în mâinile unor moştenitori care să nu fie de origine veneţiană, acţionează imediat. îi cer fratelui Caterinei să o convingă să cedeze Veneţiei regatul Ciprului şi, pentru a nu-1 jigni pe sultan, să dea impresia că o face de bună voie.

Evenimentele s-au desfăşurat aşa cum au fost plănuite la Signorie: Caterina abdică şi predă regatul Ciprului autorităţilor veneţiene în 1489. Nobilii nu au nici o obiecţie faţă de acest transfer, atât timp cât privilegiile lor şi *Asizele* erau respectate. Stindardul Sfântului Marcu a fost ridicat pe toate castrele, semn indiscutabil al noilor stăpâni ai insulei.

Caterina se reîntoarse la Veneţia, unde a fost primită cu onoruri de însuşi dogele şi de toate oficialităţile şi aristocraţia oraşului. Se retrage la Azala înconjurată de oameni de litere şi muzicieni. Personalitatea şi viaţa ei au inspirat multe lucrări de literatură italiană: tragedii, comedii, opere şi romane au tratat acest subiect.

Populaţia Ciprului nu acceptă cu simpatie noua stăpânire. Suferinţele, gândurile şi sentimentele le-au fost exprimate de cronicarii epocii care descriu răscoalele ţărăneşti, relatând amănunte ce ilustrează starea jalnică în care se aflau oamenii de rând şi problemele sociale cu care se confruntau. Desigur cronicarii, fiind în serviciul regilor, descriau evenimentele din punctul de vedere al stăpânilor feudali.

Cronicarul Mahairas, deşi deţinea o poziţie înaltă la curtea regală, înfierează pe un cetăţean care-şi schimbă religia ortodoxă şi devine catolic. Totuşi, când ciprioţii se ridică împotriva francilor condamnă asemenea acte socotindu-le „criminale".

Revolte populare izbucnesc în timpul războaielor, când regele avea de înfruntat dificultăţi, cum a fost cazul în timpul războiului cu mamelucii. în timpul războiului cu genovezii, ţăranii se revoltă, refuzând să plătească dările şi populaţia Nicosiei eliberează

prizonierii. Regele Jacob, în efortul de a strânge fonduri, este obligat să se deplaseze personal în regiunile Morfou, Pentayia, Salea, unde ţăranii refuzau să-şi plătească dările. Mulţi dintre ei, însă, îl sprijină pe rege în efortul de a respinge atacurile duşmanilor externi.

Cu timpul, regii franci s-au ataşat de insula pe care o guvernau, uitându-şi locul de origine, şi poporul a început să-i considere mai degrabă regi ai ţinutului, decât cuceritori străini.

BISERICA CIPRULUI ÎN EPOCA FRANCĂ

în perioada francocraţiei, Biserica Catolică, acţionând în spiritul fanatismului religios al vremii, făcea eforturi sistematice de a subjuga şi a distruge Biserica Ciprului. S-a dovedit, însă, a nu fi o sarcină uşoară. Poporul cipriot şi prelaţii săi şi-au afirmat un asemenea devotament faţă de Biserica Ortodoxă, încât toate încercările clericilor catolici au eşuat. La început, atacurile latinilor se caracterizau prin cruzime. Nu foloseau numai constrângerea, persecuţiile victimelor ajungeau până la supliciu. Cu timpul, prozelitismul îşi pierde avântul iniţial. în final, după loviturile primite de la turci, Biserica latină nu a putut supravieţui.

Spre deosebire de fanatismul şi intoleranţa clerului catolic, regii franci, preocupaţi de guvernare, au înţeles că nu se pot impune dacă-şi exasperează supuşii cu persecuţii religioase. Din acest motiv, fară să-şi neglijeze îndatoririle religioase, au dus o politică de reconciliere şi toleranţă, încercând deseori să impună restricţii activităţilor Bisericii latine din Cipru. Duşmănia dintre catolici şi ortodocşi avea şi motive economice. Potrivit jurisdicţiei, veniturile Bisericii Ciprului treceau în mâinile preoţilor catolici. Biserica Catolică din Cipru fusese înfiinţată în timpul regelui Aimery şi i se acordaseră veniturile care anterior aparţinuseră Bisericii Ortodoxe, ca şi o mare parte a domeniilor pe care Biserica Ortodoxă le deţinea încă din epoca bizantină.

Prima încercare de a subjuga Biserica Ciprului a avut loc la Conciliul catolic de la Limasol, din 1220, când episcopii latini au cerut episcopilor ortodocşi să Ic jure credinţă. La Conciliul din 1222 s-au luat măsuri mai drastice: numărul episcopilor ortodocşi a fost redus la patru şi nu-şi mai aveau reşedinţa la oraş.

Astfel, episcopul de Nicosia era mutat la Solea, cel din Pafos la Arsinoe, cel din Limasol la Lefkara şi cel din Famagusta în Karpasia. Arhiepiscopul latin îşi avea sediul la Nicosia şi cpiscopii în celelalte oraşe.

Marea majoritate a clerului ortodox a refuzat să dea ascultare francilor, ceea ce a dus la serioase persecuţii care au culminat cu martiriul celor 13 călugări de la Kantara, în anul 1231.

Arhiepiscopul Ghermanos, în efortul de a găsi un mod prin care ortodocşii să-şi poată păstra drepturile religioase, cere intervenţia Vaticanului. în 1260, Papa Alexandru IV emite o lege cu privire la Biserica Ciprului, cunoscută drept „Bulla Cypria". Prin această lege, statutul autocefal al Bisericii Ciprului era, în realitate, abolit. Conform acestei decizii, Ghermanos urma să fie ultimul arhiepiscop al Ciprului, după care ar fi rămas numai patru episcopi care să depună jurământ de credinţă Bisericii Catolice. Latinii nu-i vor împiedica pe episcopii ortodocşi să-şi exercite atribuţiile. Biserica Ciprului a fost obligată să accepte acest compromis, recunoscându-şi astfel supunerea faţă de Biserica Romei. Acest act a însemnat supunerea Bisericii Ciprului faţă de Papă, punând-o într-o situaţie dificilă faţă de Patriarhia de la Constantinopol.

Când, în secolul 14, cruciadele au luat sfârşit, legăturile dintre francii din Cipru şi Europa au

devenit mai puţin frecvente. Coloniştii s-au împuţinat. în mod firesc, deci, cuceritorii au ajuns să stabilească relaţii mai strânse cu populaţia insulei şi căsătorii mixte au început să aibă loc.

O ultimă mişcare gravă a avut loc în timpul regelui Pierre I. Motivul a fost încercarea emisarului Papei, Pierre Thomas, de a converti clericii cu forţa. Mişcarea s-a aplanat la intervenţia regelui care le-a permis preoţilor ortodocşi să-şi practice religia în mod liber şi a cerut Papei să trimită legaţi cu mai mult discernământ.

După acest episod, conducătorii franci s-au apropiat mai mult de ciprioţi. Grecii au început să fie numiţi în posturi publice şi nobili bizantini de viţă veche au ajuns la ranguri înalte în armată. Episcopii ortodocşi cooperau cu regele pentru promovarea intereselor tronului. Dinastia francă a început să capete treptat un caracter naţional. Căsătoriile mixte au sporit la număr, deşi Biserica Catolică li se opunea. în timpul domniei lui Pierre I, multe femei catolice se duceau la slujba ortodoxă.

Existau biserici în care se practicau ambele confesiuni: catolică şi ortodoxă. Un exemplu este biserica Sf. Ion Lampadistis de la Kalopanayiotis, biserică ortodoxă, în care exista şi o capelă catolică. Regina Elena Paleologhina a încercat să elibereze Biserica de orice formă de opresiune. La moartea arhiepiscopului latin, a vrut să pună pe tron un arhiepiscop ortodox. Fireşte că Papa s-a opus, dar, în cele din urmă, s-a ajuns la un compromis: tronul arhiepiscopal i-a revenit lui Jacob, fiul bastard al regelui Ioan.

în ciuda tuturor vicisitudinilor prin care a trecut, Biserica Ortodoxă din Cipru a reuşit să-şi menţină vitalitatea şi forţa de care a avut nevoie mai târziu, în timpul stăpânirii otomane, când a preluat rolul de conducător naţional. Pe de altă parte, Biserica Catolică, transplantată într-un mediu străin, nu a reuşit să exercite o influenţă considerabilă.

Persecuţiile frecvente la care a fost supusă Biserica Ciprului în această perioadă au avut ca rezultat scăderea nivelului de educaţie al clericilor. Au existat, totuşi, scriitori ecleziastici de renume, precum Gheorghios Cipriotul (sec. 13) şi Gheorghios Lapithis (sec. 14).

CIPRUL SUB DOMINAŢIE VENEŢ1ANĂ